

ਮਾਰਚ-ਅਪਰੈਲ 1979

ਕਿਤਾਬ ਦੁਰ

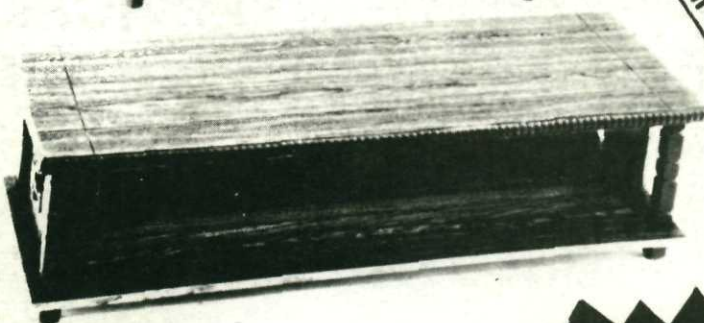


WATNO DUR
March/April 1979 — 60c
P.O. Box 67681 Stn. 'O'
Vancouver, B.C. V5W 3V2

LOYAL FURNITURE LTD.

BAISAKHI MUBARIK

GREETINGS



\$ SAVE

\$ SAVE

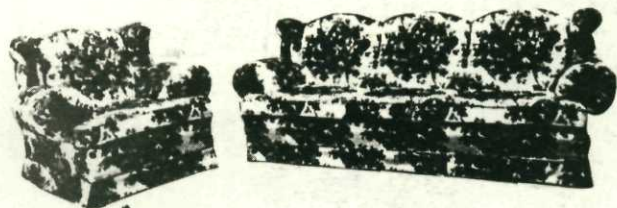
Special Sale Prices On Beds
By **Sealy & Restonic**

Deluxe Livingroom Suites by
ELMCREST or *Atlanta*
Often Copied But Never Equalled

VALUES GALORE

ਸਪੈਸ਼ਲ
ਸੇਲ

BUY OF A LIFETIME



ਲੋਇਲ ਫਰਨੀਚਰ , ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਸਟੋਰ - ਵੈਂਨੇਕੂਵਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤੇ ਨਿਰਾਲਾ
ਵਧੀਆ ਮਾਲ • ਸਸਤੇ ਤਾਅ • ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੌਕਾ ... ਥੀਓਰੀ ਸੈਟ , ਫਰਨੀਚਰ , ਭੰਡਾਂ ...



LOYAL FURNITURE LTD.

2707 Main (at 11th)



Ph. 879-8319

OPEN 7 DAYS A WEEK

ARE YOU PLANNING A BIG
OR SMALL SOCIAL GATHERING?

REMEMBER

CATER'S CORNER

AND

MODERN—PARTY—RENTAL

OFFER THEIR SERVICES TO
TAKE CARE OF ALL THE ARRANGE-
MENTS THAT WILL MAKE YOUR
"BIG OCCASION" AN
ENJOYABLE SUCCESS

7209 Main St.
Vancouver

free

PRE-RECORDED CASSETTE TAPE WITH
MINIMUM ORDER OF \$50.00

PHONE: 325-5014

ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀਆ ਬੁਕ ਕਰਨ ਤੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਮੀਨੋ ਅਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ
ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋ ਰਾਜਾ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਖਾਣੇ ਘਰ ਤੋ ਵਧੀਆ ਤੇ ਸਸਤਾ ਪੈਦਾ ਹੈ

BEFORE YOU BOOK A PARTY
COMPARE OUR SUPER SPECIAL RATES AND MENU

FAMOUS TANDOORIE CHICKEN

CATERING FOR
WEDDING & SMALL HOME PARTIES.

CALL 325-5014



How to keep your farm in the family.

You can ensure its financial future with a Sun Life policy. There's one that can take care of any mortgage left on the property and any debts on the equipment at your death. Retirement income can also be provided. May I give you the details.



MOHINDAR S. GILL, B.COMM., M.B.A., C.G.A.

Telephone: Off: 682-8441

Res: 433-1684



Get your life in shape.

SunLife
OF CANADA

VANCOUVER ROYAL CENTRE BRANCH
SUN LIFE ASSURANCE COMPANY OF CANADA
730 - 1055 W. GEORGIA ST.
VANCOUVER 5, B.C.

Super Saver Grocery Store 6236 Fraser Street, Vancouver

ਹਰ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗਰਾਸਰੀ
ਜਿਵੇਂ ਕਿ : ਵਪੀਆ ਦਾਲਾਂ, ਚਾਵਲ,
ਮਸਾਲੇ, ਆਚਾਰ, ਮੁਰਬੇ, ਚਟਨੀਆਂ, ਪਾਪੜ,
ਪਿਸਤਾ, ਕਾਜੂ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਨਮਕੀਨ ਤੇ ਸੈਕੜੇ
ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਘਟ ਕੀਮਤ ਤੇ ਲੈਣ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ
ਯੋਗਦ ਰਖੋ

ਵਿਆਹਾਂ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਅਖੰਡਪਾਠਾਂ ਪਰਮਿਕ ਕਾਰਜਾਂ
ਲਈ ਖਾਸ ਰਿਆਇਤ।
ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਮਾਨ ਭੇਜਣ ਦਾ ਖਾਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।



PAL

Time: 9 a.m.-9 p.m. Seven days a week.

**Tel.: Bus.: 324-1838,
Res.: 278-5802**

WATNO DUR
P.O. Box 67681
Postal Strn. 'O'
Vancouver, B.C.
V5W 3V2

Vol. 7, No. 68 and 69 MARCH/APRIL '79
 2nd Class Mail Reg. No. 3233
ANNUAL SUBSCRIPTION: Canada-U.S.A. \$ 7.00
 Other SEA \$ 7.00
 Countries AIR \$10.00

EDITORIAL BOARD:
 Surinder Dhanjal, 256-0436 (Windsor)
 Ajmer Rodey, 438-7793
 Amarjit Chahal, 892-3085

MANAGING EDITORS:
 Raghbir Mand, 325-9564
 Paul Binning, 879-3339

EDITOR:
 Sadhu, 437-9014

ADVERTISING EDITOR:
 Karamjit Ghuman, 321-6081

CIRCULATION EDITOR:
 Sarwan Boal, 437-9014

WATNO DUR REPRESENTATIVES:
 Iqbal Ramuwalia, Toronto (741-7538)
 Latt Bhinder, Edmonton (436-8279)
 Gurcharan Tallewalia, Richmond (271-4742)
 K. S. Chaman, Calgary (248-2841)
 Gill Avtar, Calgary (279-6510)
 Dave Jatana, Prince Rupert 627-7209
 Harnek Mann, Pr. George (564-6245)
 J. S. Aulakh, Mission (826-4888)
 Avtar Rodey, Quesnel (992-7578)
 Tej Sandhu, Quesnel (992-6775)

SPECIAL REPRESENTATIVES:
 Surinder Kailey (Ludhiana, India)
 Jasbir Bath (Liverpool, U.K.)

*All officeholders and members of
 WATNO DUR PUBLICATIONS
 (Reg'd.) past and present have been
 and are honorary associates of
 WATNO DUR.*

ਏਨੇ ਦੂਰ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ
 ਏਨੇ ਦੂਰ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਤੇਜ਼ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ;
 ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਹਨ।

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ:-

ਗੀਤਾਂ -

ਜਸਬੀਰ ਬਾਠ, ਕੁਲਵੰਤ ਕਗਗਉਂ
 ਅਮਰਜੀਤ ਸੂਠੀ, ਮਹਿੰਦਰ ਸ਼ੁਕਲ,
 ਬਲਦੇਵ ਬੀਮਾ, ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ,
 ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਧੰਨਲ,
 ਮਹਦਵ ਬੋਲ

ਕਹਾਣੀ:-

ਦਲਬੀਰ ਚੇਤਨ, ਬਲਰਾਜ ਸਿਧੂ

ਲੇਖ:-

ਅਮੈਂਬਲੀ ਈਥ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦਿਤੇ,
 ਗਏ ਵਿਆਹ
 (ਤਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡੋਟ ਕੇਸਵਰ ਚੋੜ),
 ਅਕਸਰ ਰੋਤੇ, ਅਕਸਰ ਆਲਖ

ਗੁਫਤਾਗੁ:-

ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਰਤਾਂ ਨਾਲ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ - ਮੁਸਤਾਕ ਸਿੰਘ
 - ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ

ਤਲਾਸ਼-ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦੀ

(ਢੰਡ ਦੇ ਪਾਤਰ ਭਾਨੂੰ ਦੇ ਨਾਂ)

□ ਜਸਬੀਰ ਬਾਠ
ਲਿਵਰਪੁਲ

ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਮੈਂ ਮਹਿਬੂਬ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਚੌਂ ਦੁਧ ਨਹੀਂ ਸੁੰਘਦਾ !
ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਦੱਸੇ ਕਿ—
ਦੁਧ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਕਾਹਵੇ ਤੇ ਅੱਕਿਆ ਨੱਕ
ਹੁਣ ਨਿਰੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵਿਰਦਾ ।
ਸੁਣਿਐਂ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ—
ਮੈਂ ਮਹਿਬੂਬ ਦੇ ਰੰਗ ਚੌਂ ਬਰਫ ਨਹੀਂ ਵੇਹਦਾ !
ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ—
ਬਰਫ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਮਨੁਖ ਦਾ ਰੰਗ
ਕੱਕਾ ਕੋਲਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।
ਗਿਲਾ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ—
ਮੈਂ ਮਹਿਬੂਬ ਦੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਚੌਂ ਸੰਗੀਤ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ।
ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਸਮਝਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਿ—
ਹੱਥ-ਕੜੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੰਗਾਂ ਕੱਚ ਦੀਆਂ !
ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਹਨ ਕਿ—
ਮੈਂ ਮਹਿਬੂਬ ਦੀਆਂ ਜੁਲਫਾਂ ਨੂੰ ਸੱਪ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ।
ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਹ ਪੁਛੋ ਕਿ—
'ਸੱਪ' ਲੜਕੇ ਮਰੇ ਮਾੜੂ ਮਜਬੀ ਦੀ ਧੀ ਬੀਰੋ—
ਭਲਾ ਭੁਆ ਕੋਲ ਸੀ ਕਿ ਹਾਸਪੀਟਲ ?
ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ—
ਕੁਝ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਜਾਇਜ਼ ਵੀ ਮੰਨਣਗੇ
ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵੀ !
ਪਰ ਸੁਣੋ !
ਸ਼ੁਕਦਾ ਝਨਾਂ ਤਰਨ ਲਈ ਜੇ ਘੜਾ ਕੱਚਾ ਹੈ—
ਤਾਂ ਡੁਬਣਾ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ !
ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਉਹ ਸੋਹਣੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ,
ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ
ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ—
ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਕੱਦ ਮਾਪਣ !
ਰਾਝਾਂ ਸਿਆਲਾਂ ਦੇ ਬੇਲਿਆਂ ਵਿਚ
ਮੱਝੀਆਂ ਦਾ ਛੇੜੂ ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ—
ਮੱਗੇ ਦੀ ਚੈਂਬਰ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ।
ਤੇ ਜ਼ਖਮ ਮਹੀਂਵਾਲ ਦੇ ਪੱਟ ਤੋਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਹਿੱਕ ਤੱਕ—
ਝਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਠੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਦਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਣ ਦੇ 'ਚੋਸ਼' ਵਿਚ ।
ਤੇ ਜੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ
ਅੰਗਿਆਰ ਮਹਿਬੂਬ ਦੇ ਬੁੱਲਾਂ ਚੌਂ ਪੀਣੇ ਨੇ—
ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ—
ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣ ।

ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਠੰਡਾ ਹੈ ਸਿਵਿਆਂ ਦੀ ਅੱਗ ਲਈ
ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਸੁਲਗਦਾ ਬਦਨ ।
ਤੇ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ—
ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਯਾਰੀ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਹਿਬੂਬ ਦੇ ਨੱਕ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਲਈ
ਤਲਵਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਤਿੱਖਾ ਆਲੰਕਾਰ ਲਭ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵਾਂਗਾ ॥

ਚੇਤਾਵਨੀ

□ ਕੁਲਵੰਤ ਜਗਰਾਉਂ

ਜੇ ਤਿੱਗੇ ਹੋਏ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਕੇ
ਸੱਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਭੁਲ ਹੈ
ਨਿਹੱਥੇ ਵੰਗੀ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਬੁਜ਼ਦਿਲੀ ਹੈ
ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਫੁਪ ਗਏ ਸੀ
ਜਦ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਝੱਖੜ ਝੁਲ ਰਿਹਾ ਸੀ
ਜੇ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਠੋਂ ਆਉਂਦੇ
ਜਦੋਂ ਨੰਗੀ ਤੇਗ ਲਿਸ਼ਕੀ ਸੀ
ਸੂਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਨਿਤਰੇ ਸਨ
ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਖੁੱਡਾਂ ਵਿਚ ਵੜ ਗਏ ਸੀ
ਚਿੱਟਾ ਘੋੜਾ ਜਦ ਹਿੱਟਕੇਦਾ ਸੀ
ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਚੌਂ ਬਹੁਤੇ ਆਖਦੇ ਸਨ
ਵਾਹ ! ਵਾਹ ! ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਵਾਗੂ ਗਰਜਦਾ ਹੈ
ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲੋਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗੇ ਸਨ
ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਓਦੋਂ ਰੰਡੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਲਿਖਤਾਂ ਵੇਚਦੇ ਸੀ
ਇਨਾਮਾਂ ਤੇ ਖਿਤਾਬਾਂ ਲਈ ਝੂਠੇ ਚਕੀ ਕੋਣ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ?
ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ
ਜੇ ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਣਿਆ ਖੜਾ ਹੈ
ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੋਲੜੀਆਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਥਾਂ
ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਥਕ ਦਿਉ
ਜੇ ਕਲਮਾਂ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਲਮਾਂ ਵਾਲਿਉ
ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਾਉ
ਗੌਰਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਾਲਾ
ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਜੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਵੇ
ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ।

ਮੌਕਾ ਖੂਸਤ

- ਮਮਰਜੀਤ ਸੁਣੀ

ਮੌਕਾ ਖੂਸਤ,
ਜੇ ਕੀ ਲਈ
ਬੜੀ ਖੁੱਤੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ
ਤਾਂ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਸਦੀ ਮੱਕਰੀ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ 'ਤੇ
ਔਰਤੀਕ ਵਰਤਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,
ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧੀ ਯੋਧਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

ਉਹ ਵੇਖਾਂ ਧਿਰਾਂ 'ਚੋਂ
ਮੱਧ ਵਾਂਗ ਵਲ ਖਾਂਦਾ
ਮੌਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਕੋਠੇ-ਸੁਰਦ
ਉਸ ਨੂੰ ਲਿੰਘ ਦਿੰਦੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
ਖੋ-ਸੁਰਮ ਨੂੰ ਹੋਇਆ।
ਉਹ ਹਰ ਦਿਨ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ
ਵਿਸਮਾਦ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਮੌਕਾ ਖੂਸਤੀ ਦਾ ਪਰਦਾ
ਬੜਾ ਜੀਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਜੇ ਮਾਮੂਲੀ ਛੂਹ ਨਾਲ ਹੀ
ਫਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਪਿੰਡੂ ਹੀ
ਮੌਕਾ ਖੂਸਤ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ
ਅਭਿਮਤ ਵਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਮੱਥਦਾ ਮੱਧ-ਸੁਇਆ
ਦਾਰ ਸੁਣ
ਲਾਜਵੰਤੀ ਦੇ ਵਾਂਗ
ਸੰਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਪਰ ਮੌਕਾ ਖੂਸਤ
ਹੈ ਬੜੀ ਖੁੱਤੀ ਸੈਯ।

ਕਾਇਤਾ

- ਬਲਦੇਵ ਬੀਮਾ

ਸਾਖੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਾਇ ਲਈ ਜਾਮ ਉਠਾਇਆ,
ਖੁੱਲ੍ਹ ਖਾਣਾਂ ਇਉਂ ਪੋਰਿਆ
ਕਿ ਮੇਰਾ ਗੱਠ ਭਰ ਆਇਆ।
ਮੈਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਹੈ ਅੱਜ ਹੀ ਉਹ ਦਿਨ
ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਦੇ ਰਿਸਤੇ ਦੀ ਗੱਲ
ਸਾਡੀ ਗਰੀਬੀ ਵਾਰਣ ਟੁੱਟੀ ਸੀ,
ਤੇ ਖਿੰਡ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲੀ ਸੀ।

ਇਸੇ ਕਮੇਜ਼ੀ ਵਾਰਣ
ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ
ਇਨੇ ਖਾਹ ਨਾਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
ਤੇ ਕੱਲ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ।
ਜਦੋਂ ਖਾਧੂ ਦਮ ਹੱਥੋਂ
ਪੈਸੇ ਦੀ ਸੁੜ ਵਰਕੇ
ਹੱਡ ਗੋਡੇ ਰਗੜ ਰਗੜ ਕੇ ਮੋਇਆ ਸੀ।
ਪਰ ਮੈਂ ਮਿਠਾਹਣੇ ਬੈਠ
ਉੱਝ ਵਹਾਉਣ ਵਿਚ
ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਵਰ ਅਭਿਆ।
ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਲਈ,
ਜਾਮ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹਾਂ
ਪਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ—
ਤਿਸਾ ਖੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਖੁੱਤ

- ਮਹਿੰਦਰ ਸੁਮਲ

ਵਿਸੇ ਪੁੱਛਿਆ ਖੁੱਤ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਨੂੰ
ਗੱਲ ਘੁੰਟਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਦੇ ਨਾਲ
ਵਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਪਾਇਆ ਜੋ ਗਲ ਤੇਰੇ,
ਬੜੀ ਸੁਰਖ ਤੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਾਲ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਰ ਤੇ ਦਹਿਰ ਹੈ ਨਹੀਂ
ਇਹ ਤਾਂ ਲਗਦੇ ਨੇ ਟਾਹਣੀ ਵਿਆਰ ਦੇ ਫੁੱਲ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ ਜ਼ਰਦ ਫਿੱਕਾ
ਇਹ ਤਾਂ ਲਗਦੇ ਨੇ ਮੌਸਮ ਉਦਾਸ ਦੇ ਫੁੱਲ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਰ ਹੈ ਹੋਈ ਸੁਰਖ
ਇਹ ਨੇ ਉਜੜੀ ਹੋਈ ਗਲਜ਼ਾਰ ਦੇ ਫੁੱਲ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਇਲ ਦੇ ਬੋਲ ਕੈਦੀ
ਕੈਦੀ ਵਿਸੇ ਮੁਇਆਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਲਗਦਾ
ਰੰਗਤ ਸੁਲ ਦੀ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੜਕੇ ਤੇ
ਪਾਇਆ ਗਲ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਇਹ ਹਾਰ ਲਗਦਾ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਣਾਂ ਦਾ ਜਿਗਰ ਕੈਦੀ
ਫੁੱਲ ਖੱਬੜੀ ਦੇ ਇਹ ਨੇ ਖੋਰੇ ਲਗਦੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਕੈਦੀ ਖਾਧੂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ
ਇਹ ਤਾਂ ਮੌਜੇ ਵਿਚ ਹਾਰ ਪਠੇਠੇ ਲਗਦੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰ ਭਰੀਆਂ
ਵਿਸੇ ਨਾਗ ਦੇ ਖੁੱਲ ਨੇ ਛੋਰੇ ਲਗਦੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਿਹਨਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ
ਜ਼ੋਰ ਕੁਲਮ ਨਾਲ ਹੱਥ ਦਬਾਏ ਗਏ ਨੇ
ਤੇਰੇ ਖੁੱਤ ਪੁਜਣ ਇਹ ਲੱਖ ਵਾਰੀ
ਤੇਰੀ ਮੌਥ ਤੋਂ ਪਹਿਰੇ ਲਾਏ ਗਏ ਨੇ।

ਅਜੀਤ ਚੰਦਨ

ਉਦਾਸ ਸੁਰਾਂ, ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ ਦੀਵੇ ਵਾਂਗ ਜਗਦੀਆਂ
ਤੇ ਨਿੱਘਰ ਚੁੱਕੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ 'ਚ
ਰੋਸ਼ਨੀ ਭਰਦੀਆਂ—ਵਜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ—ਵਜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ

ਤੇ ਉਦਾਸ ਸੁਰਾਂ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਹਿਗਲ ਆਦਿ-ਕਾਲੀ
ਬੁੱਤ-ਤਰਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ
ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪਸੀਨਾ ਪੂੰਜਦਾ ਤੇ
ਉਸੇ ਵਕਤ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਨਾਲ ਬੁੱਤ-ਤਰਾਸ਼ੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ...

ਅਤੀਤ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਜਗਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਤੈਰਦਾ
ਆਪਣੇ 'ਚੋਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਛੱਡਦਾ—
ਪੂਰੇ ਦੀ ਹਵਾ ਕੋਲੋਂ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਦ ਪੁੱਛਦਾ

ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਗਲੀ ਗਲੀ ਭਟਕ ਕੇ
ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਆਪਣੀਆਂ ਧੁੰਧਲੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਗੱਡ ਦਿੰਦਾ;

ਉਦਾਸ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਰਾਗ ਵੀ
ਦੀਵੇ ਦੀ ਮੱਧਮ ਲੋਅ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਜਦ ਚੰਦ ਚਾਂਦਨੀ ਰਾਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ
ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪਰੀ-ਦੇਹ ਉਤਰਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਸੁਰਾਂ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਪੁੱਛਦੀ :
'ਟਿਕੇ ਵੀ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਦੇ
ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਝੀਲ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹੋ...
ਰਾਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ...'

ਗੀਤਕਾਰ ਪਰੀ-ਦੇਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ
ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਰਦ ਨੂੰ ਛੋੜਦਾ
ਤੇ ਬੁੱਝ ਚੁੱਕੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ
ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਜਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ।

ਰੁਬਾਈ

ਨਾਜ਼ਰ ਸਿੰਘ ਤਰਸ

ਚਰਚਾ ਮਜ਼੍ਹਬ ਅਪਣੇ ਦਾ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਕਰਦੇ ਹੋ,
ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਦੂਸਰੇ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਿਆਮ ਕਰਦੇ ਹੋ।
ਮਜ਼ਹਬ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਮਜ਼ਹਬ ਹੈ ਨਾਂ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ,
ਓ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਵਾਲਿਓ ! ਕਿਉਂ ਮਜ਼ਹਬ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਗਰਮ ਨੂੰ ਸਰਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਸਰਦ ਨੂੰ ਗਰਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ।
ਉਹ ਕਰਦੇ ਆਪ ਹੋ ਮਾੜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ।
ਓ ਧਰਮ ਦੇ ਰਖਵਾਲਿਓ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਖੱਲੇ,
ਲੁੱਟ ਖਾਣਾ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਏਸੇ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ?।

□ ਦੇਵ ਰਾਉਕੇ
ਮੋਗਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਜੀਹਨੇ ਭੁੱਖ ਹੰਦਾ ਕੇ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਦੁੱਖ ਹੰਦਾਉਣਾ ਕੀ ਜਾਣੇਂ
ਜੀਹਦੇ ਪੈਰ 'ਚ ਕੰਡਾ ਚੁਭਿਆ ਨਹੀਂ ਉਹ ਖੂਨ ਵਹਾਉਣਾ ਕੀ ਜਾਣੇਂ
ਇਹ ਰੋਲਾ ਸਾਰਾ ਕੁਰਸੀ ਦਾ, ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਲੜਦੇ ਨੇ।
ਵਿਹਲੜ ਤਾਂ ਮੌਜਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਮੇ ਧੁੱਪੇ ਸੜਦੇ ਨੇ।
ਜੋ ਕਦਰ ਵਕਤ ਦੀ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣਾ ਕੀ ਜਾਣੇਂ
ਜੀਹਦੇ ਪੈਰ 'ਚ

ਇਹ ਲੋਟੂ ਭੜੇ ਕੀ ਜਾਨਣ, ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਅੱਖ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ।
ਉਸ ਨੇ ਹੱਕ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਲੜਨੇਂ, ਜੋ ਕਰਦੇ ਗੱਲ ਨਸੀਬਾਂ ਦੀ।
ਜੋ ਕਿਰਤ ਪਰਾਈ ਖਾ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਵੰਡਾਉਣਾ ਕੀ ਜਾਣੇਂ।
ਜੀਹਦੇ ਪੈਰ 'ਚ

ਅੱਜ ਦਾ ਭਾਗੋ ਇਹ ਕੀ ਜਾਣੇਂ, ਕੀ ਮਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਰੋਟੀ ਦਾ।
ਕੁੱਝ ਦਾ ਕੁੱਝ ਆਖਿਰ ਕਰ ਬਹਿੰਦੇ, ਤੜਫਾਇਆ ਬੰਦਾ ਰੋਟੀ ਦਾ।
ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਜੁਲਫ਼ ਦੀਆਂ, ਉਹ ਪੰਜਾ ਪਾਉਣਾ ਕੀ ਜਾਣੇਂ।
ਜਾਂਹਦੇ ਪੈਰ 'ਚ

ਐ ਯਾਰੋ ! ਏਦਾਂ ਸਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਹੱਥ ਵਿਖਾਉਣਾ ਪੈਣਾ ਏ।
ਤੁਰਨਾ ਪਉ ਅੰਗਿਆਰਾਂ ਤੇ, ਕੰਡਿਆਂ ਤੇ ਸੋਣਾਂ ਪੈਣਾ ਏ।
ਜਿਸ ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ, ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰਾਉਣਾ ਕੀ ਜਾਣੇਂ
ਜੀਹਨੇ ਭੁੱਖ ਹੰਦਾ ਕੇ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਦੁੱਖ ਹੰਦਾਉਣਾ ਕੀ ਜਾਣੇਂ
ਜੀਹਦੇ ਪੈਰ 'ਚ ਕੰਡਾ ਚੁਭਿਆ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਖੂਨ ਵਹਾਉਣਾ ਕੀ ਜਾਣੇਂ

ਗਜ਼ਲ

□ ਦੀਦਾਰ ਸੇਤਰਾ

ਨਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪੁੰਗਦੀ ਹਨ੍ਹੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਸਾਡਾ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਸੂਰਖ ਸਵੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਕਦੇ ਨਿੱਭਦੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਨਿੱਰੀ ਲਫ਼ੂਆਂ ਦੀ ਯਾਰੀ,
ਨਹੀਂ ਚਾਨਣਾ ਦੀ ਨਿਭਦੀ ਹਨ੍ਹੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਉਂਜ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਿਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ,
ਵਿਚੋਂ ਪਾਲਦੇ ਨੇ ਯਾਰੀਆਂ ਲੁਟਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਜਿਹਨਾਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਜਾਣਾ ਤੁਰੇ ਰਹਿਣ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ,
ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਤੁਰਾਂਗੇ ਸਵੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਅਸੀਂ ਮਾਂਦਰੀ ਹੀ ਭਾਲਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ,
ਹੱਥ ਖੇਡਦੇ ਸਪੇਰੇ ਹੀ ਸਪੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਤੈਥੋਂ ਸਿੱਖੀ ਹੀ ਨਾ ਗਈ ਨਾਗ ਕੀਲਣੇ ਦੀ ਜਾਂਚ,
ਐਵੇਂ ਘੁੰਮ ਕੇ ਗਵਾਈ ਤੂੰ ਸਪੇਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।
ਜਦੋਂ 'ਦਾਰ' ਨੇ ਪਛਾਣੀ ਰੁੱਤ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਰਾਣੀ,
ਤੁਰੀ ਬਾਲ ਕੇ ਮਿਸਾਲਾਂ, ਜਿੰਦ ਜੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅੰਤਮ ਸੁਨੇਹਾ (ਸੰਤ ਨਾਮ ਉਤਸ਼ਾਹੀ)

ਵਿ ਅੰ ਗ :

—ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ

ਵਤਨ ਦੇ ਆਸਕੇ ! ਤੇ ਯੋਧਿਓ !! ਜਾਂ ਬਾਜ ਸਰਦਾਰੋ,
ਅਣਖਾਂ ਵਾਲਿਓ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਅਲਮਬਰਦਾਰੋ।

ਮੈਂ ਲਾਹਕੇ ਫਰਜ਼ ਅਪਣੇ, ਅੰਤ ਰੁਖਸਤ ਲੈਣ ਲਗਿਆ ਹਾਂ,
ਠੇ ਰੁਖਸਤ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੁਣੋ ! ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਲਗਿਆ ਹਾਂ।

ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਹੱਥ ਉੱਠਦਾ ਏ,
ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਾਂਗ ਚੜ੍ਹਦੀ ਏ, ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੀ ਕਿਆਮਤ ਦੀ।

ਜਦੋਂ ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਭੱਠੀ ਦੀ ਹੈ ਅਗਨੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ,
ਤਦੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਇਹ ਆਮਦ ਹੋ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ।

ਜਦੋਂ ਹੈ ਦੌਰ ਚਲਦਾ ਦੀਨ ਤੇ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਹੈ,
ਜਦੋਂ ਵੀ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੇ ਨਾਪੇ ਨਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਲ ਨਾ ਤਾਰੇ
ਵਤਨ ਹੈ ਕੀਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸਰਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਮੈਂ ਜੰਤਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਆਪਾ ਖੋਰ ਦਿੱਤਾ ਏ,
ਜੁਲਮ ਦੇ ਬਾਜ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸੀ ਫੜਦੇ।

ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਕੇ ਸਾਹਮੇ ਨਚਾਰੇ ਨੂੰ,
ਗਿਦੜ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਜਦ ਹਿੱਕ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ।

ਮੈਂ ਏਸੇ ਲਈ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਨਿਆ ਹੈ ਗੁਰ-ਚੋਲਾ,
ਕਿ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੰਗ ਤੋਂ ਮਾਲਕ ਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦਾ ਮੁਕ ਜਾਵੇ।

ਮੈਂ ਏਸੇ ਲਈ ਗੜੀ-ਚਮਕੌਰ ਦੇ ਵਿਚ ਜੰਗ ਲੜਿਆ ਸੀ,
ਕਿ ਕਚੇ ਕੋਠੜੇ ਮੂਹਰੇ ਮਹਿਲ ਮੀਨਾਰ ਝੁਕ ਜਾਏ।

ਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰਦਾਰ ਮੰਨਿਆ ਸੀ,
ਤਾਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਮੁੱਲ ਵੀ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤਾਰ ਚਲਿਆ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਦੇਵਣ ਲਈ ਉਦਾਹਰਨ ਜੰਗ ਦੇ ਕੋਮੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ,
ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪਣਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਚਲਿਆ ਹਾਂ।

ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ ਤਾਂ ਸੁਖਸੀ-ਪ੍ਰਜਣਾ ਦੇ ਉਲਟ ਲੜਨਾ ਸੀ,
ਤੇ ਮਕਸਦ ਹੋਰ ਸੀ ਮੇਰਾ ਕਦੇ ਚੰਡੀ—ਗੋਝਾਵਣ ਦਾ।

ਕਦੇ ਤਰ ਡਰ ਕੇ ਮਕਸਦ ਆਪਣਾ ਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ,
ਤੇ ਮਕਸਦ ਹੋਰ ਹੀ ਸੀ ਪੀਰ ਤਾਂ ਉੱਚ ਦਾ ਕਹਾਵਣ ਦਾ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਾ ਸੀ ਬੂੰਦ ਵੀ ਦਿਤੀ,
ਮਕਸਦ ਹੋਰ ਸੀ ਘਨੱਈਏ ਦੇ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਵਣ ਦਾ।

ਲਹਿਸਾ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਏ ਨਿਰੇ ਮਿਸਰੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ,
ਤੇ ਮਕਸਦ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਵਣ ਦਾ।

ਰੰਘਰੋਟੇ ਆਖ ਕੇ ਕਿਰਤੀ ਦਾ ਮੈਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ,
ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਦਰਸ਼ ਅੰਤਮ ਬਾਪ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕਰਾਇਆ ਸੀ।

ਮੈਂ ਨਾਈਆਂ, ਛੋਬਿਆਂ, ਝਿਉਰਾਂ ਤੋਂ ਜੁਲਮੀ ਛੱਟ ਲਾਹੁਣੀ ਸੀ,
ਮੈਂ ਸਾਝਾ ਪੰਥ ਸਾਜਣ ਦਾ ਤਾਹੀਉਂ ਕੋਤਕ ਰਚਾਇਆ ਸੀ।

ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਏ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਫੋਲੋ !
ਮੇਰਾ ਏਕੇ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਏ।

ਮੈਂ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਏ, ਖੂਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵਰਕਾ।
ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਬੋਝਾ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਏ।

(1) ਬਾਰੂਦ
ਗੱਲ
ਰੋਟੀ ਦੀ ਹੱਵੇ,
ਜਾਂ ਹੱਕਾਂ ਦੀ
ਸਾਂਝ ਕਰਨ ਲਈ
ਬਾਰੂਦ ਕਾਫੀ ਹੈ।

(2) (ਸਾਗਵਾਨ ਦੇ ਪੱਤੇ
ਐ
ਤਨੋਂ ਨੰਗੇ ਫਿਰਦੇ ਮਨੁੱਖ
ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਤਝੜ ਨਹੀਂ,
ਸਾਗਵਾਨ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਤੇ,
ਤਨ ਵੱਕਣ ਲਈ—
ਕਾਫੀ ਨੇ।

(3) (ਉਵਰਟਾਈਮ)
ਐ,
ਮਿੱਲ-ਮਜ਼ਦੂਰ, ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ
ਜੇ ਉਵਰਟਾਈਮ
ਦੇ ਪੈਸੇ—ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੇ—
ਘਰ ਵੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵਿਹਲਾ ਹੀ—
ਬਹਿਣਾ ਸੀ।
ਰਹਿਣ ਦੇ—
ਆਪਣੇ ਬੱਚਤ-ਫੰਡ ਨੂੰ,
ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਦੀ—
ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੀ—
ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਹ—
ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਹੈ।

(4) (ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ)
ਐ
ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ,
ਸੂਕਰ ਕਰ !
ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ
ਕੰਮ ਦੇ ਕੇ,
ਕਿਉਂ ਕਿ
ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ,
ਵਿਹਲਾ ਮਨ
ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

o o

10 ਸ਼ਹੀਦ ਤੇ ਸਤਲੁਜ

'ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪਾਣੀ' ਦੀਆਂ ਲਾਲ ਲਹਿਰਾਂ
ਲਾਲੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ
ਕਰਲੀ ਲਾਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੂਥ ਪਹਿਚਾਣਦੀਆਂ ਹਨ

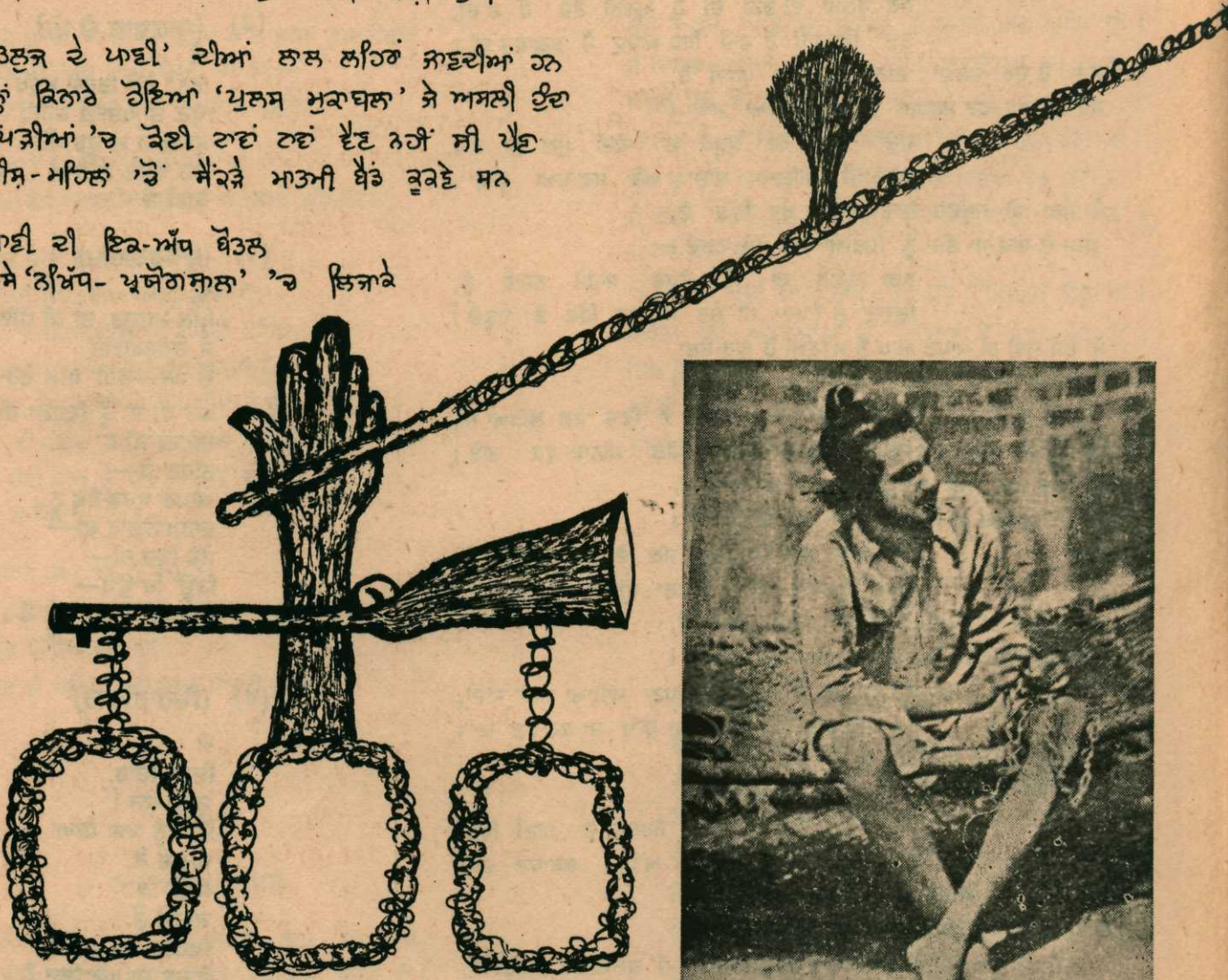
ਹਾਤ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਆਏ
ਤਾਂ ਖੀਵੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਟੱਪ ਟੱਪਕੇ
ਦੰਨ ਦ ਮੂੰਹ ਉਮਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ
ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਤੂਫਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਘੁਰ ਭੁੱਪ
ਹਰੇਗਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਕੰਥਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

'ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪਾਣੀ' ਦੀਆਂ ਲਾਲ ਲਹਿਰਾਂ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਇਆ 'ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਾ' ਜੇ ਅਸਲੀ ਉੱਚਾ
ਸ਼ੌਖੀਆਂ 'ਚ ਕੋਈ ਟਾਢਾਂ ਟਾਢਾਂ ਵੈਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣਾ
ਸੀਸ਼-ਮਹਿਲਾਂ 'ਚੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਮਾਤਮੀ ਬੈਂਡ ਕੂਕਣੇ ਸਨ

ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ-ਅੱਧ ਥੋੜਲ
ਕਿਸੇ 'ਨੀਕੰਧ-ਖੁਯੋਗਯਾਲ' 'ਚ ਲਿਜਾਕੇ

ਜਦ ਕੋਈ 'ਲਾਲ-ਕਿਟਾਈਆਂ' ਦੇ ਖਾਤੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਕਥਰਾਂ 'ਚੋਂ ਉੱਠ ਆਏ ਸ਼ਖਚਿਲੀ ਦਾ ਕੋਲਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
ਕਾਂ ਦੇ ਉੱਲ੍ਹ ਤਹਨ ਨਾਲ
ਨਈ ਦਾ ਨੀਰ ਕਿੰਨ ਭ ਘਟ ਸਕਦੈ ਤਲ!

ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੜ੍ਹ ਨੂੰ ਥੰਨ ਮਾਨਨ
ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ
ਪਾਣੀ ਨਿਬਠਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵੀਹ ਹੀ ਤੁਰਦਾ ਹੈ
(ਸੁਠਿੰਦਾ ਪੰਜਲ)



ਸ਼ਹੀਦ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ

ਅਸੀਂ ਬੰਬ ਕੇਸ ਵਿਚ ਇੰਤੇ ਗਏ ਬਿਮਾਨ

(ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭੱਟ ਕੇਸਵਰ ਦੱਤ)
ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਹੀਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ
ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭੱਟ ਕੇਸਵਰ ਦੱਤ ਦਾ
ਬਿਮਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ
ਸਿੰਘ ਮਹਾਨ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਤੋਂ
ਨਾ ਵਾਕਿਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ
ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੱਕ ਸਮਾਜ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ
ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਿੰਦੁਸਤਾਨ
ਵਿਚ ਆਤੀ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ
ਜਾ ਸਕਦੀ। ਆਤਮ ਮਨੋਰਥ ਵਿਚ "ਇਮਾਨ" ਦੇ
ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ
ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ਿਆਂ
ਅਤੇ ਮਨੋਰਥਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਸੀ।
ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੋਕਾ-ਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸਤਦਾਨ
ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹਲਕੇ ਉਹਦੀ ਬਰਸੀ
ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਦੁਕੋਚ ਹੇਠ ਉਹਨੂੰ ਆਪੇ
ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ
ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। (ਸੰਪਾਦਕ)

ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ।
ਅਤੇ ਇਸ ਸੇਕੇ ਤੇ ਇਹੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ
ਚਵਣੀਆ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰੀਏ।

ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹੇਠਲੇ ਸਵਾਲ ਉਠਦੇ ਹਨ : —

1. ਕੀ ਭਵਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੰਬ ਸੁਟੇ ਗਏ, ਜੇ ਸੁਟੇ ਤਦੇ
ਤਾਂ ਕਿਉਂ ?
2. ਕੀ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਰਾਹੀਂ ਲਾਏ ਗਏ ਇਲਜ਼ਮ
ਠੀਕ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਪਹਿਲੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਦਾ ਜਵਾਬ ਅਸੀਂ ਹਾਂ
ਵਿਚ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਅਖੋਤੀ 'ਮੌਕੇ' ਦੇ,
ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਕਿਉਂਕਿ
ਉਸ ਹੱਦ ਤਕ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਉਸ
ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸਦੇ ਕਿ ਉਹ ਯੋਗ
ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਦਸ ਸਕੀਏ ਕਿ ਸਾਰਜੰਟ
ਟੈਰੀ ਦੀ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕੋਲਾਂ
ਪਸਤੌਲ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਕ ਗਿਣਿਆ ਮਿਥਿਆ
ਝੂਠ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ
ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਪਸਤੌਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ
ਗੁਆਹ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਸਾਨੂੰ ਬੰਬ ਸੁਟਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਬਿਜ਼ਕੇ
ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤੱਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਕ ਸਬਕ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਉਦੇਸ਼ ਅਦਾਲਤੀ ਨਿਆਂ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ।

ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ
ਤਕ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਮਲ ਸਾਡੇ
ਬਿਰੁਧ ਹੈ।

ਵਾਇਸਰਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪਰੋੜਤਾ

ਪਹਿਲੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਅਗਲੇ ਅੱਧ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ, ਇਹ

ਚਰਚਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਕਿ
ਆਪਣੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ, ਸਹੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ
ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸਕੀਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਘਟਨਾ ਵਪਾਰੀ
ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹੁਣ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ।
ਜੇਕੁ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ
ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ
ਭਾਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਲਾਰਡ ਇਰਵਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ
ਹਮਲਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਜੰਸਥਾ
(ਪ੍ਰਣਾਲੀ) ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਭੱਟ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ
ਕਿ ਘਟਨਾ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਠੀਕ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਨੁਖਤਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਿਛੇ
ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਰਖਣ
ਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਮਨੁਖੀ ਜੀਵਨ
ਦੇਨਾਂ ਪਵਿਤਰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਸਿਆ ਨਹੀਂ
ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਾਇਰਤਾ ਭਰੇ ਦੰਗੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਅਪਰਾਧੀ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਅਪਮਾਨ ਦੀ
ਗਲ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕਹਿਣ
ਵਾਲੇ ਚਮਨ ਲਾਲ ਨੇ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਿਰ
ਫਿਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਟਰੀਬਿਊਨ
ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਮਲੀ ਰੋਸ

ਸਾਡਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਦਾਹਵਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਇਸਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ
ਦੇ ਗੰਭੀਰ, ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਾਂ ਤੇ
ਵਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਨਫਰਤ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਕੋਮ ਉਸ ਅਦਾਰੇ ਦੇ
ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ
ਘਟੀਆ ਹੱਠ ਦਾ ਸਾਡਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਜਿਸਦੀ
ਸੈਤਾਨੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ ਬੇ-ਹੱਦ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਧ ਅਸੀਂ
ਸੋਚਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹੀਂ ਹੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ
ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਦਾ (ਅਦਾਰੇ ਦਾ) ਕੰਮ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਸਾਰ
ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇ-ਵਸੀ ਤੇ ਅਧੀਨਤਾ ਦਾ ਜਲੂਸ
ਕਢਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਗੈਰ ਜਿਮੇਵਾਰ ਤਾਨੇਸ਼ਾਹ
ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਚਿਨ੍ਹ ਹੈ। ਵਾਰ ਵਾਰ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਕੌਮੀ ਮੰਗ ਤੇ ਜੋਰ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਰੱਦੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਦੇ ਸਿਵਾ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ
ਹੋਰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਇਹ ਹਮਲਾ ਜੰਸਥਾ ਤੇ ਹੈ

ਅਖੋਤੀ ਭਾਰਤੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦਨ ਦੇ
ਵਿਧੀ ਪੂਰਵਕ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਨਾਲ
ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਕੁਚਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਬਾਓ ਅਤੇ
ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ
ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਘਿਰਣਾ ਭਰਿਆ ਵਤੀਰਾ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਹੈ। ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ

ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਅਸਹਿ ਸਮਝਕੇ ਨਾ-ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਲਮ ਦੇ ਇਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਫਿਰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੁਕਈ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਰੇ ਦੀ ਹੱਦ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਯੋਗ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਲਭਿਆ।

ਇਸ ਅਦਾਰੇ ਦੀ, ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਚੁਰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਪਾਲੀ ਤੇ ਬਣਾਈ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੋਕਤ ਤੇ ਚਮਕ ਦਮਕ, ਸਿਰਫ ਇਕ ਬੱਥਾ ਵਿਖਾਵਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਰਾਰਤ ਭਰਿਆ ਢੋਂਗ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਵਿਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬੇਵਸੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਈ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਧਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ

ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਭ ਉਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਟਰੇਡ ਡਿਸਪਿਊਟਸ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੇ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇਖਣ ਲਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜੋ ਕਿ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੀ ਗਲ ਘੱਟੂ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਬੇਵਸ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲਗਨ ਵਾਲੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਹਿਸ਼ੀ ਤੇ ਗੈਰ ਇਨਸਾਨੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਤੇ ਭੁਖ ਨਾਲ ਮਰਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਲੜਾਈ ਦਾ ਕੱਲੋਂ ਕੱਲਾ ਰਾਹ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਖ ਦੀ ਅਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਮਚਦੇ ਹੋਣ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਵਾਕੂਫ਼, ਡੰਗਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ, ਹਡ ਤੋੜਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ, ਭੁਖ, ਦੁਖ ਤੇ ਮਾੜੇ ਹਾਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਿਲ ਨੂੰ ਘੁਟ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਧੀਰਜ ਨਾਨ ਇਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਰਥਕ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਲਹੂ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਦਾ ਹਾਲ ਤੇ ਬੇਕੇ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇਖ ਕੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸਟ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਠਣ ਵਾਲੀ ਚੀਕ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਬੰਬ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ

ਸੋ ਫਲ ਸਰੂਪ ਅਸੀਂ ਸਵਰਗੀ ਸੀ. ਆਰ. ਦਾਸ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਵਡੇ ਲਾਟ (ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ) ਦੀ ਕਾਰਜ-ਕਰਨੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁਤਰ ਦੇ ਨਾਂ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਖਤ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੂੰ ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੋਂ ਜਗਾਉਣ ਲਈ

ਇਕ ਬੰਬ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਿ ਆਪਣੀ ਦਿਲ ਚੀਰਵੀਂ ਪੀੜ ਨੂੰ ਦਸਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਵਲੋਂ ਰੋਸ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਸਾਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਭਵਨ ਵਿਚ ਬੰਬ ਸੁਟੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਉਦੇਸ਼ ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਨਾਣਾ ਅਤੇ ਬੇਧਿਆਨਿਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਬੇਰੋਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਤੋਂ ਸ਼ਾਂਤ ਜਾਪਦੇ ਭਾਰਤੀ ਮਨੁਖਤਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤੂਫਾਨ ਉਠਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਿਆਨਕ ਖਤਰਿਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਅਗੇ ਨੂੰ ਦੌੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਖਤਰੇ ਦੀ ਝੰਡੀ ਲਹਿਰਾਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਕਲਪਨਾ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਦੌਰ ਦੇ ਅਤ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਖੱਖਲੇ ਪਨ ਦਾ ਏਨਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸ਼ਕ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ

ਅਸੀਂ ਉਪਰਲੇ ਪਹਿਰੇ ਵਿਚ 'ਕਲਪਨਾ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਅਹਿੰਸਾ' ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹਮਲੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਤਾਕਤ ਹਿੰਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨੈਤਿਕ ਪੱਖੋਂ ਨਿੰਦਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਇਕ ਉਚਿਤ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਦਾਚਾਰਕ ਪੱਖ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਸ਼ੇਖ਼, ਚਿਲੀ ਦੇ ਸੁਧਨੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਉਠੀ ਲਹਿਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਭਾਰ ਦੀ ਅਸੀਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਦੀ ਪਰੋਰਣਾ ਦਾ ਸਮਾ ਉਹ ਆਦਰਸ਼ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ, ਕਮਾਲਪਾਸ਼ਾ, ਰਜਾ ਸ਼ਾਹ ਪਹਿਲਵੀ, ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ, ਗੇਰੀਬਾਲਡੀ, ਲੇਫਤੇ ਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਰਾਹ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨ-ਨੇਤਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਲਹਿਰ ਵਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਸੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਕਰਤਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਉਹ ਅਨਸੁਣੀ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਤਕ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਘਟਨਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਹੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਹੱਦ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਵੈਰ ਨਹੀਂ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਵੈਰ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਰੁਧ ਸਾਨੂੰ ਰੋਸ ਸੀ। ਇਹ ਦੁਬਾਰਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਸਾਡੇ ਲਈ ਏਨਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਜਖਮੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ

ਜਿੰਦਗੀਆਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਕਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਸਾਮਰਾਜੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਪਛਤਾਵੇ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਸੱਚ ਸਮਝ ਕੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਭਵਨ ਵਿਚ ਬੰਬ ਸੁਟੇ। ਸੱਚ ਆਪਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਲਪਨਾਤਮਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਏ ਬਗੈਰ, ਸਿਰਫ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕੰਮ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੋਈ ਅਜੂਬਾ ਨਹੀਂ

ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸੁਣੇ ਬੰਬਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚ ਦਾ ਥੌੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਥੌੜ੍ਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਝਰੀਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਤੇ ਮਾਹਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜੂਬੇ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਧਾ ਜਿਹਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਬੰਬ, ਡੈਸਕ ਤੇ ਬੈਂਚਾਂ ਦੀ ਲਕੜੀ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਵਿਚਕਾਰ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਫਟੇ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੰਬ ਫੱਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਫੁਟ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਪੀ. ਆਰ. ਰਾਉ, ਮਿਸਟਰ ਸ਼ੰਕਰ ਅਤੇ ਸਰ ਜਾਰਜ ਸੁਸਟਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਫੱਟਣ ਨਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਮੂਲੀ ਝਰੀਟਾਂ ਆਈਆਂ।

ਜੇ ਬੰਬ ਉਸੇ ਤਾਕਤ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਹਰਾਂ ਨੇ ਦਸੀ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਲੇਖਾ ਖਿਆਲੀ ਤੇ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪੌਟਾਸ਼ੀਅਮ ਕਲੋਰੇਟ ਅਤੇ ਪਿਕਰਿਕ ਦਾ ਤੇਜ਼ਾਬ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਲਕੜੀ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਤੋੜ ਕੇ ਉਹ ਬੰਬ ਕਈ ਗਜ਼ਾਂ ਤਕ ਖੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦਿੰਦੇ। ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਘਾਤਕ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਟੁਕੜੇ ਵੀ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਸੇ ਵਲ ਵੀ ਸੁਟ ਸਕਦੇ ਸਾਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੁਝ ਉਘੇ ਵਿਅਕਤੀਵੀ ਵੀ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਸਰ-ਜਾਨ ਸਾਈਮਨ ਨੂੰ ਭੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਸਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅਭਾਗੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸ਼੍ਰੋਮੋਂਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਗੈਲਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਸਾਡੇ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬੰਬਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਲਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਜੂਬਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਉਤੇ ਭਾਵ

ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ ਉਤੇ ਡਿੱਗੇ।

ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਬਕ

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਜਾਣ ਬੁਝਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਲੂਟੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਨਣਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦੇ। ਦੋ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਟਕੇ ਇਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕੁਚਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਬਕ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਪਛਾਣ-ਪੱਤਰ (letters-de-Catcet) ਅਤੇ ਬੇਸਟਾਈਲ (Bastiles) ਦੀਆਂ ਜੇਲਾਂ ਵੀ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਨਾ ਸਕੀਆਂ। ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਫੰਦੇ ਅਤੇ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਦੀਆਂ ਖਾਨਾਂ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਮੱਠਾ ਨਾ ਪਾ ਸਕੀਆਂ। ਖੂਨੀ ਐਤਵਾਰ ਤੇ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਟੇਨਜ਼ (ਇਕ ਜ਼ਾਲਮ ਫੌਜ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਸੀ—Ed.) ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁਟਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ (Ordinance) ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਿਲ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਬੁਝਾ ਸਕਣਗੇ? ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਘੜਕੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਕੇ ਅਤੇ ਉਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡਕ ਕੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਤੌਰ ਨੂੰ ਠੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਦਿੱਤੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਨਾਲ, ਜੇ ਅਨਸੁਣੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਸ਼ੰਕਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਜਿਸੇਂ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਕਰਤਵ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਰਾਂਤੀ ਕੀ ਹੈ ?

ਹੇਠਲੀ ਕਚਿਹਰੀ ਵਿਚ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਖਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਵਾਸਤੇ ਖੂਨੀ ਲੜਾਈਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਜੀ ਬਦਲੇ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਬੰਬ ਅਤੇ ਪਿਸਤੌਲ ਦਾ ਫਿਰਕਾ ਨਹੀਂ। ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਨੰਗੇ ਅਨਿਆਂ ਉਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮੌਜੂਦਾ ਢਾਂਚਾ ਜ਼ਰੂਰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਭਾਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹਨ ਫਿਰ ਭੀ ਲੂਟੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੂਨ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਹੜੱਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਦਾਣੇ ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਸਹਿਕਦਾ ਹੈ। ਕਪੜਾ ਬੁਨਣ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਲਈ ਕਪੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਜਿਸਮ

ਭੀ ਨਹੀਂ ਢੱਕ ਸਕਦਾ। ਰਾਜ, ਲੁਹਾਰ ਅਤੇ ਤਰਖਾਣ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਹੱਲ ਉਸਾਰਦੇ ਹਨ, ਨਥਾਂਵਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਗੰਦਿਆਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀਣੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਆਪਣੀ ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ ਲਈ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਬਦਬਦੀ ਨੇੜੇ ਗਏ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਵੜਾ-ਦਫੜੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਸਾਫ ਹੈ ਕਿ, ਹੁਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜਕ ਢਾਂਚਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਤੇ ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਕ ਜਵਾਲਾ ਮੁਖੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਢਾਂਚਾ ਜੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੌ ਇਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪੁਨਰ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ। ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਪੰਡਲਾ ਰਹੇ ਦੁਖਾਤ ਅਤੇ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਜੰਗ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਅਮਨ ਦੇ ਯੁਗ ਦਾ ਮੁਢ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਾਖੰਡ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਭਾਵ ਅੰਤ ਇਕ ਐਸੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੋਣ

ਦਾ ਖਤਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਰਗ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਗਠਨ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ

ਇਹ ਹੈ ਸਾਡਾ ਆਦਰਸ਼, ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੋਂ ਪਰੇਰਣਾ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੁਕਵੀਂ ਤੇ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਸਾਡੀ ਇਸ ਚੇਤਾਵਨੀ ਨੂੰ ਨਾ ਗੋਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅਜੋਕੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿਵਸਥਾ ਉਭਰ ਕੇ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹੇ ਅਟਕਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਕ ਜੂਝਵਾਂ ਸੰਗਰਾਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਬਣੇਗਾ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕਰਾਂਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਖੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੈ। ਜਨਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਿਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹਰ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਅਸੀਂ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਵਾਗਤ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨ ਗਾਹ ਉਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਧੂਪ ਬਾਲਣ ਆਏ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਆਦਰ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹਾਂ।

“ਇਨਕਲਾਬ ਜਿੰਦਾਬਾਦ”

੨੨ 17 ਦੀ ਥਾਂ ->

“ਜੇ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਈਂ ਸੀ ਰੱਜਿਆ ਤਾਂ ਮਰੇ ਅਰਗੀ ਧੀ ਸੀ ਘਰ, ਉਥੇ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਲੈਂਦੇ।” ਲਾਟਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਉੱਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਬਿੰਦ ਦੀ ਬਿੰਦ ਰੱਤੋ ਦੇ ਬੋਲ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਕੱਚਾ ਜਿਹਾ ਕਰ ਗਏ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਹੀ ਪਲ ਰੱਤੋ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਜਾਪੀ। ਉਹਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰਦਾਰੀ ਰੋਹਬ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ—ਤੇ ਉਹਨੇ ਰੱਤੋ ਨੂੰ ਇਕੋ ਝੱਟਕੇ ਨਾਲ ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਸੁਟ ਲਿਆ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਰੱਤੋ ਦੀ ਢੱਥੀ ਘੁੱਟੀ ਚੀਕ ਬਾਹਰ ਤਬਤਿਆਂ ਨਾਲ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੀ ਤੇਜੇ ਨੂੰ ਸੁਣਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਕ ਜਾਂਦੀ। ਮੰਜੇ ਦੀ ‘ਕੜ ਕੜ’ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀ ਤੇ ਉਦਾਸ ਵੀ।

“ਹਾਏ...ਉਏ...ਏ।” ਇਕ ਠੱਕ ਕਰਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਚੀਕ ਤਖ਼ਤੇ ਦੀਆਂ ਝੀਥਾਂ ‘ਚੋਂ ਲੰਘ, ਤੇਜੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਚੀਰ ਪਾ ਗਈ। ਬੋਂਦਲੀ ਤੇਜੇ ਨੇ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ‘ਚੋਂ ਲਹੂ

(੨੨ 17 ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਮ ਅੰਦਰ ਖਿੜੇ) - ਵੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਲਾਗੇ ਖਲੜੀ ਰੱਤੋ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਟੱਟੀ ਬੋਤਲ ਦੇ ਗਲ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

RUPINDER S. AZAD M.A.

Now, an independant general agent for:

SEABOARD LIFE INSURANCE COMPANY

202 - 4640 No. 3 rd. Richmond, B.C. Office 273-2961

& Broker for several reputable Ins. Cos.

offering you a variety of insurance services: Life, Mortgage, Acc. & Sickness.

Group (with 3 Employees or more) including: INCOME TAX SHELTERING ANNUITIES-

To save Capital Gain Taxes. Registered or non-Reg'd R.R.S.P.s



RUPINDER AZAD M.A.

Phone:

For FREE consultation & competitive rates on any plan, contact:

HOME: 325-0774

AZAD INSURANCE AGENCIES

OFFICE - 324-2844

6612 - Main Street, Vancouver, B.C. V5X 3H2

ਚੁਲ੍ਹੇ ਦੀ ਅੱਗ

ਦਲਬੀਰ ਚੇਤਨ

ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਘੜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ, ਆਖਰੀ ਹਾੜਾ ਚੁਕਿਆ ਤੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਠੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪੁੰਝਦਾ ਉਹ ਕਮਰਿਉਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਕੰਨ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਬਿੜਕਾ ਲੈਣ ਲੱਗਾ। ਪਰ ਠੱਕੇ ਮਾਰੀ ਪੋਹ ਦੀ ਠੰਡੀ ਹਾੜਾ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਚੁੱਪ ਪਸਰੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਇਕ ਤਸੱਲੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਕੰਬਲ ਦੀ ਝੁੰਬ ਮਾਰੀ ਤੇ ਸੂਏ ਵਾਲੀ ਡਾਂਗ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਘੁਟਿਆ। ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ, ਬਾਕੀ ਅੱਪੋ ਕੁ ਬਚੀ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਵੀ ਡੱਬ ਵਿਚ ਅੜਾਉਂਦਿਆਂ, ਉਹ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਬਾਹਰ, ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ਮਿੱਧਦਾ, ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਨਸ਼ਈ ਸਰਦਾਰ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਦੀ ਸੋਚ 'ਚ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਹਾਣੀ ਉਲਟੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਏ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਦੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਉਤੇ ਪੂਰਾ ਮਾਣ ਸੀ। ਉਂਜ ਵੀ ਅਜੇ ਤੱਕ, ਵਿਹੜੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੂੰਹ-ਧੀ ਨੇ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਉਹਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ, ਜਿਹਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਬਸ ਪੌਂ-ਬਾਰਾਂ ਹੀ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੰਢਾਏ ਹੋਏ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪੌਟੇ ਮੁਕ ਗਏ ਪਰ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਤੋਂ ਦਾ ਗੰਦਵਾਂ ਸਰੀਰ ਆ ਖਲੋਤਾ ਤੇ ਉਹ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ। ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਬੁਲ੍ਹਾ ਉਤੇ ਉਹਨੇ ਜ਼ਬਾਨ ਫੇਰੀ। ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਝਈ ਲੈ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਤੇ ਭੌਂਕਣ ਲੱਗਾ। ਉਹਨੇ, ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਡਾਂਗ ਉਲਾਰੀ, ਕੁੱਤਾ ਭੌਂਕਦਾ ਭੌਂਕਦਾ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਗਿਆ।

ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਪਲ ਪਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹਰ ਨਵਾਂ ਕਦਮ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਾਂਵਾਂ-ਡੋਲਾਂ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਮਿੱਚ ਮਿੱਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪਰ ਉਹ ਮਿੱਚੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਰੱਤੋਂ ਦੇ ਭਰਵੇਂ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਈਆਂ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ, ਮੁਸਕਰਾ ਪੈਂਦਾ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਮਸਤੀ ਕਰਕੇ, ਉਹਨੂੰ ਰੱਤੋਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੋਰ ਵੀ ਖਿੱਚ ਭਰਿਆ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਂਜ ਤਾਂ ਰੱਤੋਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਲਈ ਹੀ ਚੁੰਬਕੀ ਖਿਚ ਵਾਂਗ ਸੀ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਚਰਚਾ ਫਿੜਦੀ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਕੁਛ ਨਾਂ, ਉਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਜੋੜੇ ਤੇ ਤੋੜੇ ਜਾਂਦੇ। ਉਸ ਚੁੱਪ 'ਜਿਹੀ ਕੁੱਤੀ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅੰਬਰ ਦੇ ਕਿੰਗਰੇ ਭੇਰ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਤੋਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਿਰੀ ਅੱਗ' ਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹਦਾ ਹੁਸਨ ਹੈ ਈ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਰਗਾ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ, ਇੰਜ ਉਹਦੇ ਸੁਭਾ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਤਾਂ ਕੀ, ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜੱਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਦੀ। ਰੰਗ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਲਾਲ ਸੋਢੇ ਦੀ ਬੋਤਲ ਘੋਲੀ ਹੋਵੇ। ਤੇ ਉਤੋਂ ਸੂਕ ਕੇ ਚੜ੍ਹੀ ਜਵਾਨੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚੋਰ ਨਜ਼ਰੀ ਵਾਂਗਦੇ, ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਬੜੀ ਭੇਦ-ਭਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦੇ, "...ਗਭਰੂਆ, ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤੈ...ਦੋਗਲੀ ਕਿਸਮ ਐ ਈ ਹੱਲੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਕਿਤੇ ਆਪਣਾ ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਹ ਮਾੜਾ?"

ਬੇਸ਼ਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੀ ਧੌਲੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕਰਕੇ, 'ਭੇਦ-ਭਰੀ ਗੱਲ' ਬੜੀ ਲੁਕੇ ਕੇ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਟਕ ਰਚਦੇ ਪਰ ਵੇਸੇ ਹੁਣ, ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੇਦ ਵਾਲੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰੱਤੋਂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀਪੋ ਮੁਕਲਾਵਿਉਂ ਮੁੜਕੇ ਜਦ ਪੇਕੇ ਗਈ ਤਾਂ, ਉਹਨੇ ਫਿਰ ਨਾ ਆਉਣ ਦੀ ਅੜੀ ਹੀ ਫੜ ਲਈ ਸੀ। ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸੁਨੇਹੇ ਗਏ, ਮਾਪਿਆਂ ਵੀ ਤਰਲ ਕੱਚੇ ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, "ਮੈਂ ਉਥੇ ਲੈਣ ਕੀ ਜਾਣਾ? ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਖਾਣ-ਹੰਦਾਉਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ, ਹੋਰ ਵੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਚਾਹੀਦੇ?"

ਉਤਮਾਂ ਆਪ ਵੀ ਲੁਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਜੀਉਣ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿੰਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਉਤਮਿਆਂ, ਇਦ੍ਰੇ 'ਚ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਵੀ ਬੜੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਐ। ਚਲ, ਮੈਂ ਚਲਦਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ, ਸਾਲੇ ਤੋਰਨਗੇ ਕਿਦਾਂ ਨਾ? ਉਂ ਤਾਂ ਉਤਮੇਂ ਨੇ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾਈ ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਖੋਹੜਾ ਹੀ ਨਾਂ ਛੱਡਿਆ। ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਸਰਦਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੀਂ ਜਾ ਵੜਿਆ।

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਦੀਪੋ ਨੇ ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਸੀ, "ਵੇਖ ਸਰਦਾਰਾ, ਇਹ ਨਈਉਂ ਮੈਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਜੋਗਾ, ਜੇ ਤੇਰੇ 'ਚ ਹੈ ਆਸਰਾ ਤਾਂ ਲੈ ਚਲ..." —ਤੇ ਸੁਣ ਕੇ ਤਿੱਪ ਤਿੱਪ ਲਈ ਸਹਿਕਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦਾ 'ਜੀਅ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਤੋੜ ਵਰਗੀ ਦੀਪੋ ਨੂੰ ਖੜਾ ਖਲੋਤਾ ਹੀ ਡੀਕ ਜਾਵੇ। ਦੀਪੋ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਤਮੇਂ ਦਾ ਨੱਕ ਬੱਚ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਭਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਹੋਰ ਵੀ ਨਕੋ ਨੱਕ ਭਰ ਗਈ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਦੀਪੋ ਘਰ ਪਹਿਲੀ ਕੁੜੀ ਜੰਮੀ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਨੰਣ-ਨਕਸਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਫਿੜ ਪਈ। ਤੇਰ੍ਹਵਾਂ ਨੁਹਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਦੀਪੋ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਦੂਸਰਾ ਜਣੇਪਾ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ

ਦੀਪੋ ਦੀ ਜਾਬਰ ਜਵਾਨੀ ਅਗਨੀ ਭੇਟਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇਗੀ। ਦੀਪੋ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਆਸੇ ਸਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਦੀਪੋ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, "ਸਰਦਾਰ, ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅੱਧ ਲੁਟਾ ਦਈਂ ਉਹਦੇ ਨਾਂ!" ਤੇ ਘਾਬਰ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਉਲਟੀ ਸਿਧੀ ਦਵਾ ਦੇ ਕੇ ਦੀਪੋ ਦਾ ਹੀ ਫਾਰਾ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੋਟ ਵਰਗੀ ਰੱਤੋ ਚਾਚੀ ਦਿਆਂ ਪਰਾਂ ਬੱਲੇ ਹੀ ਉਡਾਰੂ ਹੋਈ। ਉਤਮਾਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਨਾਂ ਹੋਇਆਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਰਦਾਰ ਦਿਆਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ, ਉਧੇ ਹੀ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਖਾ, ਬੰਬੀ ਵਾਲੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ।

ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਤੋ ਦਾ ਵਾਹਦਾ ਆਹਰ ਜਿਹਾ ਲੱਭ ਪਿਆ ਸੀ। ਰੱਤੋ ਦਾ ਚਾਚਾ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਕਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਵੱਲ ਨੌਕਰ ਸੀ ਤੇ ਮਸਾਂ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਚਾਚੀ ਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਸੀ—ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਰੱਤੋ ਨਾਲ ਆਖਰਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਵੀ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਰੱਤੋ ਜਵਾਨ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੱਥ ਆ ਗਈ। ਵਾਢੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿੱਟੇ ਚੁਗਣ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵੱਟਦੇ, "ਭਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਐ ਸਿੱਟੇ ਚੁਗਣ ਦੀ, ਇਕ ਆਹ ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰੋ, ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਭਰੀ ਚੁਕਾ ਦਈਏ।" ਪਰ ਰੱਤੋ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਸਾਭ ਸੋਧ ਕੇ ਤੁਰਦੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਸਿੱਟੇ ਚੁਗਦੀ ਰੱਤੋ ਨੂੰ, ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੇ ਮੀਤ ਨੇ ਕੋਈ ਕੁਵੱਲੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਆਖੀ। ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਉਬਲੀ ਤੇ ਬਥੇਰਾ, ਪਰ ਉਭਾਸਰੀ ਕੁਝ ਨਾ। ਉਸੇ ਭਰੀ ਪੀਤੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਈ। ਖਿੱਝਦੀ ਕ੍ਰਿੱਝਦੀ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅੱਗ ਜਿਹੀ ਸੁਲਗ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਚਲਦੀ ਬੰਬੀ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰੀ। ਰੱਜਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੁੱਬੱਚੇ ਦੇ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਪਾਣੀ 'ਚੋਂ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਠਰੁੰ ਠਰੁੰ ਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣ। ਉਹਨੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਵੇਖਿਆ, ਲਾਗੇ ਬੰਨੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਬੰਬੀ ਲਾਗਲੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬਾਗੀ ਦਾ ਉਤਲਾ ਹਿੱਸਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਸਰਦਾਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਉਥੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤਾਂ ਨਹਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਨਹਾਉਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਬਦਲ ਲਿਆ ਪਰ ਸਲਵਾਰ ਦੇ ਪਹਿੰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਟੁੰਗ, ਉਹ ਚਬੱਚੇ ਵਿਚ ਖਲੋਤੀ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਠੰਢਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਭੱਖਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮੈਲੀ ਜਿਹੀ ਚੁੰਨੀ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਪੂੰਝਦੀ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਈ।

ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਬੈਠਕ ਲਾਗੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਿਆਂ—ਉਹਦੇ ਕੋਨੀ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦੇ ਦੱਬਵੇਂ ਜਿਹੇ ਹਾਸੇ ਦੀ ਭਿਣਕ ਪਈ। ਉਹਨੇ ਖਲੋ ਕੇ ਦੇਧਰ-ਉਧਰ ਵੇਖਿਆ, ਪਰ ਲਾਗੇ ਬੰਨੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਰ ਤੁਰਨ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਬਾਰੀ ਵਲੋਂ ਹਾਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਮੱਧਮ ਜਿਹੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਕਿਣ ਮਿਣ ਜਿਹੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਸੁਆ ਰੋਕ ਕੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਖਲੋਤੀ ਰਹੀ। ਫੇਰ ਪੋਲੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰਦਿਆਂ, ਬਾਰੀ ਦੇ ਉਤਲੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀਆਂ ਸੀਖਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ...ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਉਹਦੀ ਅਲਫ਼-ਨੰਗੀ ਚਾਚੀ ਸਰਦਾਰ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ, ਮੁੰਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਚਾਚੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਬਾਰੀ ਵੱਲ ਮੁੜੀਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਖਲੋਤੀ ਰੱਤੋ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਭਿੜੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਬੂਹਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ, ਰੱਤੋ ਉਥੋਂ ਉਡਦੀ ਹੋ ਗਈ।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕੱਦ-ਕਾਠ 'ਚ, ਰੱਤੋ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਉਚੀ-ਤੇਜੋਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਬੈਠਾਂ-ਬੈਠਾਂ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਰੱਤੋ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਜਿਗਰਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਰ ਮੁਕ ਹੀ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਰੱਤੋ ਨੂੰ ਆਖੇ—ਵੇਖ, ਤੂੰ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਐ—ਤੇਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਕਿ ਕਿਨਾਂ ਅੱਖਾ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ ਵਿਹੜੇ ਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ-ਧੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਚਾਉਣਾ? ...ਤੇਨੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਝੀ ਕਿ ਘਰ ਦੀਆਂ ਗਰਜ਼ਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ? ਪਰ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਰੱਤੋ ਨਾ ਹੀ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ।

ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੱਸਲੀ ਜਿਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸੋਚਦੀ—ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅੰਦਰਲੇ ਹਨੇਰੇ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਪਛਾਣ 'ਚ ਹੀ ਨਾ ਆਂਈ ਹੋਵਾਂ। ...ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸੋਚ, ਬਹੁਤੇ ਚਿਰ ਲਈ ਉਹਦੇ ਥਿੜਕੇ ਮਨ ਲਈ ਠੁੰਮਣਾਂ ਨਾ ਬਣਦੀ। ਰੱਤੋ ਕੋਈ ਆਮ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਤੇਜੋਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਲਾ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣ ਤਰਣੀਂ ਵੀ ਉਹਦਾ ਪੌਰਾ ਪੌਰਾ ਪੱਛ ਜਾਂਦੀ।

ਇੰਜ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਢਲਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਪਾਸਾਰਾ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਸੱਤ-ਮਾਂਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਪਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਰੱਤੋ ਨੇ "ਛੱਡ ਮਨਾਂ ਤੂੰ ਕੀ ਲੈਣਾਂ" ਕਹਿ ਕੇ ਭੁਲਾ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਤੇਜੋਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸੱਜਰੇ ਪੁੱਛੇ ਕੰਡੇ ਵਾਂਗ ਰੜਕਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਘਰ ਕਈ ਵਾਰ ਓਪਰਾ ਓਪਰਾ ਲੱਗਦਾ। ਰੱਤੋ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਹਦੀ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਧੜਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਗੋਰੋ-ਕੁੜੇ ਤੋਂ ਵਿਹਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੀਵੀਆਂ, ਜਦ ਆਪਣਾ ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ, ਪਿੰਡ 'ਚ ਵਾਪਰੇ ਕਿੱਸੇ, ਸਵਾਦ ਲੈ ਲੈ ਸੁਣਾਉਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਤੇਜੋਂ ਹੁਣ ਮੋਹਰਲੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸੋਚਾਂ ਭੱਖੜੇ ਵਾਂਗ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਨਾਲਾ ਸਿਆਲੇ 'ਚ ਵੱਟਿਆ ਤੇ ਸਿਆਲਾ ਪੱਧ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸਿੱਖਰ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਇੰਜ ਹੀ ਕਈ ਰੰਗ ਵੱਟਦੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਅੱਜ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਗਈਆਂ।

ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਉਂ ਉਹਦਾ ਧੁਰ ਅੰਦਰਲਾ ਕੰਬ ਗਿਆ ਸੀ। ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੀ ਰੱਤੋ ਨੇ ਸਹਿ-ਸੁਭਾ ਹੀ ਪੁਛਿਆ ਸੀ, "ਚਾਚੀ, ਏਸ ਆਰ ਚਾਚੇ ਨੇ ਕਦੇ ਆਉਣੈ?" ਤੇ ਚੌਂਕੇ 'ਚ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉਤੇ ਬੈਠੀ ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਨਿਘਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਹ ਕੁਝ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕੀ ਤੇ ਫੇਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜਦੀ ਨੇ ਮਸਾਂ ਹੀ ਪੁਛਿਆ ਸੀ, "ਕਿਉਂ ਕੀ ਗੱਲ?"

"ਬੱਸ ਉੱਈ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਚਾਚੀ। ... ਅੱਗੇ ਚਾਚਾ ਲੋਹੜੀ ਲਾਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦੇ—ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸ਼ੈਤ ਐਤਕੀ ਵੀ ਆਵੇ।" ਖਤ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਉਹਦਾ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਹੜੀ ਤੋਂ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਤੇਜ਼ੋ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰੀਏ ਹੱਟੀ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਖਤ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਉਹਨੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ 'ਚ ਡਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਘੁੱਟ ਲਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਉਹਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਤੇਜ਼ੋ ਨਵੀਂ ਨੜੋਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਉਹਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਨਵਾਂ ਖੂਨ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੇਕ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਸੌਲੇ ਅੰਗ ਲਿਸਕੋਰਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋਣ... ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ? ਇਸ ਵਾਰ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਹੋਰ ਸੀ।

ਅੱਜ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਝੰਜੋੜੀ ਗਈ ਸੀ। ਰਾਤ ਅੱਧੀਓਂ ਟੱਪ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਨੀਂਦ ਉਸ ਨਾਲ ਰੁਸ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਕਕਰੀਲੀ ਰਾਤ 'ਚ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਪਿਆਂ ਪਿਆਂ ਤਰੇਲੀ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਉਠ ਕੇ ਝੱਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੈਠੀ ਕੋਠੇ ਵਿਚਲੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਘੁਰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਨੂੰ ਏਸ ਤੋਂ ਭੈਅ ਜਿਹਾ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਉਹਨੇ ਸਿਰੁਣੇ ਪਏ ਟੂਲ ਉਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਡੱਬੀ ਲੱਭੀ ਤੇ ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਲਿਆ। ਦੀਵੇ ਦੇ ਹੰਭੇ ਜਿਹੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ, ਉਹਨੇ ਸੁੱਤੀ ਰੱਤੋ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਦਿਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਰੱਤੋ ਤੋਂ ਉਹਨੂੰ ਡਰ ਜਿਹਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਉਤੇ ਮੋਹ ਜਿਹਾ ਆਇਆ। ਪਰ ਲਗਾਤਾਰ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵੇਂਹਦਿਆਂ, ਉਹਦੀਆਂ ਤਿਉੜੀਆਂ ਕੱਜੀਆਂ ਗੁਈਆਂ ਤੇ ਪਲ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਤੋ ਦਾ ਮਾਸੂਮ ਦਿਸਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਉਹਨੂੰ ਡਾਵਾ ਹੀ ਮੀਸਣਾਂ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ। ਉਹਦੀ ਸਾਰੀ ਨਫਰਤ ਇਕੇ ਵਾਰ ਹੀ ਭਬਕ ਪਈ "ਵੱਡੀ ਦੁੱਧ ਧੋਤੀ..." ਉਹ ਮੂੰਹ 'ਚ ਬੁੜਬੁੜਾਈ "... ਮਾਂ ਨੇ ਲੰਗਰ ਲਾ ਛੱਡੇ, ਧੀ ਸੁਚਿਆਰਣ ਬਣ ਬੈਠੀ—ਹੁੰਐ।" ਤੇਜ਼ੋ ਨੇ ਸੁੱਤੀ ਰੱਤੋ ਉਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਨੱਕ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।

ਤੇ ਅਗਲੀ ਰਾਤ ਉਹ ਗਿਣੀ ਸਿਥੀ ਪੱਕ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਡੀਕਦੇ ਪਲਾਂ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਉਹਦੀ ਸੋਚ ਨੇ ਸੋਆਂ ਰੰਗ ਬਦਲੇ... ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸੋਚਾਂ 'ਚ ਉਲਝਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਬਿੜਕ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਸੁਣੀ। ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਉਠੀ ਤੇ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਹਰ ਨਸ਼ੇ 'ਚ ਝੂਮਦਾ ਸਰਦਾਰ ਖਲੋਤਾ ਸੀ। ਤੇਜ਼ੋ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੀਆਂ। ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਤਲਾ ਕੰਬਲ ਲਾਹ ਕੇ ਤੇਜ਼ੋ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਉਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

"ਸਰਦਾਰਾ, ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਨਿਮੋਹਿਆ ਹੋ ਗਿਆ? ਤੇਜ਼ੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਨਾਲੋਂ ਬਸ "ਹੀ... ਹੀ" ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਾਰ ਲਿਆ।

"ਅੰਦਰ ਕਿੱਦਾਂ?" ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਨਸ਼ੀਲੀ ਲੈਅ 'ਚ ਪੁਛਿਆ।

"ਸਭ ਠੀਕ ਐ।" ਤੇਜ਼ੋ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਹੱਸੀਆਂ।

"ਨਹੀਂ ਰੀਸ ਤੇਰੀਆਂ ਤੇਜ਼ੋ..." ਤੇ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਤੇਜ਼ੋ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਬੁਰਕ ਭਰਿਆ ਕਿ ਤੇਜ਼ੋ ਦੀ "ਸੀਅ..." ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰਾਤ ਦੀ ਚੁੱਪ ਵਿਚ ਕਾਂਬਾ ਜਿਹਾ ਛੇੜਦੀ ਰਹੀ।

ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜਦਿਆਂ ਹੀ ਤੇਜ਼ੋ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਕੁੰਡਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਕੰਬਲ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉਤੇ ਬਹਿ ਗਈ। ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡੱਬ ਵਿਚਲੀ ਬੋਤਲ ਕੱਢੀ, ਚਾਰ ਘੁੱਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਸਿਰੁਣੇ ਪਏ ਟੂਲ ਉਤੇ, ਬਲਦੇ ਦੀਵੇ ਲਾਗੇ ਰੱਖ ਦਿਤਾ। ਦੀਵੇ ਦੇ ਚਾਨਣ 'ਚ ਸੁੱਤੀ ਰੱਤੋ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਕਦੇ ਉਹਨੂੰ ਦੀਪ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਤੇ ਕਦੇ ਉਹਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਕਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵੀ ਨਕਸ਼ਾਂ ਘੁਲ ਜਾਪਦੇ। ਇਸ ਸੋਚ ਨਾਲ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਨਸ਼ਾ ਲੱਥਦਾ ਜਾਪਿਆ। ਉਹਨੇ ਟੂਲ ਤੋਂ ਬੋਤਲ ਚੁਕੀ ਫੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾ ਲਈ। ਕੁਝ ਘੁੱਟ ਭਰਕੇ ਬੋਤਲ ਫੇਰ ਉਖੇ ਹੀ ਰਖ ਦਿਤੀ।

ਰੱਤੋ ਖੱਬੀ ਵੱਖੀ ਪਰਨੇ ਹੀਂਐ ਨਾਲ ਪਈ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਰਜਾਈ ਵਿਚ ਤਿਲਕ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਨਾਲ, ਉਹਨੇ ਰੱਤੋ ਦਾ ਮੂੰਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਫੇਰਿਆ। ਰੱਤੋ ਨੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਸਰਦਾਰ ਉਤੇ ਰੱਖ ਦਿਤੀ। ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਜੁੱਤੇ 'ਚੋਂ ਸੇਕ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਾ। ਉਹਨੇ ਰੱਤੋ ਨੂੰ ਏਨੀ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਘੁਟਿਆ ਕਿ ਉਹਦੀ ਗੁੰਗਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਗ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। "ਚਾਚੀ... ਏਈ" ਰੱਤੋ ਦੀ ਜੀਕ ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਈ ਤੇ ਉਹ ਬੁੜਕ ਕੇ ਰਜਾਈਉਂ ਪਾਹਰ ਹੋ ਗਈ। ਸਰਦਾਰ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਨਿੱਘਾ ਸੇਕ ਇੰਜ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਵੀ ਮੱਚ ਸਕਦਾ।

"ਐਵੇਂ ਕਮਲ ਨਈਂ ਖਲਾਰੀਦਾ," ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਰੱਤੋ ਦੀ ਖੱਬੀ ਵੀਣੀ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਖਟਕਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਅੱਗ ਕਦੇ ਵੀ ਵੱਸਾਂ ਬਾਹਰੀ ਹੋ ਕੇ ਵੇਗਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। (ਏਰੀ ਸਠ 14 ਉਪਰ)

ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੀ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ

- ਅਜਮੇਰ ਰੋੜੇ



ਵਿਗਿਆਨ ਜਗਤ ਵਿੱਚ 1979 ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਹੈ।

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਠ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਗਿਆਨੀ - ਕਈਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸ਼ੁੱਠ ਤੋਂ ਮਹਾਨ - ਅਲਬਰਟ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਮਾਰਚ 14 79 ਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਗਿਆਂ ਤਾਵੇਂ ਚੁਥਾਈ ਸਦੀ (1955) ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਜੇ ਵੀ ਉੱਜੇ ਸਿੱਟੇ ਤਕ ਹਰ ਵਿਸ਼ਵਵਿਦਿਆਲੇ 'ਚ ਹਰ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਉਸਦੀ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਹੈ।

ਜਰਮਨੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਡੂਕ ਵਿਕਟਾਂ ਕੰਦ ਰਹੇ ਹਨ; ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟੀ. ਈ. ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੰਦ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਕੈਡਮੀ ਨੇ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦਾ ਇਕੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੁੱਤ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਤਾਂਥੇ ਦੇ ਇਸ 12 ਫੁੱਟ ਉਚੇ ਬੁੱਤ ਵਿੱਚ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਫੜੀ ਬੈਠਾ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਰੈਲ ਵਿੱਚ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਦੇ ਕਾਂਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਐਵੀਨਿਊ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਬ੍ਰਿਟਾਨੀ ਦੇ ਰਾਬਰਟ ਬਰੌਕ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਬੁੱਤ ਦੀ ਉਮਰ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਹੋਰ ਕਈ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਸ ਬੁੱਤ ਦੇ ਟੁੱਟ ਕੰਦ (ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ 12 ਫੁੱਟ!), ਇਸ ਦੀ ਲਾਗਤ-16 ਲੱਖ ਡਾਲਰ-ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇ ਬਹਿਸ ਫਿੜ ਪਈ ਹੈ।

ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜ਼ੈਰੂਸਲਮ ਵਿੱਚ ਚੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ - ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਉੱਤੇ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ। ਜੋਪਿਯਾਜ਼ੇ (JEAN PIAGET) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਉੱਤੇ, ਮਾਇਰ ਸੁਪਾਇਰੋ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਕਲਾ ਉੱਤੇ, ਕੰਨਥ ਐਂਠੋ ਵਿਕਲਮਿਕਸ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿੱਤੇ ਹੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਫਿਲਾਸਫੀ, ਪਰਮ, ਰਾਜਨੀਤੀ, ਸਾਹਿਤ ਆਦਿ ਉੱਤੇ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਰਹਪੂਰ ਖੋਜ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ, ਰੂਸ, ਭਾਰਤ, ਚੀਨ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਮਨਾਈ ਗਈ। ਪਰ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਪੁਰਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜਾਂ ਹੀ ਹਨ। ਇਹ ਖੋਜਾਂ ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੱਨੀਆਂ ਅਹਿਮ ਸਨ - ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਾਢੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ - ਅਤੇ ਨਿਗੁਣਾਂ ਜਿਹਾ ਯਤਨ।

ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਮਸਤਕ ਦਾ ਸੁਪਰਮੈਨ ਵਲ ਰੋਅਬ ਉਸਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਆਪਕ ਸਾਪੇਖਤਾ (GENERAL RELATIVITY) ਸਦਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ (FOURTH DIMENSION) ਚੌਥੀ ਡਿਮੈਂਸ਼ਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਉੱਕ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਊਟਨ ਦਾ ਗੁਰੂਤਾ ਆਕਰਸ਼ਣ (GRAVITATION) ਸਿਧਾਂਤ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਤੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦੀ ਹੈ, ਨਿਰਮੂਲ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਤੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ

ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਖਿੱਚਦੀ, ਸਗੋਂ ਵਸਤੂ ਸਮੇਂ-ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਰਿਕਰਮਾਂ-ਪੱਥਾਂ 'ਤੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰ ਜੇ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਆਪੇ-ਖਤਾ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਠ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੁੰਦਾ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਣ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (SPECIAL RELATIVITY) ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ - ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਸਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਨਿਰਪੇਖ (ABSOLUTE) ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਕੇ ਸਾਪੇਖ (RELATIVE) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ; ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਹੀ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਮੀਕਰਣ, $E=mc^2$ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਦ ਅਤੇ ਊਰਜਾ (ENERGY) ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਦਕਾ ਹੀ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਯੁੱਗ (ATOMIC AGE) ਦਾ ਪਿਤਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਜੇ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸਾਪੇਖਤਾ ਵੀਨ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਚੋਟੀ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਕੁਆਂਟਮ ਸਿਧਾਂਤ (QUANTUM THEORY) ਉੱਤੇ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਕੁਆਂਟਮ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ (ਇਸ ਦੇ ਜਨਮਦਾਤੇ ਮੈਕਸ ਪਲੈਂਕ ਪਿਠੋਂ) ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੇ ਹੀ ਪੱਕੇ ਪੱਥਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤਾ - ਫੁੱਟੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਇੰਡੈਕਟ ਅਤੇ ਫੋਟੋਨ (PHOTON) ਵਰਗੇ ਸਿਧਾਂਤ ਜਿਹੇ। ਇਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਅਜੇ-ਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਭ ਉਦਯਤਰ ਵਿਗਿਆਨੀ ਕਈ ਵਾਰਕੇ ਲੱਗੇ ਰਹੇ। ਅੱਜਕਲ ਲੇਜ਼ਰ (LASER) ਦੀ ਕਾਰ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਈਜ਼ਾਦਾਂ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹਨ।

ਤੇ ਜੇ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਕੁਆਂਟਮ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਨੋਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੁੰਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਨੋਬਲ ਇਨਾਮ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ (KINETIC THEORY OF MATTER) ਉੱਤੇ ਖੋਜ ਲਿਖਦਾ ਸਦਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਲੇਖਕ ਉਸਦੇ ਨੋਬਲ ਇਨਾਮ ਵਾਲੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੁਝ ਸੀ ਜੋ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਜਨਮਿਆ। ਪਰ ਇਥੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਕੋਈ ਸੁਪਰਮੈਨ ਸੀ; ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਸੀਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਪਿਠਲੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਿਧਾਂਤ 'UNIFIED FIELD THEORY' ਉੱਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕਈ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ - ਇਕੱਲਾ ਹੀ; ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਹੋਈ (ਨਾਂ ਹੀ ਉਸ ਪਿਠੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਹੋਈ, ਕੁਝ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਹਟਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ)। ਉਸ ਦੇ ਕੁਆਂਟਮ ਸਿਧਾਂਤ ਪਿਠੋਂ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਪੱਦਾ ਹੋਈ: ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਅਣੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ (WAVE-PARTICLE DUALITY) - ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਦੂਜੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਲੱਭਿਆ (ਕੁਆਂਟਮ ਮਕੈਨਿਕਸ ਰਾਹੀਂ), ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਆਪਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੱਲ ਖੋਜ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਊਟਨ ਪਿਠੋਂ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਪਾਇਆ।

ਪ੍ਰੀਕਿਰਤੀ ਦੇ ਸੁਦਕੇ ਪੂਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਨ: ਪੁਲਾੜ, ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ। ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਪਿਠਲੇ ਸੰਕਲਪ

ਹੋਰ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੀ ਸੱਫਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਿਆਂ ਛੇਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੇਲਜ਼ ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਆਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ-ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਿਹਾ। ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਤਿਪਲੇਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਡੱਡੇ ਵਿੱਤ। ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਉਸਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ-ਕਲਾਸਾਂ ਸਿੱਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ; ਉਹ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹੀ ਰਹੇ। ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪਛਾਣ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਲਾਸਾਂ ਸਿੱਖ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਗਣਿਤ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਵਾਇਲਨ ਤੇ ਪਿਆਨੋ ਵਜਾਉਣ ਲੱਗ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਾਂਤ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਵਿਸ਼ਰਥਪਾ ਨਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਅੰਤ ਉਸਨੇ ਟਿਜਿਕਸ ਵਿੱਚ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਅੰਤਿਮ ਸਕੂਲ ਨਲ ਇੱਕ ਪੇਪੈਂਟ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲੱਭੀ ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ ਨੌਂ ਸਾਲ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਉਹ ਇੰਜ-ਆਨ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਤੇ ਜਦ ਉਸਨੇ 1905 ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਤਿੰਨ ਅਸਧਾਰਣ ਪੇਪਰ ਛਾਪੇ (ਇਕੋ ਪਰਕੇ ਵਿੱਚ) ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਗਿਆਨ ਜਗਤ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਡੇਢ ਦਿੱਤਾ; ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਅਜੇ ਪੇਪੈਂਟ ਕਲਰਕ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਗਿਆਨੀ ਬਣ ਗਿਆ।



ਮਾਜਾ (ਫੋਟੀਥੁਣ) ਤੇ ਆਈਨਸਟਾਈਨ

ਤੋਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ ਉਸਦੀ ਰਚੀ ਕਿਸ ਯਾਸੇ ਵੱਲ ਹੈ; ਉਸਨੇ ਕਿਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਕੌਰ ਉਹ ਉਸੇ ਖੇਤਰ (ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ) ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਦੂਜੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਬਹੁਤ ਹਾਈ ਸੀ-ਸੁਰਮਾਕਲ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਸ ਲਈ 'ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ' ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸਨੇ ਸਾਰੇ ਸਥਾਪਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਫਿਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉ ਸਿਰਜਿਆ। ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕੜੇ ਡਿਸਪਿਜਿਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਕੀਤੀ। ਮਿਲਟਰੀ ਦੇ ਉੱਚ-ਅਫਸਰਾਂ 'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਮੇਂ ਹਿਟਲਰ ਨੇ ਗਣਈ ਮੁਲਕਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ - ਸਭ ਨੇ ਕੀਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਤੇ। ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਸਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਭੱਜਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਜਦ 'ਮੰਕਾਰਥੀਵਾਰ' ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਤੇ ਸਖਤ ਖਾਈ ਦੀ ਲੱਗ ਗਈ ਤਾਂ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਦਬਾਅ ਮੰਨਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੇਹਲ ਜਾਣਾ ਮੰਨ੍ਹ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿਤੀ। ਮਕਾਰਥੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ 'ਨਿਥਰ ਏਨ' ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਿਹਾ। ਠੰਡੀ ਜੰਗ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਖਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ; ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੇਰ ਪਬਲਿਕ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦੱਸਿਆ। ਅਖੌਤੀ 'ਸਿਹਤਮੰਦ ਮੁਕਾਬਲਾ' (HEALTHY COMPETITION) ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਸੀ - ਉਸਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਖਿਆ (ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ)। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਸਨ-ਪਰ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਦਬਾਅ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦੂਸਰੇ ਸ਼ੁੱਧ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਅਮਰੀਕਨ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਣ ਸਦਕਾ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਵਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਟਮ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ

ਦਿੱਤੀ - ਇਸ ਢੇਰੋਂ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਅੰਟਮਬੰਬ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਹੀਰੋਸ਼ੀਮਾ ਅਤੇ ਨਾਗਾਸਾਕੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਤੇ ਅੰਟਮ ਬੰਬ ਸੁੱਟੇ ਤਾਂ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਖੁਬ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਬਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਠੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ 'ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ' ਮੰਨਦਾ ਰਿਹਾ - ਜਦੋਂ ਜਪਾਨ ਦਾ ਨੋਬਲ ਵਿਗਿਆਨੀ ਸੁਕਾਵਾ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਥਰੂ ਆ ਗਏ ਤੇ ਉਸਨੇ ਜਾਤੀ ਤੋਰ 'ਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਮਾਅਣੀ ਮੰਗੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਮਨ ਲਈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਰਗਰਮ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਉਸਦੀਆਂ ਫਰਾਇਡ, ਬਰਤੰਡ ਰਸਲ, ਗਾਂਧੀ, ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਨਲ ਨਲ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰ ਕੀਤਾ। ਰਬੀਦਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਨਾਲ ਉਸਦੀਆਂ ਦੋ ਮੁਲਕਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਫਲਸਫੇ, ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਭੌਤਿਕ ਉੱਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਟੈਗੋਰ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ ਸੀ ਅਤੇ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਮੋਹ ਸੀ। (ਉਹ ਜਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜਾਂ ਦੌਰੇ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਵਾਇਲਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰੱਖਦਾ। ਮੰਜਾਰਟ ਉਸਦਾ ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਕੰਪੋਜ਼ਰ ਸੀ।)

ਆਈਨਸਟਾਈਨ

ਦੀਆਂ ਅਜੇ ਵਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਲਿਖਤਾਂ ਅਣਕੁਪੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੁਤਾਬਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੰਤਵ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਲਾ, ਸਾਹਿਤ, ਫਲਸਫੇ ਪਰਮ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਹੋਰ ਪੱਖ ਉੱਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

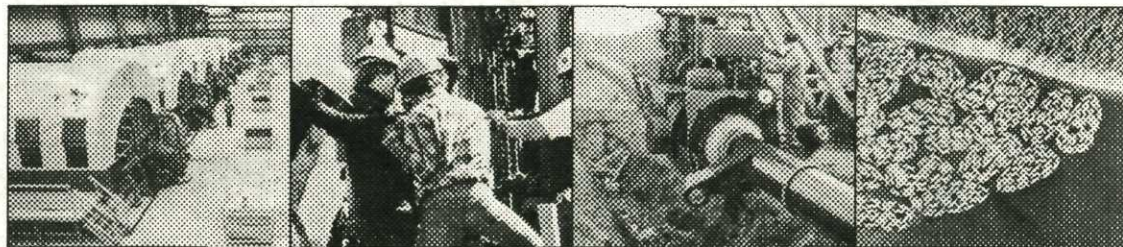


ਬਾਕੀ ਲੋਕੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਉੱਤੇ ਵੀ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਿਆ ਹੈ। ਡਾ: ਯੀਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਰਤੁਪਕਾ ਰਚੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ 'ਚ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਮਹਿਸੂਸੀ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਸਾਡੇ ਲੇਖਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਅਜੇ ਵੀ ਨਿਊਟਨ ਦੇ ਪੁਲਾੜ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕੋ ਥਿੰਦੂ 'ਤੇ ਜਾਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਇੱਕੋ ਅੰਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ - ਉਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਥਿੰਦੂ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਥਿੰਦੂ ਹੀ ਮਹਾਨ ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਥਿੰਦੂ ਅਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਜਾਗਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦੀ ਸੁਤਾਬਦੀ ਦਾ ਇਹ ਵਕੂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਲਈ ਸੁਤ ਵਕੂ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਵਤਨੋਂ ਵਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਲੋਂ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ - ਪਰਮ ਕਲਾਕਾਰ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੂੰ; ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਫਿਰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਨਵੀਂ ਨੁਹਾਰ ਸਿਰਜੀ।

ਦੂਸਰੇ ਸ਼ੁੱਧ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਅਮਰੀਕਨ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਣ ਸਦਕਾ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੂਜ਼ਵੈਲਟ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਵਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਟਮ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ

For every eligible man, woman and child in the province: 5 FREE SHARES IN THE BRITISH COLUMBIA RESOURCES INVESTMENT CORPORATION.



You will share in 81% of Canadian Cellulose.

You will share in oil and gas exploration rights in northeastern B.C.

You will share in 10% of Westcoast Transmission.

You will share in 100% of Kootenay Forest Products and Plateau Mills.

Ownership of our resource industries should be in the hands of individual British Columbians. To encourage this trend, your government is offering five free shares in the recently-formed British Columbia Resources Investment Corporation to every eligible resident of our province. Following are answers to the most important questions concerning this unique offer—

Who is eligible?

Every person who has lived in B.C. for the past year—and who holds or has qualified and applied for Canadian citizenship—is eligible for five free shares in B.C.R.I.C.

who have not yet obtained such identification, may establish their identity by presenting their birth certificate or other acceptable identification—in person—at the office of their local Government Agent (or, in the Lower Mainland, at their local Motor Vehicle Branch office).

Those unable to apply in person may delegate a suitable individual to act on their behalf—that person must utilize a Power of Attorney form, available where applications are made.

When does the offer expire?

What if my shares are lost or stolen?

The free shares will be "bearer" shares—in other words, owned by and saleable by the bearer, and not registered to any individual. Therefore, there is no protection against loss or theft. However, each block of 100 shares or more will be registered in the name of an individual share-holder (and thus protected). Because registering takes additional time, persons planning to purchase blocks of shares for registration should submit their applications as early as possible. Note: only the holders of registered shares will be eligible to vote on company matters and receive

for shares on their own behalf. For children under 16, application should be made by the mother or guardian. Infants, born in B.C. on or before June 15, 1979 and resident here since birth, also qualify for free shares. Application, again, should be made by the mother or guardian.

Free shares are also available to those ordinarily resident in B.C. who have been temporarily absent from the province during the 12 months immediately preceding the offer, provided such persons are otherwise eligible.

What do B.C.R.I.C. shares represent?

The B.C. Resources Investment Corporation is the holding company for shares held by the province in a variety of B.C. resource industries and enterprises. B.C.R.I.C. holds 81% of the common shares of Canadian Cellulose, 100% of the common shares of Kootenay Forest Products and Plateau Mills, 10% of the common shares of Westcoast Transmission, plus oil and gas rights in a vast area of northeastern B.C.—investments transferred at a value of over \$151 million. B.C.R.I.C. shares represent partial ownership of this whole range of enterprises.

How can I apply?

Application forms are available at banks, trust companies, credit unions and investment dealers throughout B.C. When making application, you must present two of the following pieces of identification: a.) driver's licence; b.) Social Insurance card; c.) Medical Plan card. If you are 65 years of age or over, a Pharmacare card is sufficient proof of identity.

Mothers or guardians applying for children under 16 are required to furnish only a medical plan number or a birth certificate for such children. Young people, 16 and over,

must submit your application by June 15, 1979. Should there be extenuating circumstances—absence from the province during the application period, for example—an appeal may be made to the Ministry of Finance by September 30, 1979.

When do I receive my shares?

Distribution of free shares by B.C.R.I.C. will begin immediately after British Columbia Day, August 6, 1979. The person making application has until September 30, 1979 to pick up the shares where application was made.

Can I buy additional shares?

Yes. If you qualify for free shares, you have the option of purchasing up to 5,000 additional shares at a price substantially below their underlying value. This price will be specified on your application form.

No individual or corporation may own more than 1% of the voting shares of B.C.R.I.C. (although pension funds may own up to 3%). Corporations and pension funds, however, are not allowed to participate in the initial share issue.

Will I be able to sell my shares?

Yes. Stock market trading in shares is expected to commence shortly after the distribution date . . . and at this point, a "market value" will be established. However, it is hoped that a majority of British Columbians will not only retain, but enlarge, their share holdings. In this way, they will participate directly in the continued expansion of our resource industries, while ensuring that control of these industries remains in B.C.

How will B.C.R.I.C. use its money?

All money invested in the B.C. Resource Investment Corporation will be used to further its investment objectives, including the development of resource industries within British Columbia.

Other questions?

For further information on the free share offer—or about B.C.R.I.C.—contact: B.C. Government Public Information. In Vancouver, phone 873-3455. In Victoria, phone 387-6121.

In other areas, information is available through your local Government Agent.



**APPLY NOW AT BANKS,
TRUST COMPANIES,
CREDIT UNIONS,
INVESTMENT DEALERS
THROUGHOUT
BRITISH COLUMBIA.**



**Province of
British Columbia**

ਗੁਫਤਰ:—

ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ

ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ 'ਅੱਠ ਮਾਰਚ' ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਇਕ ਗੁਫਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਏਕ-ਕੁਝਲੇ ਵਰਗ ਵਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ "ਜੈਕਾਰਾ" ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਸਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਗੁਫਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। (ਸੰਪਾਦਕ)

ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਸੀਂ ਬੈਠਣ ਲਈ ਮੰਜੇ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸੱਤ ਅੱਠ ਜਣੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ 'ਚ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰੇਕ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। 5 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਕੱਢ ਆਲ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬੱਚੀ ਬੇਬੇ ਤਕ। ਜੁਆਕਾਂ ਦਾ ਉਥੇ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਕਦਰਤੀ ਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਜਕ ਜਕਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਗੱਲ ਤੋਰੀ।

ਪੱਤਰਕਾਰ : ਅਸੀਂ ਇਕ ਅਖਬਾਰ "ਜੈਕਾਰਾ" ਕਦੇ ਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਔਥੇ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਆ। ਕੀ ਬੱਚੇ ਇਹਦਾ ਪਤਾ ਐ ?

ਉਸਤਦਾਨੀਆਂ : ਨਹੀਂ ਬਾਈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਨੀ ਸੁਣਿਆ। ਉਹ ਕਿੜਾ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦਸਦੇ ਐ।

ਪੁ : ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਜੈਕਾਰੇ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਛਪਦਾ ਰਹਿੰਦੈ ਤੇ ਹੋਰ ਅਖਬਾਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਆ। ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ। ਜੈਕਾਰੇ ਦਾ ਇਕ ਪਰਚਾ ਅਸੀਂ ਨਿਰਾਪੁਰਾ ਬੁੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਕੱਢਣੈ। ਉਹਦੇ 'ਚ ਅਸੀਂ ਬੋਝੀਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਬਾਰੇ ਤੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜਾਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੱਡੇ

ਲੋਕ ਐਂ ਜਾਣਦੇ ਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਐਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਆ ਤੇ ਐਨੇ ਦੁਖ ਝੱਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਆ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੁੜੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਐ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦਮਾਗ 'ਚ ਉਹੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਚੰਗੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ-ਤਣਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਈ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਖਬਾਰ 'ਚ ਬੋਝੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਲਿਖਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣੈ ਕਈ ਆਹ-ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਈ ਬੁੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਆਂ! ਸ੍ਰੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।

ਇ : ਇਕ ਜਾਣੀ, ਬਾਈ ਤੂੰ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਾਏਂਗਾ (ਕੁਝ ਹਾਸਤ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਜੀ ਜਾਣੀ ਥੱਲ ਪਈ) ਬਾਈ ਤਾਂ ਪੈਲਸਣ ਲਾਆ ਕੇ ਦੇਉ।

ਪੁ : ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੱਲਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਅਖਬਾਰ ਤਾਂ ਬੋਝੇ ਦੁੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਕੇ ਦੁਖ ਸਾਂਝੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੈ।

ਇਕ ਔਰਤ : ਬਾਈ ਤੈਥੋਂ ਕਿਹੜਾ ਸਾਡੀਆਂ ਤਖਲੀਪਾਂ ਭੁਲੀਐਂ ?

ਪੁ : ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ ਬਈ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤੈ। ਪਰ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਦੁਖ ਹੱਡਾਂ ਨਾ ਹੰਦਾਏ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣਨਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਐਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੋਝੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਨੈ।

ਇ : ਚੰਗਾ ਬਾਈ ਅਸੀਂ ਦੱਸਦੀਆਂ ਤੂੰ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਚੱਲ। (ਇਕ ਦਰਮਿਆਨੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਬੁੜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਤੋਰੀ) : ਬਾਈ ਕੀ ਗਣਾਈਏ, ਗਿਣਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੁਖ ਈ ਦੁਖ ਐ। ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਲ ਪਲ ਦੇ ਗੋਲੇ ਆਂ। ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਰੰਬਾ-ਦਾਤੀ ਹੱਥ 'ਚ ਰਹਿੰਦੈ। (ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਦੂਜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ) ਜੁਦੋਂ ਪਠੇ ਦੱਬੇ ਤੇ ਵਿਹਲੇ ਹੋਏ ਬਾਲਣ ਲੈਣ ਤੁਰ ਜਾਈਦੈ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਚੌਂਕੇ 'ਚ ਵੜ ਜਾਈਦੈ। (ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਨੇ ਫੇਰ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ) ਬਸ ਪਹਿ ਪਾਟਦੀ ਨਾਂ ਉਠ ਖੜੀਦੈ। ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੰਜਾ ਵੇਖਣਾ ਮਿਲਦੈ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਚਲ ਸੋ ਚੱਲ ਰਹਿੰਦੀ ਐ। (ਤੇ ਪਿੰਜਣੀਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ) ਆਥਣ ਨੂੰ ਆਹ...ਔਥੋਂ ਚੀਸਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ। ਆਹ ਚੀਸਾਂ ਆਲੀ ਗੱਲ ਲਿਖਣਾ ਭੁਲ ਨਾ ਜਾਏ। ਆਹ ਅੱਡ ਦੁਖੀ ਕਰਦੈ (ਲੱਕ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ) ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਨੀਂ। ਆਹੀ ਸਾਡੀ ਜੂਨ ਐ ਸਾਡੇ ਕੋਲੇ ਤਾਂ ਐਹੋ ਜਾ ਕੁਝ ਈ ਆ। ਇਹ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜੀ ਪੁਛਲੈ।

ਪੁ : ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਮਝ ਆਗੀ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਬਈ ਬੰਦੇ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਤੋਰਨ ਖਾਤਰ ਸੀਰ ਕਰਦੇ ਆਂ, ਜਾਂ ਦਿਹਾੜੀ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਆ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਪੰਦਾ ਵਿਢਦੇ ਆ। ਬਈ ਬੁੜੀਆਂ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਤੋਰਨ ਖਾਤਰ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹਿਸਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ?

ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਰਲਵਾਂ ਜੁਆਬ ਸੀ : ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਰੀ ਈ ਜਾਈਦਾ ਬਾਈ ਕੁੜ ਨਾ ਕੁੜ।

ਪੁ : ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਐ ਬਈ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹ ਪਾਲ ਲੈਨਓ, ਵਾਢੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਸਿੱਟੇ ਚੁਗ ਲਿਆਣਓ, ਜਾਂ ਚੋਟੀਆਂ ਵੇਲੇ ਨਰਮਾ ਚੁਗਣ ਜਾਨਓ।

ਇ : ਵਾਢੀਆਂ ਵੇਲੇ...ਸਿੱਟੇ?...ਹੂੰ ਸਿੱਟੇ ? (ਕਣਕ ਵੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਇਕ ਹੱਥ 'ਚ ਰੁੱਗ ਫੜਕੇ ਤੇ ਦੂਜਾ

ਹੱਥ ਦਾਤੀ ਵਾਗੂੰ ਚਲਾ ਕੇ ਉਹਨੇ ਦੱਸਿਆ) ਜਿੱਟੋ ਨੀ ।...
 ਬਰਾਬਰ ਵਗਦੀਆਂ ਬਰਾਬਰ...ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ...
 ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਪਾਂਤ ਲੁਆਕੇ ਬੱਥੇ ਕਰਨੇ ਸਾਡੇ ਜੰਮੇ ਹੁੰਦੇ ਐ ।
 ਜੇ ਕੋਈ ਹੁੱਗ ਖਿਲਰਜੇ, ਭੋਰਾ ਚਿਰ ਲੱਗ ਜੇ ਆਦਮੀਆਂ
 ਦੀ ਦੁਆਰੀ ਤੀਅਰੀ ਗਾਲ੍ਹ ਆਉਂਦੀ ਐ ਮਗਰੇ । (ਦੂਜੀਆਂ
 ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਜੋੜੀਆਂ) ਘਰੇ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਕੇ ਲਿਆਉਣੀਆਂ,
 ਪਸੂ ਡੰਗਰ ਨੂੰ ਨੀਰਾ (ਤੂੜੀ) ਪਾਉਣਾ ਕਰਨਾ ਵਾਧੂ ਦਾ ਰਿਆ
 ਉਤੋਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਨੂੰ ਬਾਲਣ ਲਿਆਉਣਾ...ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੰਨ
 ਪਕਾਉਣਾ—ਚੁਲ੍ਹਾ ਚੌਂਕਾ ਸਾਂਭਣਾ—ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ, ਜੁਆਕ
 ਜੱਲਾ ਸਾਂਭਣਾ, ਸਾਡੇ ਜੰਮੇ । ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਡੂਢਾ ਕੰਮ ਐ ।
 ਬਾਈ ਭੂਤਨੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਐ । ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੁਰਤ ਲੈਣੀ
 ਨੀਂ ਮਿਲਦੀ ।

ਪੰ: ਭਲਾ ਇਹ ਦੱਸੋ ਇਕ ਬੁੜੀ ਇਕ ਵਾਰੀ 'ਚ
 ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਾਣੇ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਐ ।

ਇਕ ਜਾਣੀ : ਬਣਾ ਈ ਲਈਦੇ ਆ ਵਾਹਵਾ ।

ਪੰ ਤਾਂ ਵੀ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ?

ਇਕ ਦਰਮਿਆਨੀ ਉਮਰ ਦੀ ਔਤ : ਮੈਂ
 ਪਿਛਲੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ 'ਚ 6 ਮਣ ਬਣਾਲੇ ਸੀ ਵਿਚੇ ਪਿੜਾਂ ਦੀ
 ਹੁੰਝਾ ਕੂਚੀ ਪਾਕੇ ।

ਦੂਜੀ ਬੋਲੀ : ਮੇਰੇ ਅਰਗੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਮਣ
 ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ । ਜਿਹੜੀ ਘਰੇ ਕੱਲਾਪੀ ਹੋਵੇ । ਚਾਰ ਪੰਜ
 ਜੁਆਕ ਸਾਂਭਣੇ ਹੋਣੇ । ਉਹ ਅੰਨੋਂ ਕਿਸੇ ਬਣਾ ਲੂ ।

ਦੂਜੀਆਂ : ਬਸ ਰਲਾ ਮਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਤਕੜੀ ਕੋਈ
 ਮਾੜੀ, ਚਾਰ ਪੰਜ ਮਣ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਆ । ਬਸ ਦਿਆੜੀ ਦੇ
 ਪਸੇਰੀ ਕੁ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਆ । ਪਸੇਰੀ ਕਿਥੇ ਬਣਦੇ ਆ ।
 ਪਸੇਰੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨੀ ਬਣਦੇ । (ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹੈਆਂ ਵੱਖ ਸਨ)

ਪੰ ਨਰਮੇ ਦੀ ਚੋਣੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨਾ
 ਕੁ ਨਰਮਾ ਚੁਗ ਲੈਂਦੀਓਂ ।

ਔਤਾ ਦੀ ਰਲਵੀ ਆਵਾਜ : ਨਰਮਾ ਬਥੇਰਾ
 ਚੁਗ ਲਈਦਾ ।

ਮੈਂ ਡੂਢ ਮਣ ਚੁਗ ਲੈਂਦੀ ਆਂ । (ਇਕ ਜੁਆਨ
 ਔਰਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ)

ਪੰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪੰਜੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਆ ਦਿਆੜੀ ਦੇ ?

ਔਤ : ਦੋ ਰੁਪਈਏ ਪਸੇਰੀ ਨੂੰ ਲਾਲੇ ਸੁਾਬ ।

ਦੂਜੀ ਨੇ ਉਹਦ ਗੱਲ ਕੱਟੀ : ਲੈ ਨੀ ਹਰੇਕ ਤੋਂ
 ਨੀਂ ਐਨਾ ਚੁਗੀਦਾ । ਕੋਈ ਵੱਧ ਚੁਗਦੀ ਐ ਕੋਈ ਘੱਟ ।

ਪੰ ਚੋਣੀ ਦੇ ਇਕ ਸੀਜਨ ਦੇ ਕਿੰਨ ਕੁ ਪੰਜੇ ਬਣ
 ਜਾਂਦੇ ਆ ?

ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਰਲਵੀ ਰਾਇ ਸੀ : ਤਿੰਨ
 ਚਾਰ ਸੌ ਬਣਾ ਲਈਦੇ ।

ਪੰ: ਤੁਸੀਂ ਪਸੂ ਵੀ ਰੱਖ ਲੈਂਦੀਓਂ ? ਪਸੂ ਪਾਲਕੇ
 ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਦੀ ਕਮਾਈ 'ਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀਓਂ ?

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਲਵੀ ਰਾਇ ਸੀ : ਇਕ ਦੋ ਪਸੂ
 ਮਸਾਂ ਪਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਆ ਕਲਾਪੀ ਬੁੜੀ ਤੋਂ । ਸਾਲ ਡੂਢ ਸਾਲ
 ਦੀ ਕੱਟੀ ਲਦੀ ਆ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਅਧਿਆਰੇ ਤੋਂ । ਉਹਨੇ ਕਿਤੇ
 ਜਾਕੇ ਪੰਜੇ ਵਟਾਉਣੇ ਆ । (ਨਾਲ ਲੱਗਵੀਂ ਖੁਰਲੀ ਤੇ ਖੜੀ
 ਝੋਟੀ ਵੱਲ ਇਸਾਰਾ ਕਰਕੇ) ਆਹ ਝੋਟੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਹੋ
 ਹੋਗੇ ਨੀਰਾ ਪਾਉ ਦਿਆਂ ਨੂੰ । ਹੁਣ ਆਕੇ ਨਵੇਂ ਦੁੱਧ ਹੋਈ
 ਆ । ਹੁਣ ਰੱਜਮੀਂ ਟਹਿਲ ਭਾਲੂਗੀ । ਤਾਂ ਜਾਕੇ ਚਾਰ ਛਿੱਲੜ

ਵੱਟਣੇ ਆ ।

ਪੰ ਕੀ ਦੁਧ ਵੇਚਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਪਸੂ ਪਾਲ
 ਲੈਂਦੀਓਂ ? ਇਕ ਝੋਟੀ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪੰਜੇ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਆ ?

ਇ: ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਸੰਭਾਈ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਐ । ਨਾਂ
 ਕਿਤੇ ਸਾਕ ਸਕੀਰੀ 'ਚ ਜਾ ਹੁੰਦੇ । ਬਮਾਰੀ ਠਮਾਰੀ 'ਚ
 ਪੱਠਾ ਡੱਕਾ ਲਿਆਉਣਾ ਪੈਂਦੇ । ਇਥੇ ਕਿਹੜਾ ਆਵਦੇ ਪਿਉ
 ਦੇ ਕਿਆਰੇ ਬੀਜੇ ਹੁੰਦੇ ਆ । ਬਗਾਨੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਈ ਖੇਤ-
 ਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ । ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਦੁਧ ਦੀ ਤਿੱਪ ਨੀਂ
 ਜੁੜਦੀ, ਆਵਦੀ ਤਾਂ ਖਾਪੀ ਕੜੀ । ਜਦੋਂ ਸੂ ਪੈਂਦੀ ਆ,
 ਉਦੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਅਗਲੇ ਮੁਲ ਪਾਉਣ ਆ ਲਗਦੇ ਐ ।
 ਮੁਲ ਵੀ ਤਾਂ ਅਧਿਆਰੇ ਆਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਦੀ ਮਰਜੀ ਦਾ
 ਪਾਉਣੈਂ । ਬਸ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਤਾਂ ਮਸਾਂ ਮਰ ਕੇ ਸੱਤ ਅੱਠ ਸੌ
 ਈ ਪੈਂਦੇ, ਪੰਜੀਂ ਸੱਤੀ ਸਾਲੀਂ । ਹੱਦ ਸੋਲਾਂ ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ
 ਮੁਲ ਪੈਂਦੇ । ਲੈ ਬਾਈ ਲਾਲਾ ਸੁਾਬ, ਸਾਲ ਦੇ ਕੈਅ ਬਣਗੇ ।
 ਤੇ ਦਿਆੜੀ ਕੀ ਪੈਗੀ ।

ਪੰ: ਗੋਗਾ ਕੂੜਾ ਕਰਨ ਦੇ ਭਲਾ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪੰਜੇ
 ਮਿਲਦੇ ਐ ?

ਇਕ ਜਾਣੀ : ਦੋ ਰੁਪਈਏ ਪਸੂ ਦਿੰਦੇ ਆ ।

ਦੂਜੀਆਂ : ਅਗਲੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਗੰਦ ਹੁੰਝਣਾ ਵੱਟਾ ।

ਇਹ ਤਾਂ ਅਣਸਰਦੇ ਨੂੰ ਕਰੀਦੇ । ਇਹਦੇ 'ਚ ਕੁਸ਼ ਨੀ
 ਬਣਦਾ ।

ਪੰ: ਤੁਸੀਂ ਸੂਤ ਕੱਤਣ ਦਾ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀਓਂ ?

ਔਰਤਾਂ : ਸੂਤ ਤਾਂ ਦਸਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਕਿਲੋਂ ਕੂੰ
 ਮਸਾਂ ਮੁਕਦੀ ਐ । ਉਹ ਵੀ ਸਾਰਾ ਟੈਮ ਲਾਕੇ । ਵਿਚੋਂ
 ਜੁਆਕ ਵੀ ਸਾਂਭਣੇ ਹੋਏ । ਪਸੂ ਵੀ । ਬਣਾ ਲੈ ਕੇ ਦਸੀਆਂ
 ਬਣੀਆਂ ਦਿਆੜੀ ਦੀਆਂ । ਤੇ ਦਸੀ ਦਾ ਜੁਆਕ ਨੂੰ ਬਿਸਕੁਟ
 ਵਨੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹੱਟੀ ਆਲੇ ।

ਪੰ: ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਆ । ਤੁਸੀਂ ਵੀ
 ਕੰਮ ਕਰਦੀਓਂ । ਭਲਾ ਆਹ ਛੋਟੇ ਜੁਆਨ ਜਾਂ ਛੋਟੀਆਂ
 ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕਮਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ? ਕੈਅ ਸਾਲਾਂ ਦੇ
 ਹੋਕੇ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਆ ਇਹ ?

ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਰਲਵੀ ਜੁਆਬ : ਇਹ ਤਾਂ ਕੀ
 ਕਰਦੇ ਐ ? ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਸ਼ ਨੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਪੰ ਅੱਛਾ ? ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਨਰਮਾ ਚੁਗਦੀਓਂ ਜਾਂ
 ਵਾਦੀ ਕਰਦੀਓਂ, ਭਲਾ ਕੁੱਛੜ ਆਲੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਣ
 ਸਾਂਭਦੇ ? ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਪੱਠੇ ਲੈਣ ਜਾਨੀਓਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ,
 ਛੋਟੇ ਜੁਆਕ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਨੀਓਂ ? ਜੇ ਇਹਨਾਂ
 ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਆਲੇ ਛੋਟੇ ਜੁਆਕ ਨਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕੰਮ ਥੋਨੂੰ
 ਆਪ ਹੋਰ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਂ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ?

ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਚੰਭੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀਆਂ : ਲੈਨੀ !
 ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਈ ਨੀਂ । ਐ ਗਿਣਨੈਂ ਤਾਂ
 ਬਥੇਰਾ ਕਰਦੇ ਐ । (ਚਾਰ, ਸਾਲਾ ਆਪਣੇ ਪੁਤ ਵੱਲ ਇਸਾਰਾ
 ਕਰਕੇ) ਆਹ ਐਤਕੀਂ ਪਸੇਰੀ ਨਰਮਾ ਚੁਗ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਸਾਡੇ
 ਨਾਲ ਫਿਰਦਾ । (ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਕੇ
 ਦੂਜੀ ਬੋਲੀ) ਹੱਟੀਓਂ ਬਿਸਕੁਟ ਖਾਣ ਜੋਗਾ ਤਾਂ ਆਹ ਵੀ
 ਚੁਗ ਲੈਂਦੇ । ਸਾਡੀ ਆਹ ਗੁੱਡੀ ਤਾਂ (ਸੱਤ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ
 ਕੁੜੀ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਤੀਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ) ਨਾਲੇ ਤਿੰਨਾਂ
 ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਲੈ ਦੀ ਐ । ਰੋਟੀ ਜੋਗਰਾ ਬਾਲਣ ਨੀ

ਛੱਡਦੀ ਆਬਣ ਨੂੰ । ਵਿਚੇ ਏਦੂੰ ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾ ਲੈਂਦੀ ਐ । ਨਰਮੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵੀ ਮਾਰ ਲੈਂਦੀ ਐ ।

(ਦੌਹ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਗੱਲ ਏਦੂੰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਦੱਸੀ) ਮੇਰਾ ਮੁੰਡਾ ਢਾਈ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਮਸਾਂ ਹੋਊ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੱਠੇ ਖੋਤਦੀ ਆਂ, ਬਰਾਬਰ ਰੰਬੀ ਲੈਕੇ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ । ਭਾਮੋਂ ਰੁੱਗ ਈ ਬਣਾਵੇ । ਜਾਂ ਫੇਰ ਆਹ ਛੋਟੀ ਨੂੰ ਹਿੱਕ ਨਾਂ ਲਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜੁ । ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਲੱਗਣਗੇ ਤਾਂ ਈ ਸਿਖਣਗੇ ।

ਪ੍ਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਜਾਂ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਵੀ ਪੱਕਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਪਾਉਂਦੇ ਆ ਮਿਸਤਰੀ ਤੇ ਕਾਮੋਂ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਆ । ਜਦੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਟੱਪ ਪਲਸਤਰ ਜਾਂ ਕਲੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਆ । ਤੁਸੀਂ ਭਲਾ ਆਪ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਸਾਂਤਣ 'ਚ ਕੁਸ ਕਰਦੀਓ ?

ਇ: ਕੋਈ ਖਾਸ ਨੀਂ ਕਰੀਦਾ ।

ਪ੍ਰ: ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰਲਾ ਕੋਠਾ ਛੱਤਿਆ, ਭਲਾ ਇੱਟਾਂ ਕੀਹਤੋਂ ਕਢਾਈਆਂ ਸੀ ? ਕੈ ਮਿਸਤਰੀ ਲਾਏ ਸੀ ਕੰਧਾਂ ਕੱਢਣ ਨੂੰ ?

(ਨਮੋਂ ਕੋਠੇ ਆਲੀ ਔਰਤ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦੀ ਐ) : ਇੱਟਾਂ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਜੀਆਂ ਨੇ ਈ ਕੱਢੀਆਂ ਸੀ । ਮਿਸਤਰੀ-ਮੁਸਤਰੀ ਨੀਂ ਕੋਈ ਲਾਇਆ । ਆਪੇ ਸਾਰੀ (ਉਸਾਰੀ) ਕਰਲੀ । ਆਪੇ ਛੱਤ ਪਾ ਲੀ ।

ਪੱਤਰਕਾਰ ; ਲਿੱਪਾ ਪੋਚੀ ਵੀ ਆਪੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਊ ?

ਆਹੋ ਬਈ (ਦੂਜੀਆਂ ਵੀ ਫੇਰ ਬੱਲ ਪਈਆਂ) ਐ ਤਾਂ ਬਾਈ ਗੋਹਾ ਮਿਟੀ ਫੇਰੀਦੀ ਆ । ਹਾਰੇ, ਚੁਲ੍ਹੇ, ਕੰਧੋ-ਲੀਆਂ ਬਣਾਈਦੀਆਂ । ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰੀਦੇ ਐ । ਇਹ ਤਾਂ ਬੁੜੀਆਂ ਨੇ ਈ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਐ ।

★ ★ ★

ਪ੍ਰ: ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ ਸਕੀਮ ਚਲਾਈ ਆ ਤੁਸੀਂ ਭਲਾ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਸੁਣਿਐ ?

ਇ: ਉਹ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ਬਾਈ ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੁਸ਼ ਨੀਂ ਸੁਣਿਆਂ ।

ਪ੍ਰ: ਮੈਂ ਦਸਦੇ । ਆਹੀ ਜਿਹੜਾ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਆ ਬਈ ਜੁਆਕ ਜਾਦੇ ਨਾਂ ਹੋਣ । ਥੋਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਦੀ ਐ ?

ਔਰਤਾਂ : ਅੱਡਾ ਆਹ ਦਫਾ ਹੋਣੇ ਪਰੇਸ਼ਨਾਂ ਆਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਐ ।

ਦੂਜੀ : ਉਹੀ ਨੀਂ, ਜਿਹੜੇ ਆਂਹਦੇ ਆ ਬਈ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਕੀ ਹੋਣ । (ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹੱਸ ਪਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਣ)

ਪ੍ਰ: ਹਾਂ...ਹਾਂ..., ਜਾਣੀ ਸਰਕਾਰ ਐ ਕਹਿੰਦੀ ਐ ਬਈ ਜੁਆਕ ਜਾਦੇ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਆਂ, ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੀ ਜਾਂਦੀ ਐ । ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਹੀਓ ਗਰੀਬੀ ਵਧੀ ਜਾਂਦੀ ਐ ।

ਇ: ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜੁਆਕ ਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਐ । ਲਾ ਵੱਡਿਓ ਛੋਟਾ, ਕੋਈ ਨੀਂ ਟਿਕਦਾ ਦਿਨ ਰਾਤ । (ਦੂਜੀਆਂ ਨੇ ਲੜੀ ਜੋੜੀ) ਜੁਆਕਾਂ ਖਾਤਰ ਈ ਕਮਾਈਦੇ; ਜੁਆਕਾਂ ਆਸਰੇ ਜੀਉਂਦੀਦੇ । ਬਾਈ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਓ ਬਰ-ਕਤ ਹੁੰਦੀ ਐ ।

ਪ੍ਰ: ਨਾਂ ਫੇਰ ਥੋਨੂੰ ਲਗਦੇ ਬਈ ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਫੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਈ ਨਹੀਂ ? ਮੈਂ ਆਵਦਾ ਵਜਨ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋ-ਜਨ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ।

ਇ: ਐ ਕੋਈ ਫੈਦਾ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਈ ਹੋਊ (ਜੇ ਤੂੰ ਕਹਿੰਨਾ ਤਾਂ—ਜਾਣੀ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੂੰਹੋਂ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹੀ ਸੀ । ਤੇ ਉਹ ਫੇਰ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਕੁਝ ਚਿਠ ਚੁਪ ਬਣੀ ਰਹੀ ਤੇ ਫੇਰ ਇਕ ਜਾਣੀ ਬੋਲੀ): ਹਾਂ ਬਾਈ ਜੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਈ ਹੋਣ ਨੁਅੱਣੇ-ਧੁਅੱਣੇ ਤਾਂ ਸੌਖੇ ਹੋ ਜਾਣ । ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਸ ਪਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਫੈਦਾ ਨਾਂ ਦੀਹਦਾ ਹੋਵੇ)

ਪ੍ਰ: ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਐ ? ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹਟੂ ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਝੱਟ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ : ਬਾਈ ਤੋਨੂੰ ਸਭ ਪਤੈ ।

ਪ੍ਰ: ਆਹੋ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਚਲੋ ਭਲਾ ਪਤੈ । ਪਰ ਥੋਨੂੰ ਕੀ ਲਗਦੇ ? (ਮੌੜਵੇਂ ਸੁਆਲ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਈਆਂ । ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਫੇਰ ਇਕ ਜਾਣੀ ਬੋਲੀ) : ਆਹ ਜਿਹੜੇ ਮੀਰ ਐ ਨਾਂ । ਇਹ ਚਿੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਆ ਪੱਗ, ਚਿੱਟੇ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਆ ਲੀੜੇ...ਪਲੰਘ ਤੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਆ ਚੜ੍ਹਕੇ । ਇਹ ਡੱਕਾ ਦੂਹਰਾ ਨੀਂ ਕਰਦੇ । ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲੋਟ ਬਣੇ ਨਾਂ...।

ਦੂਜੀ : ਆਹੋ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਈ ਐ ਬੈਠਣ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਈ ਕੰਮ ਕਰਨ । ਸਾਥੋਂ ਕਿਤੇ ਐ ਬੈਠ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਮਾਈ ਕਰੀ ਜਾਨੇ ਆਂ, ਗਾਂਹ ਚੁਕੀ ਜਾਂਦੀ ਐ ।

ਪ੍ਰ: ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖਦੀਓ, ਥੋਡੇ ਚਿਤ 'ਚ ਕੀ ਆਉਂਦੀ ਐ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ?

ਇ: ਬਬੇਰਾ ਆਉਂਦਾ ਚਿਤ 'ਚ । ਆਵਦਾ ਜੀ ਕਰਦੇ ਬਈ ਸਾਡੇ ਜੁਆਕ ਵੀ ਸਕੂਲ ਜਾਣ । ਸਾਡੇ ਜੁਆਕ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਵੱਡੇ ਬਣਨ, ਉੱਚੇ ਹੋਣ ।

ਪ੍ਰ: ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਥਾਂ ਥਾਂ, ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਆ । ਜੁਆਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮਾਫ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਗਰੀਬ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਗਾਂਹ ਜਾ ਕੇ ਵਜੀਫਾ ਵੀ ਮਿਲਦੇ । ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ ।

ਇਕ ਦਿਸਤਰੀ : ਬਾਈ ਪਹੁੰਚ ਨੀਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ।

ਪ੍ਰ: ਸਰਕਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਤੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦੇ ਆ, ਬਈ ਅਸਲ 'ਚ ਜਿਹੜੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨੀਂ ਲਾਉਂਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਥੋੜੀ ਆ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਘੱਟ ਐ । ਉਹ ਆਪਣਾ ਫੈਦਾ ਕਫੈਦਾ ਨੀਂ ਸੋਚਦੇ ।

ਬੁਦੀ ਬੇਬੇ : ਹਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਠੀਕ ।

ਦਰਮਿਆਨੀ ਉਮਰ ਦੀ ਇਕ ਔਰਤ : ਤੇੜ ਝੱਗਾ ਹੋਊ ਤਾਂ ਜਾਊ । ਐਮੋਂ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਜਾ ਵੜ੍ਹ ? ਚੱਜ ਦਾ ਝੱਗਾ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਮੂੰਹਰੇ ਫੜਕਣ ਨੀਂ ਦਿੰਦੇ ।

ਦੂਜੀ ਔਰਤ : (ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਇਕ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ

ਦੀ ਕੁੜੀ ਵੱਲ ਉਂਗਲ ਕਰਕੇ) ਜੋ ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਸਕੂਲ ਤੋਰ ਦਿਆਂ, ਜਦੋਂ ਪੱਠੇ ਲੈਣ ਜਾਨੀਂ ਆਂ (ਕੁਛ ਚੱਕੇ ਜੁਆਕ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਕੇ) ਤਾਂ ਐਹਨੂੰ ਕੀਹਦੇ ਕੋਲ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਉਂ। ਘਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੌਣ ਬੈਠੂ ? ਸਵੇਰੇ ਹੋਣੀ ਪਕਾਉਂ ਕਿ ਪੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਉਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰੂੰ ?

ਦਰਮਿਆਨੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਔਰਤ ਨੇ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀ : ਲੈ ਬਾਈ ਸਭੇ ਜੁਆਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਆ। ਮੈਥੋਂ ਸੁਣਲੇ। ਕੁੜੀ ਤੀਜੀ 'ਚ ਐ ਤੇ ਮੁੰਡਾ ਦੂਜੀ 'ਚ ਐ। ਤਿੰਨ ਜੀ ਕਮਾਨੇ ਆ। ਪਰਸੋਂ ਆਂਹਦੇ, ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਕਰਗੀ। ਬੇਬੇ ਸ਼ਾਹੀ ਲਿਆਉਣੀ ਆਂ। ਦੋਹ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਆਟਾ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਹੱਟੀਓਂ। ਜੇਬ 'ਚੇ ਤਾਂ ਖੋਟੀ ਕੋਡੀ ਵਨੀ ਸੀ। ਆਖਣ, ਹੁਣੇ ਲਿਆਉਣੀ ਐ। ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਉਸੇ ਆਟੇ ਚੋਂ ਦੋ ਮੁਠੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈਆਂ ਤਾਂ ਜਾਕੇ ਸ਼ਿਆਈ ਲਿਆਏ। ਲੈ ਦੱਸ, ਅਸੀਂ ਕੀ ਪੜ੍ਹਾਲਾਂਗੇ ਗਾਂਹ।

ਇਕ ਹੋਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਰੱਖੀ : ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਸੁਆਦ ਤਾਂ, ਤਾਂ ਐ, ਘਰ 'ਚ ਦਾਣੇ ਹੋਣ ਆਮ। ਵਿਹਲੇ ਬੈਠਣਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨੁਆ ਨੁਆ ਕੇ ਤੋਰੀ ਜਾਈਏ ਸਕੂਲ ਨੂੰ। ਜੇ ਕੁਸ਼ ਮੰਗਣ ਉਹੀ ਹਾਂਜਰ ਕਰਦੀਏ। ਫੇਰ ਪੜ੍ਹ ਜਾਣ ਸਾਡੇ ਵੀ, ਫੇਰ ਬਬੇਰਾ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ।

ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਹੀ ਦੂਜੀ ਨੇ ਗਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ : (ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜੁਆਕ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ) ਨਰਮਾ ਚੁਗਣ ਵੇਲੇ ਆਹ ਪਸੇਰੀ ਚੁਗ ਲੈਂਦੇ। ਇਹਨੂੰ ਸਕੂਲ ਘੱਲੀਏ ਕਿ ਨਰਮਾ ਚੁਗਾਈਏ ?

ਇਕ ਰਾਇ ਹੋਰ ਆ ਗਈ : ਬਾਈ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਐ। ਬਬੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦੇ ਬਈ ਨਿਆਣੇ ਪੜ੍ਹ ਜਾਣ, ਪਰ ਕੰਮ ਦਾ ਲਾਲਚ ਉਤੋਂ ਦੀ ਪੈ ਜਾਂਦੇ।

ਪ : ਜਾਣੀ ਬੋਡਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਐ ਬਣਿਆਂ ਬਈ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿਦੇ ਆ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੁਆਕ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਅਕਲ ਨੀਂ, ਅਸਲ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਅ ਦੇਣ ਦੀ ਅਕਲ ਨੀਂ।

ਇ : ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪੇ ਅਕਲ ਨੀਂ, ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨੀਂ ਬਈ ਘਰਾਂ ਦਾ ਗੁਜਰਾ ਕਿਵੇਂ ਤੁਰਦੇ।

ਪ : ਤੁਸੀਂ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਪੰਦਾ ਕਰਨ ਜਾਨਓ ਪੱਠੇ ਲੈਣ ਵੀ ਜਾਨੀਉਂ। ਕਈ ਰਾਹ-ਖਹਿੜੇ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਮਾੜਾ ਚੰਗਾ ਚੰਗਾ ਬੋਲਦੇ ਹੋਣਗੇ ?

ਇ : ਆਹੋ ਬਾਈ ਸਾਗ ਤੋੜਨੋਂ ਵੀ ਡਰੀਦਾ। ਕੋਈ ਐਵੇਂ ਸੜਿਆ ਜੱਟ ਗਾਲੂ ਨਾਂ ਕੱਢ ਦੇਵੇ। ਚਾਰ ਫਲੀਆਂ ਗੁਆਰੇ ਦੀਆਂ ਦਾਲ ਵਾਸਤੇ ਦੋੜਨੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਧੁੜਕੂ ਰਹਿੰਦੇ, ਕੋਈ ਐਸੇ ਨਾ ਕੁਸ਼ ਕਹਿ ਦੇਵੇ। ਪਲੋਂ ਦੇ ਚਾਰ ਡੱਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਤ ਤਾਂ ਨੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦੇ। ਐਸੇ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰ ਈ ਜਾਏ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਉਥੋਂ ਕਿਹੜੀ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਆ। ਕਈ ਕਹਿਣਗੇ ਜੀਹਤੇ ਨਰਮਾ ਚੁਗਣ ਗਈਆਂ ਸੀ ਉਸੇ ਦੇ ਖੇਤ 'ਚ ਜਾਏ।

ਪ : ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਬਈ ਕਹੀ ਜਾਣੀ ਐਵੇਂ ਈ ਵਿਗੜੇ-ਤਿਗੜੇ ਕਈ ਲੱਡਗੇ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲੋਂ ਪੁੱਛਾ ਜਿੰਦਾ ਬੰਨ੍ਹਣ ਨੀਂ ਹਟਦੇ ਹੁੰਦੇ।

ਇ : ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੁਸ਼ ਹੋਂਦੀ। ਆਪਣੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਗੜੱਪ ਐ। ਜਦੋਂ ਕੋੜੀ ਗੱਲ ਹੋ ਜੇ ਸਾਰਾ ਵਿਹੜਾ ਇਹੋ ਪਾਸੇ ਯੁਜਾਤਦੈ। ਖੇਦੇ ਪਰਿੰਦੇ ਦਾ ਏਥੇ ਕੋਈ ਡਰ ਨੀਂ। ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਕਿਸੇ 'ਚ ਆਪਣੇ 'ਚ ਨਕਸ ਹੋਉ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਅਗਲੇ ਓਹੋਜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਉਹਦਾ ਕੀ ਗਿਣਨੈ ਆਪਾਂ। ਬਾਕੀ ਬਾਈ ਬਾਹਰਲੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਬਬੇਰਾ ਕੁਸ਼ ਹੋਦੈ।

ਪ : ਉ ਤਾਂ ਬੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਐਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਐਥੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਬੋਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਆਉਂਦੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਬੋਨੂੰ ਕਰਨੀਆਂ ਸੋਖੀਆਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਵੱਜ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜੀ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਸੁਣਾਉ, ਜਿਹਦੇ 'ਚ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਜਿਆਦਤੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਬੋਨੂੰ ਬਹੁਤ ਰੜਕਦੀ ਹੋਵੇ।

ਇ : ਆਹੋ, ਐ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਐਥੀ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਪਰ ਐਥੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਐਹੋ ਜਾ ਕੁਸ਼ ਨੀਂ ਹੋਇਆ।

(ਸਾਫ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਜ਼ਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਕੁਸ਼ ਨਾ ਕੁਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਪੁਛਿਆ)

ਪ : ਕਿਸੇ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੀ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਹੋਵੇ।

ਇ : ਨਹੀਂ ਐਹੋ ਜੀ ਕਦੇ ਨੀਂ ਸੁਣੀ। (ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਕ ਨਾ ਛੱਡੀ।)

ਪ : ਅੱਡਾ ਇਹ ਦੱਸੋ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਬੁੜੀ-ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਵੱਠਾ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਜਿਆਦਤੀ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਪੁਲਸ ਕੋਈ ਮਦਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ? ਕੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚੈਤ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਦਿੰਦੀ ਐ ?

ਕਈ ਇਜਤਰੀਆਂ ਬੋਲ ਪਈਆਂ ਇਕ ਦਮ : ਪੁਲਸ?...ਪੁਲਸ ਆਲੇ ਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਸ਼ ! ਇਹ ਤਾਂ ਮੁਠੀ ਦੇ ਬਾਰ ਐ। ਪਹੇਲਾਂ ਹੱਡ ਮੰਗਦੇ ਐ ਖਾਣ ਨੂੰ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਦੇਦੁ ਕੋਈ ਸੋਖੇ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਬੱਥਰ ਵੱਡੇ ਆ।

(ਨਾਲ ਦੀ ਦੁਸਰੀ ਨੇ ਪੰਚੈਤ ਤੇ ਪੰਚਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ) : ਜੱਟ ਤਾਂ ਜੱਟ ਦੇ ਈ ਹੁੰਦੇ ਐ। ਪੰਚੈਤ ਆਲੇ ਤਾਂ ਬੋਲ ਮਾਰਿਆ ਹੰਗੂਰਾ ਈ ਨੀਂ ਦਿੰਦੇ।

(ਤੀਜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾਈ) : ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਈ ਆਵਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਆ। ਏਦੂੰ ਪਹੁ ਕੋਈ ਨੀਂ। ਭਾਈਚਾਰਾ ਈ ਭੀੜ ਪਈ ਤੋਂ ਬਹੁੜਦੈ। ਵੱਧ ਕਰਤੇ ਘੱਤ ਕਰਲੇ।

ਪ : ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਜੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਔਦਰ ਕੰਮ ਪੰਦਾ ਕਰਦੀਓ, ਉਹ ਵੀ ਬੋਨੂੰ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਬੋਲਦੀਆਂ।

ਇ : ਬਬੇਰੀਆਂ ਝੰਡਾਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਕਈਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਜਬਾਨ ਜਾਦੇ ਈ ਚਲਦੀ ਆ। ਕਈ ਕਹਿਣਗੀਆਂ ਬੋਡੀ ਕੀ ਰੀਸ ਐ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਤਾਜਾ ਲਿਆਂਦੀਓ, ਤਾਜਾ ਖਾਣੀਓ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਐਸ ਕਰਦੀਓ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਅੱਕਕੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਈ ਕਹਿਤਾ (ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਹੂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਬੋਲੀ) ਰੱਬ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਥਾਂ ਆਜੋ, ਅਸੀਂ ਬੋਡੇ ਥਾਂ ਆਜੀਏ। ਤੁਸੀਂ ਐਸ ਕਰੋ। ਤਾਜਾ ਲਿਆਓ, ਤਾਜਾ ਖਾਓ। ਅਸੀਂ ਬੋਹੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਬੁਖਾਰੀ ਕੋਲ ਵਿਹਲੀਆ ਬਹਿ ਕੇ ਦੁਖ ਝੱਲੀਏ। ਬਸ ਬਾਈ ਉਹ ਦਿਨ ਗਿਆ, ਮੁੜ ਕੇ ਨੀਂ ਬੋਲੀ ਕਿਤੇ ਇਉਂ।

ਇਕ ਹੋਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ : ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਤੇ ਈ ਕਹਿ ਦੇਈਦਾ : ਕੋਈ ਨਾਂ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਦਿਨ ਵੀ ਆਉਣਗੇ । (ਦੂਜੀ ਨੇ ਉਹਦੀ ਗੁਆਯੀ ਭਰੀ) ਬਾਈ ਇਹ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਨੀਂ ਜਕਦੀ । ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਾਰਦੀ ਐ ।

● **ਪ :** ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਐ ਬਈ ਕਈ ਬੰਦੇ ਜੇ ਇਏ ਉਚੇ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਤੇ ਕਈ ਜਾਂਦੇ ਈ ਨੀਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਐ । ਜੀ ਬੰਦਿਆਂ ਬੰਦਿਆ 'ਚ ਈ ਫਰਕ ਹੁੰਦੇ । ਥੋਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਗਦੇ ?

(ਉਹ ਬੋੜਾ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ)

ਬਦੀ ਬੇਬ : ਆਹ ਫਰਕ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਈ ਐ ।

(ਦੂਸਰੀ ਨੇ ਝੱਟ ਗੱਲ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ) ਕਿਉਂ ? ਫਰਕ ਕਾ ਵੈ ? ਵਹੀਂ ਪਾਈਂ ਇਕੋ ਲਹੂ ਵਗਦੇ । ਉਹੀ ਹੱਡ ਮਾਸ ਦੇ ਬੰਦੇ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਐ, ਉਹੀ ਹੱਡ ਮਾਸ ਦੇ ਉਹ ।

(ਦੂਸਰੀ ਨੇ ਅਸਲ ਗੱਲ ਕਹੀ) : ਬਾਈ ਬੰਦੇ ਬੰਦੇ 'ਚ ਕੀ ਫਰਕ ਹੋਵੇ । ਜੀਹਦੇ ਕੋਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਮੁਠਾਂ ਉਹ ਉੱਚੇ, ਜੀਹਦੇ ਕੋਲ ਚਾਰ, ਉਹ ਜਾਂਦੇ ਉੱਚੇ ।

ਇਕ ਹੋਰ : ਸਾਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ ਦੋ ਦੋ ਹੱਥ ਦਿੱਤੇ ਐ । ਦਸ ਦਸ ਉਂਗਲਾਂ । ਆਵਦੀਆਂ ਦਸਾਂ ਨਾਂ ਕਮਾਨੇ ਆਂ, ਦਸਾਂ ਨਾਂ ਖਾਨੇ ਆਂ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਤਾਂ ਨੀਂ ਅੱਡਦੇ । ਨੀਵੇਂ ਤਾਂ ਹੋਈਏ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਅੱਡੀਏ ।

ਪ : ਤੁਸੀਂ ਐਥੇ ਆਵਦੇ ਬੈਠਦੀਓਂ, ਘਰੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠੋ ਜਾਂ ਪੀਹੜੀ ਤੇ । ਆਵਦਾ ਚਲ੍ਹਾ ਚੋਂਕਾ ਜਿਥੇ ਮਰਜੀ ਬੈਠੋ । ਪਤ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਣੀਓ ਤਾਂ ਉਥੇ ਥੱਲੇ ਬੈਠਣਾ ਪੈਂਦੇ । ਰੰਟੀ ਵੀ ਹੋਣਾ ਬੈਠ ਕੇ ਈ ਖਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਭਾਂਡੇ ਤੁਸੀਂ ਆਵਦੇ ਲਿਜਾਨੋਓ । ਜਦੋਂ ਥੋਡੇ ਨਾਲ ਐਂ ਹੁੰਦੇ ਥੋਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਗਦੇ ?

ਇ : ਬਬੇਰਾ ਲਗਦੇ ਬਾਈ । ਚਿਤ 'ਚ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਆਉਂਦੇ । ਮੂੰਹ 'ਚ ਗਾਲਾਂ ਵੀ ਲਈਦੀਆਂ । ਪਰ ਕੀ ਕਰੀਏ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦੇ । ਜੇ ਗੋਆਂ ਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਭਤੀਜੇ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ਤੇ ਨਾਂ ਖੁੱਕੀਏ । ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੀ ਗੱਲ ਐ ਅਥੇ ਗੋ ਭਨਾਵੇ ਜੋ, ਭਾਵੇਂ ਗਿੱਲੇ ਈ ਹੋਣ ।

ਕਈ ਕਹਿਣਗੀਆਂ ਪਿਛੇ...ਪਿਛੇ...ਪਿਛੇ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ...ਜਿਵੇਂ ਵਿਹੂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੋਵੇ ।

ਇਕ ਹੋਰ : ਨਹੀਂ ਨੀਂ, ਕਈਆਂ ਘਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਫਰਕ ਐ ।

ਦੂਜੀਆ : ਨਈਂ, ਕੋਈ ਫਰਕ ਨੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ । ਸਭ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਆ । ਕੀ ਕਹਿਣੇ ਐਸੇ ਉੱਨੀ ਦਿੱਕੀ ਦਾ ਫਰਕ ਹੋਵੇ । ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਭਾਵੇਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ।

ਇਕ ਹੋਰ : ਜੇ ਸਾਡੇ ਘਰੀਂ ਦਾਣੇ ਨਾਂ ਮੁੱਟਣ, ਨਾਂ ਅਧੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੇ ਜਾਈਏ, ਨਾਂ ਐਹੋ ਜਾ ਕਹਾਏਏ । ਚੋਂਤੇ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਪਕਾਈਏ, ਆਵਦੇ ਤੇ ਖਾਈਏ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਐਂ ਹੋ ਜੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਵਦੇ ਚੋਂਤੇ ਤੇ ਨਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ।

ਇਕ ਹੋਰ : ਜੇ ਕਿਤੇ ਮੌਕਾ ਲੱਭੋ ਤਾਂ ਆਹ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣੀ ਹੋਵੇ । ਜਦੋਂ ਸਰਦਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਬੱਡ ਪਲੇਸਰ, ਨਾਂ ਤਾਂ ਵੇਰ ਬਾਂਹ ਹਿਲਦੀ ਐ, ਨਾਂ ਲੱਤ । ਨਾਂ ਉਠਿਆ ਜਾਂਦੇ, ਨਾਂ ਬੈਠਿਆ । ਉਦੋਂ ਸਾਥੋਂ ਗਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਵੀ ਕਦਾ ਲੈਂਦੀਆਂ । ਦੁੱਧ ਵੀ ਫਿੜਕਾ ਲੈਂਦੀਆਂ

ਆਟਾ ਗੁੰਨਾ ਲੈਂਦੀਆਂ । ਉਦੋਂ ਸਾਡੀ ਭਿੰਟ ਨੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ? ਉਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਰਦੇ । ਮਿੱਠਾ ਜਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਕੇ ਕਹਿਣਗੀਆਂ (ਉਹਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਗ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ) ਲੈ ਨੀ ਡੈਣੇ ਗਰਾਮ ਕੂਰੇ ਤੂੰ ਆਗੀ । ਆਹ ਚਟੂਰੇ 'ਕ ਘਿਓ ਕੱਢਣ ਆਲਾ ਪਿਆ, ਕੱਢਦੀਂ ਸੁਆਰ ਕੇ । ਘਿਓ ਵੀ ਕਦਾ ਲੈਂਦੀਆਂ । ਭਲਾ ਪੁਛਣਾ ਹੋਵੇ ਗਾਮ ਚੂਹੜੀ ਹੁਣ ਗਰਨਾਮ ਕੂਰ ਕਿਸੇ ਬਣਗੀ । (ਨਾਲ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹੱਸ ਪਈਆਂ) ਤੇ ਹਾਸੇ ਨੂੰ ਮਾਣਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਹਟੀਆਂ ਹੋਣ ।)

ਪ : ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਵਦੇ ਬਾਰੇ ਚੂਹੜੀਆਂ ਸੁਣਦੀਓ ਤਾਂ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੇ ? ਕੀ ਥੋਨੂੰ ਮੂੰਹ ਤੇ ਵੀ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦੇ ।

ਇ : ਲੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਘਰ ਜਾਈਏਂ । ਜੁਆਕ ਖੇਡਦਾ ਖੇਡਦਾ ਲਿਬੜਜੇ ਮੂੰਹ ਬਣਾਕੇ ਕਹਿਣਗੀਆਂ— ਹੈਅ...ਅ...ਚੂਹੜਾ...ਗੀਦਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁਆਕੜੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਲੜ ਪੈਣ, ਕਹਿਣਗੀਆਂ : ਕੰ ਚੂਹੜੀ ਹਰਾਮਜਾਈ—ਦਸੀ ਕਹੂ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਚੂੜੀ, ਤੇਰਾ ਪਿਉ ਚੂਹੜਾ । ਬਸ ਉਦੋਂ ਹਾਲ ਪੁਛਿਆ ਈ ਜਾਣਦੇ ਕਾਲਜੇ 'ਚ ਦਾਤੀ ਫਿਰਦੀ ਐ । ਪਰ ਪੇਸ਼ ਕੋਈ ਨੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਸਾਨੂੰ ਬਾਈ ਮਲੋਂ ਈ ਗਿਰਿਆ ਸਮਝਦੇ ਆ ।

● **ਪ :** ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਬਗਾਨਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ । ਭਲਾ ਆਵਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਆਪਦੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਕੋਈ ਘਰ ਘੱਪ ਕਰਦੇ ਆ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰੋਅਬ ਦਾਅਬ ਰਖਦੇ ਆ ? ਤੁਸੀਂ ਜਕਿਓ ਨਾਂ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ।

ਇਕ ਜਾਣੀ : ਬਾਈ ਉਹਨੂੰ ਜੁਆ ਖੇਡਣੋਂ ਹਟਾ ਦਿਓ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਹਟਜੇ ਨਾਂ ਏਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ।

ਦੂਜੀ : ਬਸ ਉਹ ਆਵਦੀਆਂ ਦਸਾਂ ਸਕੀਰੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੇ ਢੋੜੀ ਬੈਠਾ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਖਾਖਾਈਏ ਲੰਗਰ ? ਜੇ ਬੋਲੀਏ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਪੈਂਦੀ ਐ । ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਾਈ ਭਲਾ ਐਂ ਘਰ ਦਾ ਗਜ਼ਾਰਾ ਕਿਸੇ ਚੱਲੂ ।

ਇਕ ਹੋਰ : ਘਰਾਂ 'ਚ ਵਰਤਣ ਨੂੰ ਸੋਦਾ ਪੱਤਾ ਹੁੰਧਾਰ ਸਧਾਰ ਵੀ ਫੜਨਾ ਪੈਂਦੇ । ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲਿਅੰਣੀ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਿਰ । ਜਦੋਂ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਪੈਣ ਉਦੋਂ ਕਹਿਣਗੇ ਕੀ ਲਿਆਂਦਾ ? ਕਿਉਂ ਲਿਆਂਦਾ ? ਅਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਲਿਖਤ ਕਰਾਕੇ ਰੱਖ ਲੀਏ ।

(ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰਦੀ ਨਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਸੀਂ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖੋ ਤੇ ਫਿਕ ਜਾਣੀ ਨੂੰ ਗੱਲ ਤੋਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ । ਉਸਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ) : ਬਾਈ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਜਾਦੇ ਟੈਮ ਲਾਕੇ ਕਰਨ ਆਲੀਆਂ । ਜਦੋਂ ਖੁਲ੍ਹਾਗੀਆਂ ਮੁੱਕਣ 'ਚ ਨੀਂ ਆਉਣੀਆਂ । ਨਾਲੇ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਨਾਂ ਕਰਨ ਆਲੀਆਂ ।

(ਇਕ ਜਾਣੀ ਨੇ ਤਾਂ ਜਕਦੀਂ ਜਕਾਉਂਦੀ ਨੇ ਰੱਖ ਹੀ ਦਿੱਤੀ) ਬਾਈ ਸਾਡੇ ਆਲਾ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਚੋਥੇ ਦਿਨ ਕੁੱਟ ਧਰਦੇ, ਬਿਨਾਂ ਗੱਲ ਤੋਂ । ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ ? (ਦੂਜੀਆਂ ਨੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਕਰਿਆ) ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਐ ਇਹਦੀ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਦੀ । (ਉਹਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਦੇ ਡੈਣੇ ਦੇ ਧਾਂ ਲਗਦੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਏ) ਕੁੱਟ ਪਾਂ ਨਾਂ । ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਐਨਾਂ ਜੁਆਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਤ੍ਰੇਂ ਦਾਿਆਂ ਰੰਨਾਂ ਪਰਖਦੀਐਂ । ਭਲਾ ਉਹਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਤੋਰੇ ਪਿਤ੍ਰੇਂ ਦੀਆਂ ਰੰਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਣਗੀਆਂ । ਨਾਲੇ ਧੋ ਧੋ ਕੁੱਟ ਸਿਟਦੀ ਐ । (ਦੂਜੀਆਂ

ਬੜੀਆਂ ਨੇ ਗੱਲ ਹਾਸੇ ਪਾ ਲਈ) ਲੈਨੀ ਸੀ. ਡੀ. ਆਈ. ਵੀ ਵਿਚੋਂ ਬੈਠੀ ਸੀ । ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਲਟੀ ਵੀ ਵਿਚੋਂ ਈ ਉਠ ਖੜੀ । ਦੇਖੋ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਬਣਦੀ ਐ । ਸਾਰੀਆਂ 'ਚ ਹਾਸਾ ਪੈ ਗਿਆ । ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਗੱਲ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੁਰਤੀ ਤੇ ਏਸ ਹਾਲਤ 'ਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ ਸੁ ਿਹ ਦੁਖਦਾ ਮਸਲਾ ਵਿਚੋਂ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ)

● ਪ: ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਾ-ਨਿਕਾਣਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਤੀਆਂ । ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਘਰੇ ਬੈਠੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਐ । ਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ । ਹੋਰ ਚੰਗੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀਆਂ । ਬੰਨ੍ਹੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਹਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਆ ।

ਕਈ ਇਸਤਰੀਆਂ ਇਕ ਦਮ ਬੋਲੀਆਂ : ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਨਾਂ ਪੰਜ...ਪੰਜ ਤਾਂ ਦਿਨ ਨੀਂ ਮਿਲਦੇ । ਪੰਜ ਦਿਨ ਮਿਲੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵਾਧੂ ਐ । ਏਥੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਤੇ ਕੰਮ ਜਾ ਪੈਂਦੇ । ਦਾਪਹਿਰੇ ਦਾਤੀ ਰੰਬਾ ਸਿੱਟਿਆ ਤੇ ਆਥਣ ਨੂੰ...

ਇਕ ਹੋਰ ਬੋਲੀ : ਆਥਣ ਨੂੰ ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਲਿਆਈ ਤੇ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜੁਆਕ ਜੰਮ ਤਾ । (ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਈ ਕੇਸ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਂਗਲਾਂ ਤੇ ਗਿਣਾ ਦਿੱਤੇ)

ਪ : ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਬਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਉਥੀਂ ਤਕੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ।

ਅਰਤਾ : ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਸੀਰ ਸੱਪੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦੇ । ਜੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਬਹਿਜੀਏ, ਪਸੂ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਆ—ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਕੌਣ ਦੇਵੇ । ਜਾਂ ਜੁਆਕ ਭੁੱਖੇ ਰਖੇ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰੇ । ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਤਕੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ । ਏਥੇ ਕਿਹੜੇ ਪਿਉ ਦੇ ਲੋਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਆ, ਜਿਹੜੇ ਚੱਕ ਚੱਕ ਵਰਤ ਲਾਂਗੇ । ਨਿੱਤ ਦੀ ਆਈ ਚਲਾਈ ਨੀਂ ਪੂਰੀ ਉਤਰਦੀ ।

ਪ: ਇਹ ਰਵਾਜ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬਈ ਚਲਦੇ, ਬਈ ਨਿੱਕੇ ਨਿਆਣੇ ਨੂੰ ਸਵਾ ਮਹੀਨਾ ਦੇਹਲੀਓਂ ਬਾਹਰ ਨੀ ਕੱਚੀਦਾ ।

ਇਕ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਦੱਸੀ :—ਆਹ ਕੁੜੀ ਜਦੋਂ ਐਤਕੀਂ ਹੋਈ ਮੈਂ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਆਪੇ ਆਵਦੀ ਚਾਹ ਬਣਾਈ ਨਾਲੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾਈ । ਉਹਨੇ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ । ਜੇ ਦਿਹਾੜੀ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਹੀ ਖਾਂਦੇ । ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਚਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਪਿਆ ਜਾ । ਬੱਸ ਕੰਨ੍ਹਾ ਈ ਨੀਂ ਲਾਇਆ । ਬੜ ਬੜ ਕਰਦਾ ਤੁਰ ਗਿਆ । ਕੱਲੀ ਚਾਹੇ ਭੁੱਖੀ ਰਹਿ ਲੈਂਦੀ ਚਾਹੇ ਕੰਮ ਲਗਦੀ । ਨਾਲੇ ਐਹਨੂੰ [ਢਾਈ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਵੱਲ ਇਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ] ਕੌਣ ਸਾਂਭਦਾ ਕਰਦਾ ?

ਦਸੀਆਂ : ਚੌਂਹ ਪੰਜਾਂ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਂ ਬਈ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਪੰਦਾ ਈ ਕਰ ਲਈਦੇ । ਐਨੇ ਦਿਨ ਕੌਣ ਪੈਣ ਦਿੰਦਾ ?

ਇਕ ਹੋਰ ਨੇ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਦੱਸੀ :—ਆਹ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਐਮੇ ਜਿਮੇਂ ਹੋਇਆ । ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਕੰਮ ਲੱਗਗੀ । ਹੁਣ ਤਕ ਬੱਖੀ 'ਚ ਦਰਦ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਕਈ ਬਾਰ ਕਿਹਾ ਬਈ ਗੋਲੀਆਂ ਲਿਆਏ । ਘੋਸਲ ਮਾਰੀ ਰੱਖਦੇ । ਚਾਰ ਛਿੱਲੜ ਜੇਬ 'ਚ ਹੋਣ, ਦਸਾਂ ਦੀ ਦਿਆੜੀ ਛੱਡੇ, ਤਾਂਈਓਂ ਗੋਲੀਆਂ ਲਿਆਵੇ ।

ਦਰਮਿਆਨੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਇਤਰਤੀ ਨੇ ਦੁਖ

ਫੋਲਿਆ : ਐਨ੍ਹਾ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਗਾਲੇ ਪਏ ਆ ਬਾਈ । ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਸਾਂ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀਆਂ । ਬੱਸ ਕੀ ਦੱਸੀਏ ਕੀ ਨਾਂ ਦੱਸੀਏ ।

ਪ: ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਆ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਬੋਲੇ ਆ । ਨਰਸਾਂ ਵੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ । ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੀਂ ਸਦਦੀਆਂ ਜਣੇਪੇ ਵੇਲੇ ?

(ਸਵਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਹੱਸ ਪਈਆਂ ਤੇ ਕਈ ਜਣੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ) ਮਿਸਾਂ ਨਾਂ ਮਿਸਾਂ.....ਮਿਸਾਂ ਭਾਲਦੇ ਬਾਈ ਐਥੇ ? ਐਥੇ ਕੌਣ ਆਉਂਦੇ । ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ । ਸਾਡੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹੀ ਮਿਸਾਂ ਆਂ ।

ਪ: ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਆ । ਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਤਕ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਈ ਰਖਦੇ ਆ । ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਔਰ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਕੀ ਐਥੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕੇਸ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚ ਗਿਆ ਕਦੇ ?

ਇ: ਹਾਂ ਇਕ ਕੇਸ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਹਨੂੰ ਕੁੜੀ ਔਰ ਪੈਗੀ ਸੀ ! ਹਸਪਤਾਲ ਤਾਂ ਲੰਗੇ ਵਿਚਾਰੇ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਘਰ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਨਈਂ ਮੰਗਿਆ । ਮੰਗ ਨਿੰਨ ਕੇ ਐਥੀ ਘੜੀ ਖਰਚਾ ਕੀਤਾ । ਜਾਨ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੀ ਵੀ ਬਚਗੀ ਤੇ ਨਿਆਣਾ ਵੀ ਬਚ ਗਿਆ । ਪਰ ਕੈ ਸਾਲ ਜੋਗੇ ਉਹਦੀ ਕੁੜੀ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਗੀ ਪਰ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਹਾਲੇ ਤਕ ਜੋਗੇ ਆਲਾ ਟੋਕਰਾ ਨੀਂ ਲਿਹਾ । ਹਾਲੇ ਕਈ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਉਹਨੇ ਮੰਡਨੇ ਆ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਬਈ ਰੱਬ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਵੀ ਹਸਪਤਾਲ ਨਾਂ ਦਖਾਵੇ ।

ਪ: ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਖੁਰਾਕ ਕਿਹੜੀ ਖਾਨੀਓਂ ? ਕੋਈ ਪੰਜੀਰੀ ਜਾਂ ਘਿਉ ਜਾਂ ਕੁਸ ਹੋਰ ?

ਦੋ ਜੁਆਕਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ : ਹਾਂ ਬਈ ਮੇਰੇ ਕੱਲ ਆਹ ਦੁਜਾ ਜੁਆਕ ਐ ਤੇ ਆਹ ਕੁੜੀ ਪੰਜਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਆ । ਮੈਥੋਂ ਪੰਜੀਰੀ ਹਾਲੇ ਤਕ ਨੀ ਮੁੱਕੀ ।

(ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ 'ਚ ਹਾਸਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ।)

ਪ : ਨਾਂ ਕੀ ਗੱਲ, ਤੂੰ ਕੁਸ ਨੀਂ ਖਾਧਾ ?

ਉਹਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ : ਮੁੰਡਾ ਹੋਏ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਪਾਈਆ ਥੰਦਾ ਲੈ ਈ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਐਤਕੀਂ ਆਹ ਕੁੜੀ ਕਰ ਕੇ ਰੁੱਖੀ ਰੋਟੀ ਮਸਾਂਟ ਕਰਦੀ ਸੀ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਬੋਲੀ "ਬਈ ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਵਿਰਦੈ ਏਥੇ ਤਾਂ ਕੱਚੀ ਭੁੰਨੀ ਕਣਕ ਦਾ ਦਲੀਆ ਜੀਹਨੂੰ ਚਾਰ ਡੰਗ ਮਿਲਜੇ ਉਹਦੇ ਨਾਭ ਦੀ ਗੀਸ ਨੀਂ ।.....ਆਹ ਕੱਚੀ ਭੁੰਨੀ ਕਣਕ ਲਿਖ ਲੈ, ਭੁੱਲ ਨਾ ਜਾਈਂ । ਇਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਈ ਮਿਲਦੀ ਐ । (ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਮੈਨੂੰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਦਾਨਾਂ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਪਈ ।)

● ਪ: ਅੱਛਾ, ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਆ ਬਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਸੜਕਾਂ ਕੱਢਤੀਆਂ । ਥੋਨੂੰ ਕੁਸ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਫੈਦਾ ਹੋਇਆ ?

ਇ: ਫੈਦਾ ?...(ਕੁਝ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਈਆਂ)

ਇਕ ਜਾਣੀ : ਮੈਂ ਦਸਦੀਆਂ, ਫੈਦਾ ਹੈ ਵੀ ਤੇ ਨਈਂ

ਵੀ। ਫੈਦਾ ਐਂ ਆ ਬਈ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਨੇ ਵਰੇ ਛਮਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਖੀਸੇ ਚ ਚਾਰ ਆਨੇ ਹੋਣਗੇ, ਬੱਸ-ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹ ਜੁ, ਛੇਤੀ ਮੁੜਿਆਉ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹੀ ਡੂੰਘੇ ਰਾਹਾਂ ਆਲੇ ਠਿੱਥੇ ਘੜੀਸਣੇ ਈ ਘੜੀਸਣੇ। ਜਾਣੇ ਇਹੀ ਫੈਦਾ ਜੀਹਦੀ ਜੇਬ 'ਚ ਚਾਰ ਆਨੇ ਹੋਣ। ਜੇ ਕੋਈ ਫੈਦੇ ਤਾਂ ਤੂ ਦੱਸਦੇ।

ਪ : ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਆ ਬਈ ਦੇਖੋ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਆ। ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ, ਘਰ-ਘਰ ਬਿਜਲੀ ਪੁਚਾਤੀ। ਬੋਨੂੰ ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਫੈਦਾ ਹੋਇਆ ?

ਇਕ ਜਾਣੀ : ਜੇ ਭਾਈ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਫੈਦਾ ਹੋਇਆ ਈ ਹੋਉ। ਜਾਣੇ ਹੋਰ ਪਬਲਖ ਨੂੰ ਤਾਂ ਫੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਹੋਉ।

ਦੂਜੀ ਜਾਣੀ ਬੋਲੀ : ਮੈਂ ਦਸਦੀ ਆਂ ਬਾਈ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਫੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਬਿਜਲੀ ਨੀਂ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਅੜੇ ਬੁੜੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੱਖ-ਡੱਕਾ ਲੈ ਆਈਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਆਹ ਲਾਟੂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਨੀਂ ਬੁਝਦੇ। ਦੂਜੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਚੋਂ ਕਈ ਤਾਂ ਮੁਸਕਣੀਏਂ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਪਰ ਦੋ ਕੁ ਨੇ ਤੋਖਲੇ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ) ਲੈ ਨੀ...ਇਹ ਕੀ...ਲੈ ਦੱਸ ਤੂੰ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪੀ ? (ਪਰ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰਹੀ) ਨਹੀਂ ਨੀਂ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਵਿੱਡ ਦੀਆਂ ਈ ਦੱਸਣ ਬਹਿਗੀਆਂ, ਆਉਣ ਦੇਹ ਇਹ ਵੀ। ਇਹ ਕਾਹਨੂੰ ਰੱਖਣੀਆਂ। ਬਾਈ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨੌਰੇ ਦਾ ਈ ਫੈਦਾ। ਨੇਰੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨੇਰੇ 'ਚ ਈ ਹੁੰਦੇ ਆ।

ਪ : ਬਿਜਲੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਟੂਬਵੈਲ ਲੱਗੇ ਹੋਣਗੇ ਫਸਲਾਂ ਜਾਦੇ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ?

ਝੱਟ ਇਕ ਜਣੀ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਵੱਟਾਂ ਈ ਖੋਤਣੀਆਂ।

(ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਲੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਉਂ ਦੱਸੀ।) ਉਂ ਬਾਈ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਐ ਬਈ ਜਦੋਂ ਦੇ ਆਹ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹਪ ਬਣਿਆ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਚ ਬਾਂਹ ਖੜੀ ਕਰਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਆ। ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਮੱਥਾ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦੇ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੇ ਏਸ ਕੰਮ ਦੀ ਸੋਹ ਪਾਤੀ। ਬਾਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੱਠ 'ਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਮਿਟਣਾ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਆ। ਏਸ ਕੰਮ ਆਲੇ ਬਸ਼ਾਨਿਆਂ ਮੂਹਰੇ ਬੋਲਣ ਜੋਗਰੇ ਨੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਾਣੇ ਏਸ ਕੰਮ ਦਾ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੱਕਾ ਨੇਮ ਆ।

● **ਪ :** ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ, ਬਈ ਤੁਸੀਂ ਦਿਲ ਪਰਚਾਵਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀਓ ? (ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਵਹੁਟੀਆਂ ਮੂੰਹ ਮੂਹਰੇ ਚੁੰਨੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਮੁਸਕਣੀਏ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ, ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਮੈਂ ਝੱਟ ਸਮਝ ਗਿਆ ਬਈ ਸੁਆਲ ਹਿਸਾਬ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਝੱਟ ਮੋੜਾ ਦੇਕੇ ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਸਾਫ ਕੀਤਾ।) ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਐ ਬਈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਲੇ ਜਾਣਾ, ਤੀਮਾਂ ਦੇਖਣਾ, ਮੱਸਿਆ ਪੁੰਨਿਆਂ ਦੇਖਣ ਜਾਣਾ।

ਇ : (ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਖਤਕਦੀ ਢਲਕੀ ਤੇ ਪੈਂਦੇ ਗਿੱਧੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ) ਆਹੀ ਬਾਈ ਆਹੀ.....। ਲੈ ਨੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਬਾਈ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਐਥੇ ਬਹਾਈ ਬੈਠੋ। (ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਤੀਮਾਂ ਤਾਂ ਨਿਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਿਸੇ ਠੀਂ ਦੇਖੀਆਂ ਤੇ ਮੇਲੇ ਮੱਸਿਆ ਇਕ ਦੋ ਵਿਚੋਂ ਜਾ

ਆਈਆਂ ਸੀ।)

ਪ : ਭਲਾ ਕੋਈ ਬੁੜਾ ਬੁੜੀ ਮਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੜਮੱਤ ਆਜੇ ਤਾਂ...।

ਇ : (ਉਹ ਹੱਸ ਪਈਆਂ) ਬਸ ਬਿੰਦ ਕੁ ਦੋ ਕੁ ਲੇਖੇ ਜੇ ਸਿੱਟਕੇ ਪਿਛੋਂ ਤਾਂ ਮੇਲਾ ਈ ਹੁੰਦੇ।

ਪ : ਅੱਡਾ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਸਿਨਮੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂ ਵੇਖਿਆ ?

ਇ : ਨਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਨੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੁਣਿਆ ? (ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪੁੱਛਿਆ) ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਐ ? ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਬਈ ਤੁਸੀਂ ਸਿਨਮੇ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਵੀ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ! (ਉਹਨਾਂ ਫੇਰ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ) ਨਹੀਂ ਬਾਈ ਕਦੀ ਨੀਂ ਸੁਣਿਆ।

ਇਕ ਜਾਣੀ : ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ। (ਦੂਜੀਆਂ) ਦੱਸ ਖਾਂ ਨੀ ਫੇਰ ਬੋਲਦੀ ਕਿਉਂ ਨੀਂ ? (ਉਹ ਦੱਸਣ ਲੱਗੀ) ਨੀਂ ਮੈਂ ਨੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਉਹ ਦਸਦਾ ਹੁੰਦੇ ਬਈ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੜਾਈ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਉਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਈ ਆ। ਲੜਦੇ ਲੁੜਦੇ ਨੀਂ ਹੁੰਦੇ। (ਉਹਨਾਂ ਚੋਂ ਇਕ ਜਾਣੀ ਨੇ ਜਿਹਦੇ ਘਰ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਨੰਕਰੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਕੁ ਵਾਰ ਸਿਨਮਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

ਪ : ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਿਆ ?

ਇਸਤਰੀਆਂ : ਉਹ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਬਾਈ ?

ਪ : ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੱਸੁੰਗਾ ਈ।

ਇਕ ਜਾਣੀ ਬੋਲੀ : ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ। ਉਹੀ ਹੁੰਦੇ ਜੀਹਦੇ 'ਚ ਉਧਰੇ ਉਧਰੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ।

(ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਟੈਲੀਵਿਊਨ ਹੁੰਦੇ। ਨਾਲੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ।

ਪ : ਅੱਡਾ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਸ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖੀ ਹੋਉ। ਇਹ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸੀਲਿਆਂ ਤੇ ਆਮ ਈ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਇ : ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ।... (ਇਕ ਜਾਣੀ ਹੋਰ ਬੋਲੀ) ਮੈਂ ਵੇਖੀ ਆ। ਉਹਦੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਝੂਟੇ ਈ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਤਾਂਹ ਤੱਕ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਆ ਉਹ ਘੁਕੀ ਜਾਂਦੀ ਆ (ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਪੰਘਾ ਕਹਿ ਦਿੱਤੇ ਆ)।

ਇਕ ਹੋਰ ਬੋਲੀ : ਮੈਂ ਵੇਖੀ ਆ ਬਾਈ ਇਕ ਵਾਰ (ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਦੱਸ, ਉਦੇ 'ਚ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਚਣ ਲਗ ਪਈ) ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਬਾਈ ਉਹ ਤਾਂ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਵੇਖੀ ਆ ਇਕ ਵਾਰ। (ਸਾਰੀਆਂ 'ਚ ਹਾਸੜ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ) ਜਾਹ ਨੀਂ ਪਰ੍ਹਾਂ...ਘੋਗਲੇ।

ਪ : ਅੱਡਾ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਦੱਸੋ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਨੋਓ—ਸੌਦਾ ਪੱਤਾ ਲੈਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ। ਜਦੋਂ ਥੋਡੇ ਕੋਲ ਦੀ ਕੋਈ ਬਣੀ ਤਣੀ ਕੁੜੀ ਲੰਘਦੀ ਐ ਜੀਹਦੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਸਾੜੀ ਪਾਈ ਹੋਵੇ, ਸਿਰ ਤੇ ਜਲੇਬੀ ਜੁੜਾ ਹੋਵੇ, ਸੁਰਖੀ ਬਿੰਦੀ ਲਾਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹੱਥ 'ਚ ਪਰਸ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਥੋਡੇ ਮਨ 'ਚ ਕੀ ਆਉਂਦੈ ?

ਇਕ ਜਾਣੀ : ਐਂ ਈ ਆਉਂਦਾ ਬਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਐਹੋ ਜੀ ਸਾੜੀ ਹੋਵੇ। (ਦੂਜੀਆਂ) ਚਿਤ 'ਚ ਤਾਂ ਆਉਂਦੈ ਪਰ ਆਉਣ ਕਿਥੋਂ ? ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜੀਆਂ ਵੱਲ ਝਾਕੀਦਾ ਈ ਨਹੀਂ। ਆਵਦੇ ਅਰਗੀਆਂ ਅੱਲ ਈ ਵੇਖੀਦਾ। (ਇਕ ਹੋਰ ਨੇ ਕਿਹਾ) ਚਿੱਤ ਤਾਂ ਬਥੇਰਾ ਕਰਦੈ ਬਈ ਸਾੜੀ ਹੋਵੇ, ਚਿੱਟਾ ਸੂਟ ਹੋਵੇ ਪਾਇਆ। ਵਿਹਲੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ। ਪਰ ਇਹ

ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ । ਜਦੋਂ ਆਵਦੇ 'ਚ ਗਜ਼ੈਜ਼ ਦੀ ਹੈਨੀ, ਐਂਹੋ ਜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਦਾ ਕੀ। (ਮੈਂ ਦੂਜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਦੱਸੋ। ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ) ਜਦੋਂ ਲੰਗਾਰ ਪਾ ਕੇ ਸੱਥ 'ਚ ਦੀ ਨੰਘੀਦੈ ਤੇ ਮੀਰ ਨਘੋਚਾਂ ਕਢਦੇ ਐ ਬੋਲ ਮਾਰਦੇ ਆ । ਉਦੋਂ ਬਥੇਰਾ ਆਉਂਦੇ ਬਈ ਆਵਦੇ ਕੋਲ ਵੀ ਨਮੋਂ ਹੋਣ । ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਸੋਂ ਬਾਹਰ ਐ । ਮੈਂ ਦੱਸਾਂ ਬਾਈ (14-15 ਸਾਲ ਦੀ ਕੁੜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਦੂਜੀ ਦੇ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਈ) ਚੁਪ ਕਰ ਨੀਂ ਐਵੇਂ ਕੁਸ਼ ਮੂਹੋਂ ਕੱਢੋਂਗੀ। (ਬੁਢੀ ਬੇਬੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਟੋਕਿਆ। ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਣ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਗੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।) ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਨ (ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਦਾ ਉਹਦਾ ਹਾਸਾ ਨਾਂ ਰੁਕੇ) ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਨਾਂ, ਉਹਦੇ ਟੋਟਣ 'ਚ ਮਾਰ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂ।

ਪ: ਬੋਨੂੰ ਪਤੈ ਬਈ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੁੰਦੇ ਬਈ ਉਹਨਾਂ ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕਿਹੜੀ ਸੁਹਣੀ ਐ। ਜਿਹੜੀ ਨੰਬਰ ਲੈਜੇ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਂ, ਉਹਨੂੰ ਵੱਡੇ ਕੱਠ ਕਰਕੇ ਇਨਾਮ ਦਿੰਦੇ ਆ ਤੇ "ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣੀ" ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਾਬ ਦਿੰਦੇ ਆ। ਬੋਨੂੰ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਲਗਦੈ ?

ਇ: ਸਾਨੂੰ ਨੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ (ਕਿਉਂ ਬੋਨੂੰ ਉਹ ਸੋਹਣੀਆਂ ਨੀਂ ਲਗਦੀਆਂ ਮੈਂ ਉਲਟਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ?) ਨਹੀਂ ਬਾਈ ਧੀ ਪੁਤ ਕੰਮ ਕਰਾ ਈ ਸੁਹਣਾ ਸੁਹਦਾ (ਉਹਨਾਂ ਜੁ ਥ ਦਿੱਤਾ)

ਪ: ਅੱਛਾ ਐ ਦੱਸੋ, ਜੇ ਇਹ ਸੁਹੱਪਣ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬੋਡੇ ਕੋਲ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ, ਬੋਡੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਾਹਦੇ 'ਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਬੋਡੀ ਮਰਨੀ ਤੇ ਹੋਵੇ । ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਹਦੇ 'ਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹੋਂਗੀਆਂ ?

ਇਸਤਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਰਲਵੀਂ ਆਵਾਜ ਆਈ : ਕੰਮ 'ਚ ...ਬਾਈ...ਕੰਮ 'ਚ...। ਨਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਮਰਨੀ ਕੰਮ 'ਚ...। (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵੀ ਵਾਰੀ ਨੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ)। ਭੱਜ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ...ਬਾਈ...ਭਾਰ ਚੱਕ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ...ਲੜਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ... (ਤੇ ਇਕ ਜਾਣੀ ਉੱਛਲ ਕੇ ਬੋਲੀ) ਡਲੋ ਡਲੀ ਬਾਈ...ਡਲੋ ਡਲੀ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ। (ਤੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜੇਤੂ ਧਮੱਚੜ ਪੈ ਗਿਆ।)

(ਪੰਨਾ 2 ਅਤਿ 'ਜੈ ਜਾਰਾ' ਵਿੱਚ)

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ

PUNJABI LITERARY ASSOCIATION • P.O. BOX 67744 • VANCOUVER, B.C., CANADA V5W 3V2

ਮਾਰਚ 79 ਵਿੱਚ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਇਕੱਤਰਤਾਂ ਨੇਬਰਹੱਤ ਕਨਿਊਨਿਟੀ ਸੈਂਟਰ (49th & VICTORIA DRIVE) ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ।

10 ਮਾਰਚ ਵਾਲੀ ਇਕੱਤਰਤ ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਈ ਲੇਖਿਕਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਦੁਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਵਿੱਯ ਜਿਯਾ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਇੱਕੋ ਕਹਾਣੀ, ਪੜ੍ਹਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਟ ਕਾਰਨ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦੁਸ਼ਾਂ ਹੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਲਈ ਅਗਲੇ ਅੰਤਰਰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕੱਤਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਅੱਥਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਤਰਪੁਰ ਬੀਯੋਸ ਹੋਈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਰੋਣ ਵੇਲੇ, ਸੰਰਚਨਾ ਜਾਂ ਸਟਾਈਲ ਸਿਰਜਣ ਸਮੇਂ, ਪਾਠਕ ਦਾ ਵਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰੋਣ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸੁਭਾ ਦਾ, ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਾਂ ਦਾ।

17 ਮਾਰਚ ਵਾਲੀ ਇਕੱਤਰਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਦੁਸ਼ਾਂ (ਇੰਗਲੈਂਡ) ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸੱਭ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਯਾ ਹੋਈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਲੇਖਿਕਾ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਅਲੋਚਨਾ ਹੋਈ। ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਰਾਇ 'ਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਅਕਸਰ ਕੋਟਰੀ ਆਸ ਛੱਡਕੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਥੋੜੇ-ਥੋੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਰਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀ 'ਦੁਸ਼ਾਂ' ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਵਿੱਯ ਗਿਆ ਕਿ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਕੁਝ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰ ਜੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਰਈ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸੋਚਣੀ ਵਲੋਂ ਸਿਰਜੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ। ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸੁਝਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੀ ਸੋਧ ਦੀ ਤਰਪੁਰ ਸੁਣਾਯਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਮਤ ਉਹ ਵੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿੰਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾ ਸੰਪਰਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ - ਜੇ ਕੋਈ ਲੇਖਕ ਕੰਨੇਡਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਦੁਸ਼ਾਂ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨੇਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

24 ਮਾਰਚ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਥਰਾਂ ਨੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ। ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਹੋਈ ਕਿ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਵਾਂਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਿਤਰਕਾਰ ਵਾਂਗ। ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਹੈ; ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਯਥਾਰਥ ਦੀਆਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖਿੱਚਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਿਤਰਕਾਰ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੋਟਾ ਦੇਕੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੰਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਰਿਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੰਗਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਰਚ 79 (ਪੰਨਾ 2)

ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ

- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਐਲ.ਐਚ.

ਪਿਛਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਲਗਾਉ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਜਾਪਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁੰਗੜਵੇਂ ਤੇ ਸੀਮਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਭਾਵੇਂ ਨਿਰੋਲ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਕ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸਾਹਿੱਤਕ-ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ, ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਰਜ਼ੁਆ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਇਕ ਮਹਾਂ-ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਆ ਸਕਿਆ। ਜੇ ਗੱਲ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਅੱਜ ਦੇ ਪਾਠਕ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ ਢਿੱਡ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰੂਹ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਰੂਹਾਨੀ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਜਿਵੇਂ, ਉਸ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਿੱਠਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੋਣ। (ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਉਤੇ ਆਰਥਕਤਾਵਾਦ ਦਾ ਗੁਲੇਫ਼ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਥੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਅਸਲੀ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ।)

ਪਰ ਕੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਐਨਾ ਹੀ ਗਿਆ-ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਸਲੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਨਾਲ ਇੱਟ ਕੁਤੇ ਵਾਲਾ ਵੈਰ ਰਖਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਸਦੇ ਅੰਨ ਉਲਟ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਸਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਹ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਅਮਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਹੈ ਕੀ? ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਉਸਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਉਸਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ! ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਘੋਲਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਬਣ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਜੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਹ ਉਸਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਸਲਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਫਿਰ 'ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣ ਕੇ ਜਿਉਣ', ਉਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹਾ ਰੂਹਾਨੀ ਜੀਵਨ ਜੀਅ ਸਕੇ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰ ਦਾ, ਸਾਂਝ ਦਾ, ਸਵੈ-ਪੂਰਣਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜੀਅ ਸਕੇ। ਉਸ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਬਣਤਰ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ (ਹਉਮੋਂ) ਭਾਵ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੀ ਬਦੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਹਨ, ਉਹ ਸੁੱਖ, ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀਅ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਰੂਹ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦੀ। ਜੀਵਨ-ਚੰਗਿਆੜੀ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਰਦਾਰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਡੇਠ।

ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਨਜ਼ਿੱਠਦਾ ਹੈ? ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਜਾਂ ਬੁਰਜ਼ੁਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਾਂਗ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਅਪਣੀ ਬਣਤਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ) ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪਸ਼ੂ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਬ ਜਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸ਼ੈ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸ-ਵਾਦ ਰੂਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ (ਸਮਾਜ) ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ, ਆਦਿ ਬਦੀਆਂ ਸਾਡੇ ਉਸਾਰ ਦਾ

PAUL'S PLUMBING & ELECTRICAL SUPPLY

PLUMBING & BATHROOM
FIXTURES & SUPPLIES
HOT WATER TANKS
HOT WATER HEATING &
SUPPLIES



For All Your Plumbing & Electrical Supplies

Dryer, Plug & Cord	\$7.95
Stove, Plug & Cord	\$7.95
100 AMP Panel W/Main Breaker	\$43.95

Bring This Ad To Get The Above Prices

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਵੋ, ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਗਲਬਾਤ ਕਰੋ
ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਫੋਨ ਕਰੋ।

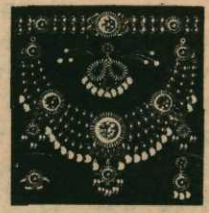
872 3118

English - Punjab - Hindi Spoken
4774 Main St (at 32nd)
Vancouver ● 872-3118

Open Sunday — Parking at rear.

SHAKTI GIFT

6576 MAIN STREET,
VANCOUVER, B.C.



Where you can get
all types of
Real and
Artificial
Jewellery and
all types of
oriental designs
can be made!

SALE AND
REPAIRS
OF
WATCHES

Res. 327-8259
Bus. 321-6214

SPECIALIST IN EAST INDIAN JEWELLERY
GIFTWARE & REPAIRS

ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ
ਸਾਡੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਆਓ।

ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਡਾ ਕਾਬਜ਼ ਨਿਜ਼ਾਮ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਜਕ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਇਹ ਬਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਹਥੋਂ ਖਤਮ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਨੀਂਹ ਅਤੇ ਉਸਾਰ ਦੇ ਦਵੰਦਾਤਮਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਤੇ ਬਦ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ ਜਮਾਤੀ (ਗੁਲਾਮ ਯੁਗ) ਸ਼ਕਲ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਡੋਰ ਸਰਮਾਏ ਦੇ ਹੱਥ ਚਲੀ ਗਈ। ਸਮਾਜਕ-ਆਰਥਿਕ-ਨਿਜ਼ਾਮ ਸਰਮਾਏ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਹ ਅੰਦਰ ਪੈਸੇ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਉਸ ਲੜਾਈਆਂ ਵੀ ਲੜੀਆਂ ਪਰ ਹਰ ਅਗਲਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਫਿਰ ਸਰਮਾਏ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਮੁੜ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿਲਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਿਹਾ।

ਬਹੁਤਾ ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਓ, ਅੱਜ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਸਮਾਜ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੀ ਲੈ ਲਓ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਬਣਤਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ? 'ਹਾਏ ਪੈਸਾ, ਹਾਏ ਪੈਸਾ, ਹਾਏ ਹੋਰ ਪੈਸਾ' ਪੁਕਾਰਣ ਵਾਲੀ! ਸਰਮਾਏ ਦੀ ਹਵਸ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੂਹਾਨੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੈਵਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਿਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਹਵਸ ਅਧੀਨ ਉਹ ਮਾਂ-ਪਿਉ, ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਦੋਸਤ-ਮਿੱਤਰ, ਸਕੇ-ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਦਗਾ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, 'ਆਪਣਿਆਂ ਬਗਾਨਿਆਂ' ਦੇ ਖੂਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਕੂੜ ਬੋਲਦਾ ਤੇ ਤੋਲਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ 'ਪੈਸੇ' ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਨਹੀਂ, ਪੈਸੇ ਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਮਨੁੱਖੀ-ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਕਿਥੋਂ? ਇਹ ਤਾਂ ਲਹੂ-ਪੀਣੀ ਬਣਤਰ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਮੱਛੀ ਛੋਟੀ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਬਣਤਰ!

ਹਰ ਨਿਜ਼ਾਮ ਆਪਣੀਆਂ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਕੂਲ ਵਾਲ ਕੇ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਹੱਥੋਂ ਖੁਦ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਗਾਵਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹੀ ਓਦੋਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਾਬਜ਼ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਨਵੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਉਸੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਉਸੇ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਕੌਫੀ ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਉਚੇਰੀਆਂ ਸਦਾਚਾਰਕ ਕੀਮਤਾਂ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਲਫ਼ਣ (ਆਰਥਿਕ ਕਾਣੀ ਵੰਡ) ਇਨ੍ਹਾਂ (ਗੁਲਾਮ, ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮਾਂ) ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਕ ਸ਼ੰਕਾ ਖੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਵੇਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੀਂਹ ਅਤੇ ਉਸਾਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਡਾਈਲੈਕਟੀਕਲ (ਦਵੰਦਾਤਮਕ) ਹੈ। ਉਸਾਰ ਨੀਂਹ ਦਾ ਨਿਰਾ ਪੁਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਨੀਂਹ ਉਸਾਰ ਨੂੰ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁੜਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉਸਾਰ ਨੀਂਹ (ਸਮਾਜ) ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਤੇ ਬਦਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਦਵੰਦਾਤਮਕ ਚੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਸਾਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚੇਤਨਾ ਜ਼ੁਹਿਣ ਕਰ ਕੇ ਨੀਂਹ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਪਦਾਰਥਕ ਹਾਲਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਨਿਰੋੜ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਮਸਲਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੁਰਜੁਆ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਆਦਰਸ਼-ਵਾਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੂਹ ਦੇ ਉੱਖਾਂ ਜਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ 'ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ' ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ 'ਮੂਲ-ਸੁਭਾਅ' ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦਾ। ਆਓ ਹੁਣ ਵੇਖੀਏ, ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਲਈ ਮੁਦ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ?

ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ 'ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ' ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਲਿਆ ਹੈ

If you are looking for
*** Quality**
*** Price**
*** After Sale Service when buying your car contact**



ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਖ਼ੀਦਣੀ ਜਾਂ
 ਟਰੇਡ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖ਼ੀਦਣ
 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
 ਕੁਲਦੀਪ ਝੰਡ
 ਨੂੰ ਮਿਲੋ ਜਾਂ ਫ਼ੁਨ ਕਰੋ



Kuldip Singh Jhand
Res. 524-4137



OFFICE
521-7731
WESTMINSTER
CHEVROLET-
OLDSMOBILE
12 Street & Queens
Ave
New Westminster

THINKING OF TRAVEL?
WE CAN SAVE YOU MONEY,
TIME AND TROUBLE
GROUPS - CHARTER - EXCURSION
PAY LATER
SPECIAL IMMIGRANT FARES AVAILABLE
GOYAL TRAVEL

4180 FRASER STREET, VANCOUVER 10, B.C.
PHONE: 872-7658

ASSOCIATE OFFICES:
 Opposite Nehru Garden, Jullundur City
 Near Courts Moga (India) - Phone 2798
 Near Courts Jagraon (India) - Phone 252
 Bhagat Singh Chowk, Sadar Bazaar Barnala,
 (India). Phone 555

32 ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦ 'ਪਦਾਰਥ' ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਿਛੇ ਦੇੜ-ਭੱਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫੁੱਲ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ 'ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ' ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਕਾਰਨ-ਕਾਰਜ ਬਾਹਰੀ ਪਦਾਰਥ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਚੇਤਨਾ ਬਾਦ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ; ਪਦਾਰਥ ਸਦੀਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਭਾਉ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬੁਰਜੁਆਵਾਦਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਤਾਂ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਯਥਾਰਥਕ ਕਲਪਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਦਾਰਥ (ਸਰਮਾਏ) ਦਾ ਨਹੀਂ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਆ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤਾਂ ਹੋਣਗੇ, ਉਸਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਜਾਂ ਇਖਲਾਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ। ਜਮਾਤਾਂ-ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ (ਸਾਮਵਾਦ) ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਇਸੇ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਆਰਥਿਕ (ਸਰਮਾਏ) ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਕੜੀ ਜਮਾਤ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਭਾਰੂ ਹੋ ਕੇ ਰੈਵਾਨ ਨਾ ਬਣੇ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੋਜ਼ਖ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਨਾ ਸੁੱਟੇ। ਸਮਾਜਵਾਦ ਤੋਂ ਸਾਮਵਾਦ ਤਕ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਅਮਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਅਮਲ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਸਟੇਟ ਦੇ ਭੈਅ ਵਿਚ ਬੱਝਿਆ ਨਹੀਂ ਵਿਚਰੇਗਾ ਸਗੋਂ ਉਚੀਆਂ ਤੇ ਸੁੱਚੀਆਂ ਰੂਹਾਨੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇਗਾ। ਪਿਆਰ, ਹਮਦਰਦੀ, ਸਾਂਝ, ਸਵੈ-ਕੁਰਬਾਨੀ, ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ, ਨਿਮ੍ਹਤਾਂ ਆਦਿ ਇਖਲਾਕੀ ਕੀਮਤਾਂ ਉਸਦੀ ਜੀਵਨ-ਸਾਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸਰਵ-ਜਨਕ ਮਾਲਕੀ ਉਸ ਅੰਦਰ ਭਗਾਤਰੀ, ਦੋਸਤੀ ਪਰਸਪਰ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਸਾਂਝ ਉਤਪੰਨ ਕਰੇਗੀ। ਦੰਭ, ਝੂਠ, ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜੜ ਪੁੱਟੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਇਖਲਾਕ ਦਾ ਨਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਖਲਾਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਖਲਾਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਆਜ਼ਾਦੀ, ਮਨੁਖਤਾ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਜ਼ੇ ਦੀ, ਖੁਮਾਰੀ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਇਕ ਖੇੜਾ, ਇਕ ਹੁਲਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਬੱਸ ਇਹੋ ਹੈ ਰੂਹ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ !

ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ-ਮਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਕਾਬਜ-ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਬੱਝੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਸਤਈ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕੱਚੀ ਆਰਥਿਕਵਾਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਅਚੇਤ ਜਾਂ ਸੁਚੇਤ ਬੱਝੇ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਗਰੀਬ ਪਾਤਰ ਮਿਥ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਮੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਕੇ ਜਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਉਸਾਰ ਕੇ ਉਹ 'ਜਿੱਧ' ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਮੀਰ ਮਾੜੇ (ਬਦ) ਹਨ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਚੰਗੇ। ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ-ਨਿਜ਼ਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਜਾਂ ਘਿਰਣਾ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੂਹ ਦੀ ਪੀੜ ਹੈ। ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹੰਕਾਰ, ਲੱਭ, ਲਾਲਚ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਮੋਸ਼ੀ ਤੇ ਨਾ-ਹੋਇਆ ਵਰਗਾ ਜੀਵਨ ਕਿਉਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਜਕ-ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਖੋਹ ਲਈ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਗਰੀਬ ਹੈ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਦੀ ਤੰਗੀ ਸਦਕਾ ਗੁਆਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਅਮੀਰ ਹੈ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਆਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਰੋਟੀ (ਆਰਥਿਕਤਾ) ਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਿਆਰ ਦੀ, ਹੋਵੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਖੁੱਸੀ ਹੋਈ ਰੂਹ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੀ।

ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਡੈਂਡਕੇ ਨਾਲ ਜਿੱਠਣਾ ਵੀ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਚੇਤ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਾਵਲਕਾਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

(ਕੈਨੇਡਾ ਸਮੇਤ 'ਸਿਰਜਣ' ਇਲ)

ਖੋਪਰੀ
- ਸਰਕਲ ਬੋਲ

ਮੇਰੀ ਖੋਪਰੀ
ਸਿਰ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ

ਖੋਪਰੀਆਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਿਰ ਬਣੀਆਂ ਹਨ
ਪਰ ਸਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਾਂ ਨੇ
ਅੰਧਰੇ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਲੇ ਕੀਤਾ ਹੈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ
ਉਗਲਾਂ ਤੇ ਨਿਏ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ -

ਖੁੱਤੂ ਖੋਪਰੀਆਂ
ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਿਰ ਬਣਦੇ ਵੀ
ਬਿਨ ਮੁੜਲਥ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਟੁਟਦੀਆਂ !

GANDHAM CONTRACTOR

Farm Labour Suppliers

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੰਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ?

ਸੁੱਭਾ ਜਾਂ ਸੀਤਲ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਕਰੋ।
ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਘਰੇ ਪਿਕ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਮੇਂ
ਸਿਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਣਾ। ਵਰਤ ਸਿਰ ਪੈਸੇ
ਮਿਲਣਗੇ। ਕੀਮਤ ਸੈਂਡ ਕੰਮ, ਅਤੇ
ਜਿਆਦਾ ਘੱਟ ਕੰਮ।

ਫਾਰਮ ਵਰਕ ਤੇ ਇਲਾਹਾ ਘੋਪਰ
ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ।

Phone: Sital, 325-4036
Sucha: 325-5474

ਭਾਰਤੀ ਆਰਟ ਜਿਊਲਰਜ਼

ORIENTAL SILVER AND GOLD JEWELRY REPAIRING



BHARTI ART JEWELLERS

Specialist in East Indian Jewelry Craftware

RASIK PAREKH
Res.: 879-5610
Store: 874-9448

865 Kingsway nr. Fraser
Vancouver B.C., Canada

We Also Take Orders For
Marriage Party Photos and Group Photos
Contact Raj

ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਚਲਾਇਆਂ ਤੇ ਇਕ ਝਾਤ

-ਮੁਬਤਕ ਸਿੰਘ

ਹਰਜੀਤ ਦੋਧਰੀਆ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ "ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਚਲਾਇਆਂ" ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਂ ਕਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਬੜੀ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਡਾ: ਆਤਮ ਗਰਾਹੀ ਚਾਹੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਨਾ ਕਮਾਵੇ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨੇ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਸੋਢੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੋਧਰੀਆ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵਸਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਅਨਗਿਣਤ ਅੱਸੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਲਵਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲਭਕੇ ਲਿਆਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਪਕਿ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਬੜਾ ਨਿੱਘਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ। ਬੈਂਡੇ ਖੂਹ, ਭਰਗਲੇ ਮੂੰਹ, ਰੇਸਲੇ ਸਿਰ, ਕਲਰਾਣੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ, ਖੁਸਰਾ-ਤੌਰ, ਜਿੱਦਲ-ਕਿਸਮ, ਹੱਥ ਲ, ਠੱਠੀਆਂ, ਖੁੰਗਲ, ਮੜ੍ਹੰਗੇ, ਔਕਰਾ, ਕੁੰਨੂੰ, ਰੰਘੜਉ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਅੱਸੇ ਨਮੂਨੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਦਕਾ ਦੋਧਰੀਆ ਵਧਾਈ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬੈਠੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਹਰਭਜਨ ਹੁੰਦਲ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਿਕਰ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। ਕਦੇ ਇਹੋ ਗੱਲ ਬੰਬਈ ਬੈਠੇ ਸੁਖਬੀਰ ਅਤੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵਲੈਤ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿਰ ਚੁਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਥਾਂ ਪੇਤਲੀ ਜਹੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਹੋਂ ਗਏ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘਾਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਚੰਗੀ ਪ੍ਰਿਥਤ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਵਲੋਂ ਬੜੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆ, ਸਾਹਿਤ ਸਮਾਚਾਰ ਜਾਂ ਆਲੋਚਨਾ ਜਹੇ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਗਿਆਨ-ਭਰਪੂਰ ਲੇਖ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਲ ਆਲੋਚਕਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਕ੍ਰਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਲੀਹਾਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਨਿਰਨੇਮਈ ਮੁਖਬੰਦ ਲਿਖਣਾ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ-ਟੁਕ ਰਾਏ ਬਣਾਉਣੀ, ਹੇਠੀ ਸਮਝ ਦੇ ਹੋਣ। ਅੱਧੇ ਕੁ ਪ੍ਰੰਫ ਆਲੋਚਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਆਲੋਚਕ ਭਗਤੀ ਕਾਵਿ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਵਿ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਉਚਿਤਨ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਜ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਚੇਤਨਤਾ ਦੀ ਗੋਸ਼ਣੀ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਦੇ ਯਤਨ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਲੇਖ-ਲੇਖੀਆਂ ਦਾ ਕੱਚਾ-ਪੱਕਾ ਜਿਹਾ ਜਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਿੱਤ ਸਿੰਘ 'ਸੀਤਲ' ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਿਖਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰ ਸਨਮਾਨਿਆਂ ਹੈ ਪਰ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਲੇਖ ਠਿੱਕਣ ਦੀ ਯਾਦ ਸਿੱਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਣੇ ਆਈ। ਜਦ ਕਿ ਸੇਖੋਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਨਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਧਾਰੀ ਪੱਠਦਾ ਇਤਨਾਮ ਲਗਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਵੀ ਡਾ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ "ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਲੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਿਆ।"

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਭਾਈਭਾਂਤ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਲੈਤ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਬੇਧਿਆਨੀ ਕੋਈ ਅਚੰਬੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਲੈਤ ਦੀ ਗੱਲ ਘਟ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਾਹਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਗਿਆ? ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਜ਼ਕਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਆਰਸੀ ਵਿਚਲੇ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਜਾਂਗਲੀ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਉਹ ਸਲਾਹੁਤਾ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਜਦ ਵਿਅੰਗਕਾਰ ਅਤੇ ਹਾਸ ਕਮ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜਾਂਗਲੀ ਦਾ ਨਾਮ ਗਾਇਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਘੁਬੀਰ ਦੇ ਡੰਡ ਨੂੰ ਸਿਖਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਤਾਂ ਇਨਾਮ ਦੇ ਯੋਗ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਨਵੇਂ ਕਵਿਤਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਲਿਸ਼ਟ ਵਿਚ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੋਲਾਸ਼ਪੁਰੀ ਭਗਤਾਰ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਕੰਗਣੀ ਲਿਖਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਉਹਦਾ ਚਰਚਾ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ 'ਸਿੱਤ-ਉਲਝਣ' ਵਾਲੀ ਕਹਿ ਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਧਰੀ ਦੇ ਸਿੱਧੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਦੋਧਰੀ ਦੇ ਕਵਿਤਾ ਇਕ ਨਿੱਲੇ ਤੁਆਲੇ ਪ੍ਰਿੰਮਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਚੇਤਨਤਾ ਦੀ ਪਾਣ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਰੂਪਵਾਦੀ, ਸੋਹਜਵਾਦੀ, ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦੀ, ਸਹਿਚਨਾਵੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਲ ਜਲੂਲ ਵਾਦੀਆਂ ਵਲ ਝਾਕਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗੀ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਹ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦਾ। ਆਸਮਾਨ ਤੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਤਾਰੇ ਨਹੀਂ ਤੌੜਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਾਹੇ ਉਹ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੇ, ਚਾਹੇ ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਫੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਕੋਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜਾਂ ਪੱਤਰ ਆਈ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚਲੇ ਠਲ ਕਪਟ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦਾ; ਉਹਦਾ ਧਿਆਨ ਇਹਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਜਮਾਤੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਪ੍ਰੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਕੌਰੜ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ।

ਉਹਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਬਾਦਾ ਖਲਵੰਤ ਦੇ ਇਸ ਸਿਰ ਦੀ ਛਾਂ ਵੀ ਹੈ ਕਿ—

ਲੁਟੇਰੇ ਬਦਲ ਕੇ ਆਏ ਨੇ ਹੁਣ ਪਹਿਲੇ ਲਿਤਾਸ ਆਪਣੇ

ਕਲਮ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲਖਦੇ ਨੇ ਹੁਣ ਤਲਵਾਰ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ।

ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਲੇਖਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਮੇ ਖੋਲੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੁੜਕੇ ਏਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ—“ਅਸੀਂ ਜਮਾਤੀ ਘੱਟਾ ਰੂਝ ਸਕੀਏ ।” ਏਸੇ ਵਿਧੀ ਤੇ ਉਹਨੇ “ਨਵੇਂ ਸਬਦ” ਦਿਓ ਉਤਰ, ਪੜਚੋਲ, ਸੱਚੇ ਥਾਂਈਂ ਸਿਆਸਤ ਹੈ, ਸਮਕਾਲੀ ਅਦੀਬਾਂ ਨੂੰ ਆਇ ਕਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ—

“ਬਿਨ ਭਾਗ ਲਿਆਂ

ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੀ ਝਾਤ ?” ਜਾਂ

“ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਿ ਜੁੜਕੇ ਟੁਟਣਾ ਪਵੇ

ਲਿਖਕੇ ਕੱਟਣਾ ਪਵੇ ਤੇ ਬੁਕ ਕੇ ਚੁਟਣਾ ਪਵੇ ।”

ਤਾਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਟੇਜਾਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਅਕਲ ਤੇ ਰੋਣਾ ਅਤੇ ਚਾਲਾਕੀ ਤੇ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ —“ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਮੈਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵੇਲੇ ਲਿਖੀ ਸੀ” ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਮੌਹਣ ਸਿੰਘ ਜਹ ਪ੍ਰੋਫ ਕਵੀ ਨੇ ਵੀ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ

“ਭੈਂ ਦੇ ਪੁਤਰ ਭੈਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਏ

ਭੈਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਰੱਜ ਕੇ ਹੋਏ ਖਵਾਰ ।

ਹੋਇਆ ਸਰਮਾਏ ਦਾ ਸਿਖਾਨਾ ਵਰਾਨ

ਉਤਰਿਆ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਦਾ ਖੁਮਾਰ ।”

ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਚੁੰਘਿਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਕਵੀ ਕਿਸ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

ਮੈਂ ਦੋਧਰੀਏ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਬੁੰਦਾ ਚੂਰ ਦਾ ਲੱਡੂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਹੀ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ । ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵਸ਼ਿਸ਼ ਉਚ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਸਾਧਾਰਣ ਪਾਠਕ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਸਹਿਜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਕਦੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵ ਪਾਠਕ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਬੌਧਕ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਪਾੜਾ ਖਰੂਤ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ‘ਸ਼ੁਰੂ ਕੱਦ’ ‘ਹਰਨੀਆਂ ਜਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ’ ‘ਅਨਾਰ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਜਹੇ ਦੰਦ’ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚਲਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਸਾਧਾਰਣ ਪਾਠਕ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਤੰਗ ਆਏ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਸਮਾਂ ਗਾਲਬ ਜਾਂ ਬਲੇਕ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਸੁਲਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਧਰੀਏ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ —ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਨਦੀ ਵਾਂਗ ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਹਦੀ ਕਵਿਤਾ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਟਕੇ ਨਹੀਂ ਰਚੀ ਗਈ । ਅਜ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂਦਰੂ ਪੜਚੋਲੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਘਟੀਆਪਨ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਖੱਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਤੇ “ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ” ਦਾ ਠੱਪਾ ਲਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪਰੀਤਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ “ਅੱਜ ਆਖਾਂ ਵਾਰਸ ਸਾਹ ਨੂੰ” ਤੋਂ ਤੁਰਕੇ ‘ਸੁਨੇਹੜੇ’ ਜਾਂ ਅਸ਼ੋਕਾ ਚੋਰੀ’ ਤਕ ਬੱਸ ਕਰ ਜਾਣਗੇ । ਉਹਦੀ ਪਿਛਲੇ ਚੌਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਰਚੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਮੌਹਣ ਸਿੰਘ ਪਿਛਲੇ ਚੌਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਅਣਗੋਲੀ ਪਈ ਹੈ । ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਦੇ “ਅੱਗ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ” ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ । ਕਦੇ ਗੁਰਚਰਨ ਰਾਮਪੁਰੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਲੀ ਗਲੀ ਗੂੰਜਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਗਲੀ ਦਾ ਕੋਈ ਥਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਨਕਸਲਵਾਦੀ, ਮੁਝਾਰਵਾਦੀ ਜਾਂ ਪਰਚਾਰਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਆਖਕੇ ਭੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੋਧਰੀਏ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਉੱਤੇ ਵੀ ਨਾਹਰੇਯਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਨਾਹਰੇਯਾਜ਼ੀ ਸਦਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪਰਧਾਨ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਲੁਣ ਮਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਤਲ ਹੋ ਕੇ ਸਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹਿੰਮਤ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਧਿਰ ਨੂੰ “ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਗ” ਕਹਿ ਕੇ ਲਲਕਾਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਧਿਰ ਨੂੰ “ਜਗਤ ਜਲੰਦ” ਕਹਿ ਸਕੇ । ਪਰਚਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਨਾਹਰੇ ਯਾਜ਼ੀ ਵਾਰਸ ਅਤੇ ਹਾਸਿਮ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਵੀ । ਮੌਹਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪਰੀਤਮ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਅਜਨਬੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਹਿਰਾਈ ਦੀ “ਤਿਲਾਂਗਾਨਾ ਦੀ ਵਾਰ”, ਤੇਰਾ ਸਿੰਘ ਚੰਨ ਦੀ “ਭਾਰਤ ਮਾਂ” ਗੁਰਚਰਨ ਰਾਮਪੁਰੀ ਦਾ “ਬਾਗੀਆਂ ਦਾ ਗੀਤ”, ਮੌਹਣ ਸਿੰਘ ਦਾ “ਮੰਗਲੀ” “ਕ੍ਰਾਂਤੀ” “ਗੋਜਣ ਸਿੰਘ”, ਬਾਵਾ ਬਲਵੰਤ ਦੀ “ਸਮਾਜਵਾਦ” ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਵੀਰ ਵੀ ਇਹ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ—

“ਟੁਟ ਜਾਵਣ ਕੇਦਾਂ ਹਦਬੰਦੀਆਂ

ਵੰਡ ਰਹੇ ਨਾ ਕਾਣੀ

ਹਰ ਇਕ ਬੰਦਾ ਸਾਹ ਦੁਨੀਆ ਦਾ

ਹਰ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਰਾਣੀ ।”

ਪਰਚਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਨਾਹਰੇਯਾਜ਼ੀ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਔਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਪਖਪਾਤ-ਰਹਿਤ-ਹੋਣ ਦਾ ਬੁਰਕਾ ਪਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨਾ ਲਗਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਾ ਹੋਵੇ । ਉਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਆਪਣੀ ਅਨੁਭਵ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਰਚਨਾ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੂਪਮਾਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹਰਜੀਤ ਦੋਧਰੀਏ ਦੀ “ਵਤਨ ਵੇਰੀ” ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗੀ ਲਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਪੌਂਡਾ ਨਾਲ ਜੇਥਾਂ ਭਰਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਕਾਰਾਂ ‘ਚ ਬਾਹ ਕੇ ਘੰਮੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬਹੁਮੰਜਲੇ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਕੇ ਆ ਗਏ ਹੋਣ। ਉਹ ਕੀ ਜਾਨਣ ਜਦ ਦੋਧਰੀਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ—“ਸਾਂਝ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਟੁਟ ਰਿਹਾ ਹੈ” ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਕੀਅਤਬ ਹਨ। ਉਹ ਕੀ —→

ਕਾਲੇ ਪਹਿਰੇ

ਲੇਖਕ : ਮੁਖਤਾਰ ਗਿੱਲ

ਸਫੇ : 80

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਸੁਦਾਹ ਗੁਰਮਰਨ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਮੁਖਤਾਰ ਗਿੱਲ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ "ਕਾਲੇ ਪਹਿਰੇ" ਅੱਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ (ਨਾਵਲ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਵਲ ਨੀਵੇਂ ਮੱਧ ਵਰਗ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਲਾਪਣਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਚਿੱਤਰੇ ਵਿਸ਼, ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕਰਦੀਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੜੇ ਰੋਚਕ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਕੋਈ ਸੁਪਨਮਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਸੁੜਾਂ ਵਾਲੇ..... ਜੁੱਤੀਆਂ ਪਾਲਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੁਆਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਸ਼ਿਅ..... ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਕਹਿਣ' ਵਾਲੇ ਅਮੁੱਢੇਦਾਰਾਂ ਤੱਕ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਬਗਾਵਤੀ - - - - ।

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਪਰ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਵਲ ਵੀ ਇਕ ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਘੁਲਾਟੀਏ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਜਿਸ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਇਦ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਿਲੇ।

" ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੀਮਤੀ ਸੈਂਕ ਸੀ " ਤਾਮਰ ਪੱਤਰ " ਜਿਹੜੀ ਸਭ ਕਰਕੇ, ਲੋੜਾਂ, ਸੁੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੇਗੀ। " (ਸਫਾ 68)

ਪਰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਉਹ ਝੰਡਾ ਬਰਦਾਸ਼ ਇਕ ਸਰਦ ਹੁੱਤੇ ਉਸ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਠੰਢ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ ਜਿਸੇ ਇਕ ਨੇੜਾ ਦਾ ਬੁੱਤ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕਈ ਸਾਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁ-ਬ-ਹੁ ਚਿੱਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਕਈ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨਾਵਲ ਜਲਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਜ਼ਬੂਤ ਵਿਸ਼ਾ ਤੇ ਚੁਸਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ।

ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ 'ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਚਿੜੀ' ਤੋਂ "ਕਾਲੇ ਪਹਿਰੇ" ਤੱਕ ਮੁਖਤਾਰ ਗਿੱਲ ਇਕ ਲੰਮਾ ਸਫਰ ਤਹਿ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮੁਖਤਾਰ ਗਿੱਲ ਪਾਸੇ ਹੋਰ ਵੀ ਨਰੋਈਆਂ ਤੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਮਿਣ - ਘੋਰ ਫਿਕਰੇਭਾਜੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਰਲ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।

→ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਮਲਕਾ ਦੇ ਬੁੱਤ ਦੀ ਥਾਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੇ ਮੱਲੀ" ਪਿਛੇ ਕੀ ਬਹੁਅਰਥਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ- ਲੁੱਟ ਖਸੂਟ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਘਿਯਾਨ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰਨ ਲਈ ਜੰਗਾਂ 'ਚ ਅਜਾਬੀਂ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਖੂਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਯੀਆਂ ਭਾਰਤ ਮਾਂ ਦੀਆਂ" ਇਕ ਹੋਰ ਬਹੁਅਰਥੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ ਪਰ ਦੋਧਰੀਏ ਨੇ ਸਾਹਿਰ " ਜਾਂ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਉਪਾਸ਼ਕ ਤੋਂ ਉਲਟ ਤਰਜ ਰਹਿਤ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਕੋਹੜ ਨਾਲ ਭਰਿਸ਼ਟ ਹੋਈ ਸਮਾਜਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਉਹ ਹਰ ਪਾਸੇ ਫੈਲੀ ਭੁੱਖਮਰੀ ਅਤੇ ਕਰਮਹੀਣਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦੋਧਰੀਏ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਣੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਉਸ ਨੇ ਬਿੰਬ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਉਨੇ ਸੋਹਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੇ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਕਰਾਂ, ਸ਼ਬਦ-ਘੱਟਾ, ਲੱਚਰ ਨਿੰਬਾਂ, ਸੈਨਤਾਂ ਦੇ ਜਾਵੀਏ, ਕਾਠੀਆਂ ਤਲੀਆਂ, ਗਿੱਲੇ ਮੁਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰ, ਠੰਡੀ ਕਸਮਕਸ, ਬੱਗੜ-ਛਾਂ, ਕੁੱਤਾ-ਹਾਸਾ, ਜੀਭਾਂ ਦੇ ਭੋੜ, ਤਲਖੀਆਂ ਦੀ ਵਾੜ, ਆਦਿ ਬੇਅੰਤ ਦਿਲਕਸ਼ ਬਿੰਬ ਹਨ ਪਰ ਇਕ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਣਾ ਚੰਗੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਉਹ ਵੀ ਦਿਨ ਸਨ" ਜਗੀਆਂ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਕਾਵਿ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਟੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਜੇ ਦੋਧਰੀਆ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦਾ ਚਿਹਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਭਵਿਸ਼ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਵੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੇਗਾ।

(ਇਹ ਪਰਚਾ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਗਰੇਟ ਬ੍ਰਿਟਿਨ ਦੀ ਰੈਡਿੰਗ ਬਰਾਂਚ ਵਲੋਂ 25 ਨਵੰਬਰ, 1978 ਨੂੰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਰੈਡਿੰਗ ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ)

ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਖੇਤ

- ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ

ਇੰਦੀ ਚਾਚੀ ਦੀ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਆਰਥੀ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਚਾਚੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ
 ਲੋੜਾਂ ਜਿਥੇ ਜਦੋਂ ਜਿਹਾ ਦੇਈ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਤੀਲੀ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਮੱਥੇ ਉੱਚ
 ਦਾ ਦਿਲ ਵੀਤਾ ਜਿਥੇ ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਵਧੇ ਇੰਦੀਏ ਚੱਲ ਇਕ ਵਾਰ ਉੱਚੇ ਖੜਕ, ਕਾਹੜੀ
 ਜਿਉਂਦੇ ਨੂੰ ਆਰ ਚੱਲੀ ਏ, ਕੀਹਦੇ ਸਹਾਰੇ ਕੱਟੀਆਂ ਉਠਾਯਾ। ਉਥੇ ਜਦੋਂ ਸਰੋਂ
 ਫੱਲਾ ਪੁੰਨਾ ਵੇਈਆ ਚਿੜ੍ਹਾਉਣਾ ਆਮਮਾਨ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਚਾਚੇ ਦੀਆਂ
 ਆਂਕੜਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਗਾਹੜੇ ੨ ਤੁਪਕੇ ਸਫੈਦ ਟਾੜੀ ਚੋਂ ਤਿਗਾਏ ਦੇਖ
 ਸਤ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸਕੀ ਲੱਗੀ। ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ
 ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾ ਹੁਣ ਉਹ ਸੱਖ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਥੇ ਇੰਦਰ ਤੋਂ ਮੈਂਗਲੀਏ ਗੱਪ
 ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੁੰਨੀ ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਮੂੰਹ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਖੰਘੂਰ ਹੀ ਆਰਦਾ।
 ਅੱਗੇ ਜਦੋਂ ਪੁੰਨੀ ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਮੂੰਹ ਆਉਂਦੀ ਦੇਖ ਲੈਣਾ ਤਾਂ ਚਾਚੇ ਨੇ ਖੰਘੂਰ
 ਆਰਦਾ ਤਾਂ ਪੁੰਨੀ ਚਾਚੀ ਨੇ ਫੁੱਟ ਲੈਣਾ ਪੁੰਨੀ ਲਮਕਾ ਕੇ ਕਹਿਣਾ "ਤਾਈ ਜੀ ਪੁਰ
 ਵੀ ਬੈਠ ਜਾਇਆ ਕਰ। ਮੰਡਿਆਂ ਪੁੰਡਿਆਂ ਵਾਗੂੰ ਗਲੀਆਂ 'ਚ ਹੀ ਗੇੜੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿੱਠੇ।
 ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਨਕ ਬੰਦਗੀ ਵਾਲੀ ਉਮਰ ਆ।"

"ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੇਰੀ ਅੱਡੀ ਘਰੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਦੱਸ ਤਾਈ ਜੀ
 ਤਨਕ ਬੰਦਗੀ ਵਿਠੇ ਕਰੇ," ਚਾਚੇ ਦਾ ਮੋੜਣਾ ਕਠਾ ਸੁਣ ਕੇ ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਗੱਲ ਨਾ ਆਉਂਦੀ
 ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਠੇ ਪਠੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਲੈਣ ਦੇ ਚੜ੍ਹੇ ਵਰਗੇ ਚਿੱਠ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਚਾਚਾ ਪਹਿਲਾਂ
 ਹੀ ਬੋਲ ਪੈਂਦਾ "ਕੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਸੀ ਤੇ ਵੜੀ ਦਿੱਤੇ ਦਿਨ ਲਿੱਖੀ ਹੋਈ ਜਾਨੀ ਮੈਂ, ਕੀ
 ਖਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਏ।"

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਖੇਤ ਵਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤੇ ਚਾਚਾ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਲ ਫੁੱਕ
 ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਵੀਤਾ ਕਿ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਵਾਂ। ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਬੋਲ
 ਜਦ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ, ਚਾਚਾ ਤੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਉਹਨੇ ਗਲ
 ਵਿਚ ਪਾਏ ਤੱਥੀਆਂ ਜਿਥੇ ਵਾਲੇ ਦੁਪੱਟੇ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਪੁੰਡੀਆਂ। "ਸੁਣ ਚਾਚਾ
 ਕੀ ਹਾਲ ਮੈਂ, ਛੱਡ ਵੀ ਹੁਣ। ਇਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਬੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਨੂੰ
 ਆਗ ਦਿਨ ਉਦਾਸ ਉਦਾਸ ਜਿਹਾ ਗਹਿੰਨਾ ਏ। ਮੈਂ ਨੂੰ ਨਾ ਗਮ ਕਹਿਆ ਕਰ—
 ਹੱਸ ਖੇਤ ਕੇ ਕੱਟ ਦਿਨ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਗਹਿੰਦੇ ਮੈਂ," ਮੈਂ ਸਿਮਠਾਇਆ
 ਜਿਹਾਂ ਵਾਂਗ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਥੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਲੋੜੇ ਦਾ ਗੱਲ ਆਇਆ। ਉਹ
 ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਇਕ ਵੱਕ ਗੇਰੂ ਰੰਗੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇ ਕ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਨੂੰ
 ਇਕ ਲੱਗਿਆ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਬੈਠੀ ਗੁਮਤਾਖੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਏ।

"ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਹੱਸਾਂ, ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਖੇਤਾਂ, ਵਿਹੜੇ ਦਿਨ ਕੱਟਾਂ।
 ਰੋੜਿਆਂ 'ਚ ਬੈਠਣ ਨੂੰ ਤੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਕਹਿੰਦਾ ਏ, ਗੜਿਆਂ ਆਰੇ ਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ
 ਜਿੰਦਗੀ ਕਹਿੰਦਾ ਏ" ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਚਾ ਕੀ ਕੀ ਬੋਲਦਾ ਗਿਆ ਫੇਰ ਜਿਥੇ
 ਉਸ ਦਾ ਗੱਲਾ ਹਲਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ "ਬੱਸ ਕਈ
 ਕੁੱਠੇ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦੇਖ ਲਏ ਜਿਹੜੇ ਦੇਖਣੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੀ
 ਹੈ, ਲੇਖ ਹੈ ਸਿਰਫ, ਜਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਉਨੀ ਵੇਰ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਵੇਰ ਕੋਈ
 ਆਵਦਾ ਦਰਦ ਸੁਣਾਏ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸੁਣੇ, ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੇਰ ਆਰੀ ਗਤ ਤੱਕ
 ਕੋਈ ਉਡੀਕੇ, ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਗਹਾਂ ਤੇ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿਛਾਏ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਲੈਖੀ

ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਅੱਧ ਵੰਡਾ ਲਵੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਅਧ-
 ਰੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੇਰਾ ਇਕ ਪਾਸਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਖੱਸ
 ਇਹ ਦੁਆ ਹੈ ਕਿ ਠੱਥ ਲੈ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ, ਵਿਓਵਿ ਵੋਹ ਵੋਹ ਕੇ ਲੈਥੇ ਇਨ
 ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਕੱਢੇ ਕੇ। ਤੇਰੀ ਚਾਚੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਗਈਆਂ
 ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦਾ ਇਕ ਵਿਛਾੜਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ
 ਹੋਵੇ ਤੇ ਮਾਰਾ ਪਾਣੀ ਥੋ-ਵਜ਼ਾਅ ਵੀ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਇਥੇ
 ਪਏ ਹੋਏ ਇੰਝਾਂ ਹੋੜੇ ਦੰਦੀਆਂ ਚਿੜ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਕੁੱਝ ਲਈ ਯਾਹ ਉਹ
 ਤੇ ਇਨ ਕਈ ਆ। ਚਾਚੇ ਨੇ ਲੰਬਾ ਹੋਕਾ ਲੈਣਿਆਂ ਗੱਲ ਖਤਮ ਕੀਤੀ। ਹਾੜੀ
 ਮੈਂਤਰੀ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜ਼। ਵੱਡੇ ਵਰਮੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵਰ ਲੈ। ਜੁਮਾਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ
 ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਲਗ ਜਾਉ। ਮੈਂ ਚਾਚੇ ਲਾਲ ਹੋਮਲਾ ਜਿਹਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ
 ਵਰਕੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਵਹਿਰਾਂ ਦੀ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਘਟਾ ਆਈ ਤੇ
 ਫੇਰ ਦੇਕੇ ਗੜੇ ਪਏ ਕਿ ਗਜ਼ ਗਜ਼ ਲੰਬੀਆਂ ਕਣਕਾਂ ਪਲ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਛ
 ਗਈਆਂ। ਵਿਸ਼ਾਲਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਤੇਲੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਲੋਕੀ ਤਰਲੇ ਲੈਂਦੇ।
 ਕੋਈ ਝਾੜੂ ਫੜੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਖਿਲਰੇ ਮੌਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਦਾਇਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ।
 ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਰੀਜਲਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਪੌਣਗੇ ਬੁਝਾਰੇ। ਜਿੰਨੇ
 ਮੂੰਹ ਉਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ। ਮਰ ਕੇ ਅੱਧ ਤੇ ਹਰੀਜਲਾਂ ਤੋਂ ਖੇਤ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਮਣ
 ਹੋ ਮਣ ਦਾਣੇ ਆ ਹੀ ਗਏ। ਚਾਚੇ ਵਾਲਾ ਖੇਤ ਕਈ ਦਿਨ ਉਠਾਂ ਹੀ
 ਪਿਆ - ਰਿਹਾ। ਖਿੱਤੇ ਹੋਏ ਦਾਣੇ ਦੇਖਕੇ ਚੰਨੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਇੰਚਰ ਜਿਹੀ
 ਕੀਤੀ " ਭਾਈ ਜੀ, ਕੇ ਵਰੇ ਤੇਰਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਦੇਕੇ ਆ ਖੇਤ, ਸਾਇਦ ਕੁੱਝ ਕਾ ਕੁੱਝ
 ਨਿਕਲ ਹੀ ਆਏ।"

ਚਾਚੇ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਬੀਮ ਜਿਹੀ ਪਈ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਨੇ
 ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਦੁਖਈ ਠੱਥ ਨੂੰ ਛੇੜਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਬੋਲਿਆ " ਜਾਓ ਭਾਈ, ਹੋਰ
 ਦੇਖ ਲਉ, ਇਹ ਖੇਤ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਆ, ਇਹਨਾਂ ਵੇਂ ਉਹ ਕੀ
 ਨਿਕਲਣਾ।"

<p>ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਹਿੱਤਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਸਿਕ</p>	<p>ਖ਼ੁਦ ਸਾਲਾਨਾ ਪਾਠਕ ਬੋਝੇ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰੇ। ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਪਰਚੇ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਲਿਖੋ। ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ ਸੱਤ ਡਾਲਰ ਤੇ ਛਿਮਾਰੀ ਚੰਦਾ ਚਾਰ ਡਾਲਰ ਹੈ।</p>	<p>ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪਤਾ ਬਦਲੇ</p> <p>ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ:</p> <ol style="list-style-type: none"> i) ਨਵਾ ਪਤਾ ii) ਚਿੱਟ ਨੰਬਰ iii) ਪੋਸਟਲ ਕੋਡ ਨੰਬਰ iv) ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ <p>ਸਾਨੂੰ ਭੇਜੋ!</p>
<p style="text-align: center;">THE WATNO DŪR</p> <p>ਦਤਨੋ ਦੁਰ P.O. BOX 67681 STN. "O" VANCOUVER, B.C. V5W 3V2</p> <p>ਸ੍ਰੀ ਮਨ ਜੀ.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ਮੈਂ ਭੁੱਤ ਡਾਲਰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੇ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਦਤਨੋ ਦੁਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਓ: • ਮੈਂ ਦਸ ਡਾਲਰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੇਰੇ ਸਨੇਹੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਦਤਨੋ ਦੁਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਓ: <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>		



ਜੋਤਿਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਜਾਣੋ

ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਵੋ ਅਜੋ ਹੀ ਸਲਾਹ ਲਵੋ

ਮਿਮਿਸ਼ ਮੁੰਡੇਲਾ 251-3697

Mrs. Madella - Spiritual reader and adviser. Palm and tarot card reading. She will help you with your problems in business, health, love affairs, sickness, where others have failed. Special reading by mail with free monthly horoscope. Send \$10.00, date of birth and year to - Mrs. Madella. P.O. Box 69784, Station 'K', Vancouver, B.C. V5K 4Y7.

TELEPHONE: 251-3697

VIDEO SHOP

franchised dealers
in

Philips Candle Akai
Sanyo Magnavox
Sansui Sony RCA

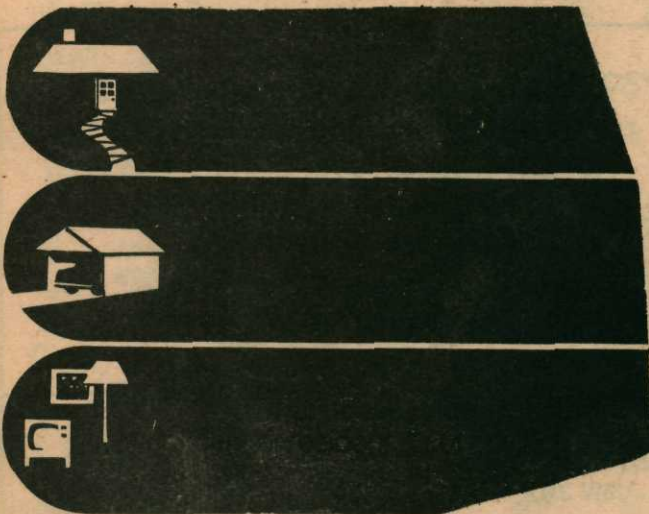
- * Video Cassette Recorders
- * Colour and B&W Video
- * Hindi and Punjabi Films on Video Cassettes, VHS Betamax Formats
- * Hindi and Punjabi Songs on Cassettes and 8 Tracks
- * We Specialize in 220V appliances and Electronic Products

BUS. 321-1333

RES. 325-9679

6669 Main Street, Vancouver, B.C.

KINGSGATE INSURANCE AGENCIES



Autoplan
AUTHORIZED AGENT

THE BEST SERVICE
COSTS NO MORE

For Quick, Efficient & Most Courteous Service Visit
Fazal Khan
OR
Daljit S. Sidhu

104. KINGSGATE MALL
370 E. BROADWAY
VANCOUVER B.C.
PH. 872-7827

MANAGER: FAZAL KHAN

6697 MAIN ST., [51st & MAIN]

VANCOUVER B.C.
PH. 324-2311

MANAGER: DALJIT SIDHU

ਫਰੰਟੀਅਰ ਕਲਾਬ ਹਾਊਸ

Imported Printed; Plain & Embroidered Sarees

SPECIALISTS IN:

- * INDIAN SILK SUITS WITH CHUNNI
- * SAREES, LEHNGAS
- * CAPES, HARS KALEERA'S
- * AND OTHER INDIAN GOODS
- * JAPANESE YARD MATERIAL
- * PLAIN SAREES
- * SUITS
- * DRAPES
- QUILTS ਰਜਾਈਆਂ

We are reopening our old store and the opening date will be announced soon!



Now At New Location

WE ARE BRINGING IN SOME EXCITING ADDITIONS IN OUR STORE AT 6672 MAIN STREET

- *Drapes Material
- *Jewellery
- *Indian Chappals,
- *Bedspreads
- *Sarees
- *Suits Material

SUSHIL KUMAR

PH: 325-3515
325-4424

FRONTIER CLOTH HOUSE LTD.

6695 MAIN STREET VANCOUVER, B.C.



SPECIAL ANNOUNCEMENT SEABOARD LIFE INSURANCE COMPANY



is proud to announce
the appointment of
JAGJIT S. SIDHU
as the Assistant Manager
of our VANCOUVER BRANCH



JAGJIT SINGH SIDHU M.A.

HE has been with the company for four years in the capacity of both representative and supervisor. He has been a company leader in production and brings a wealth of knowledge about Seaboard products to his new position.

A.J.H. Lane—Agency Executive

He will be in a position to offer you a wide variety of Life Insurance Plans, Registered Retirement Plans, Deferred Annuities, Sickness and Accident Insurance, Mortgage Insurance and attractive Savings Plans with Insurance such as:

SEABOARD'S

"MONEY BACK PLUS"

NOW — a life insurance policy that

GUARANTEES EVERY CENT OF YOUR MONEY BACK
anytime you ask — after premiums have been paid and the policy has been in force for two years.

For Information

PHONE:

Bus: 736-8086

Res: 324-2493

SEABOARD LIFE INSURANCE COMPANY

202 - 4640 No. 3 rd. Richmond, B.C.

WATNO DUR (Far from the Motherland) is a literary and cultural monthly of PANJABI language — the mother-tongue of East Panjab (India) and West Panjab (Pakistan) published by WATNO DUR PUBLICATIONS (Reg'd). WATNO DUR has been serving Canadian readers since July, 1973. The contributors include well-known Panjabi writers from Canada, India, Pakistan and England.

WATNO DUR
P.O. BOX 67681 STN. "O"
VANCOUVER, B.C.
V5W 3V2